

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 179
Yıl 45/3
Temmuz 2016

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu
Yazı işleri müdürü
İpek Dağlıoğlu
Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel

Dergi Tasarımı Kapak Tasarımı
Kubbealtı Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 30.- TL.
Kurumlar: 30.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

- 5 Değerli Kubbealtı Dostları
Kubbealtı
- 7 Sâmiha Ayverdi'den Ülkü Vehbi Güneri'ye Bir Mektup
Sâmiha Ayverdi
- 11 Anneler Annesi
Yağmur Tunalı
- 29 Gönül Adamı, Millî Sanâyici İbrâhim Bodur
Vâhit Erdem
- 34 Edirne'nin Ardı da Bağlar
Prof. Dr. Abdullah Uçman
- 41 İkinci Kuşatmanın 333.Yıl Dönümünde Viyana ve
Düşündürdükleri
Dr. F. İnci Ayan Birol
- 51 Arz-ı Niyâz
Bâki Bilgin
- 52 Ömer Fâruk Akün Hoca ile Ropörtaj
Zeynep Uluant
- 64 Balkanların Osmanlı Medeniyetindeki Yeri
Doç. Dr. Fâtih Şeker
- 74 Emrehan Küey İçin Birkaç Satır
Özcan Ergiydiren/ Cüneyt Kavuncu/Levent Hüryol
- 78 Zaman Boyutunda
Râmi Ayas
- 79 Bayram Yüksel ile Röportaj
Dr. Fâtih Erbaş

Değerli Kubbealtı Dostları

Ramazan Bayramınızı tebrik ederek sizleri selâmlıyoruz.

Yoğun bir dönemi geride bıraktık. Sohbetlerimiz, kurslarımız, seminerlerimiz ve özel anma programlarımızla yine birçok alanda size hizmet verdik ve gösterdiğiniz ilgiden cesâret alarak vermeye devam edeceğiz.

Bu yıl yine, Türk dili, edebiyâtı, târihi ve kültürü ile ilgili akademisyenleri ve araştırmacıları sizlerle sohbetlerimizde buluşturduk. Evvelki yıl başlattığımız Tez Sunumlarımız konusunda da bir gelenek oluşturmayı başarmak üzereyiz. Buna ilâve olarak bu yıl Kültür ve Turizm Bakanlığının başlattığı bir proje olan “Beş Şehirli” anma programları çerçevesinde biz de Ekrem Hakkı Ayverdi, Ali Fuad Başgil, Mâhir İz, Fethi Gemuhluoğlu ve Süheyl Ünver’i ayrı ayrı yâdettik. Önümüzdeki dönemde de benzer programlarla karşınızda olmayı ümit ediyoruz.

Tezhip, Hat, Osmanlı Türkçesi ve Türk Mûsikîsi kurslarımızın çeşitliliğini artırdık, bunlara yenilerini ekledik. İki seviye hâlinde gerçekleştirdiğimiz Osmanlı Türkçesi Kursumuza bir de Arşiv Belgesi Okuma Kursunu üçüncü kademe olarak ilâve ettik. Türk Mûsikîsi kurslarımızın kapsamını ve hocalarını çeşitlendirdik. Bu çerçevede büyük ses sanatçısı Münip Utandı, Kânûnî Serap Çağlayan, Kemençe sanatçısı Aslıhan Özel ile genç yetenek Âdem Tay, mûsikî kadromuzu güçlendirdiler. Önümüzdeki dönem aramıza Tanbûrî Özer Özel’in de öğretici olarak katılacağını müjdeleyelim.

Geçtiğimiz dönemdeki yeniliklerimizden biri Farsça kursu, bir

diğeri de Hat ve Kitâbe Kùltürü Seminerleri idi. Prof. (h.c.) Uğur Derman, Prof. Dr. Muhittin Serin, Dr. İ.Aydın Yüksel ve artık Tahran Yunus Emre Enstitüsünün müdürü olarak görev yapan Yrd. Doç. Dr. Turgay Şafak'ın iştirâkleriyle yapılan iki programımız da büyük teveccüh görmüştür. Gösterilen ilginin verdiği cesâretle önümüzdeki dönemde de bu seminerlerin tekrârı düşünülmektedir. Ayrıca yaz döneminde Osmanlı Türkçesi ve Hat kursu ile karşınızda olacağımızı da bilmenizi isteriz.

Yaza başarılı bir kitap fuarı ile girdik. Diyânet Kitap Fuarının 35.'sine İstanbul-Beyazıt'ta katıldık. Bu fuarda da okuyucudan arzu ettiğimize yakın bir alâka gördüğümüzü ifâde etmeliyiz. Bu vesîle ile tek cilt olarak hazırlanan Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ün daha az kalınlık ve ağırlıkla satışa sunulduğunu da hatırlatırız.

Mâlûmunuz Türk dünyâsının iki büyük kaybı oldu. İlki vakfımızın kùltür yayınlarına da katkıları bulunan, Türkiye'nin sevdiği ve sâhiplendiği İbrâhim Bodur beyefendi, ikincisi ise Prof. Dr. Ömer Fâruk Akün hocamız. İki büyüğümüze de Allah'tan rahmet diliyoruz.

Yeni dönemde yeni kitaplarla karşınızda olmayı ümit ediyoruz. Sâmiha Ayverdi'nin "Mektuplar" serisine devam ediyoruz. Sırada; Sâmiha Ayverdi, Safiye Erol-Sofi Huri ve Nezihe Araz mektuplaşmalarını ihtivâ eden Mektuplar-5, Sâmiha Ayverdi-Ülkü Vehbi Güneri mektuplaşmalarından oluşan Mektuplar-6, Rûhi Fığlalı ile mektuplaşmalarını içeren Mektuplar-7 ve Kemal Yurdakul Aren ile mektuplaşmalarından mürekkep Mektuplar-8 bulunmaktadır.

Daha nice eserlerde ve faâliyetle birlikte olmak dileği ile hoşça kalın diyoruz. 🏠

Sâmiha Ayverdi'den Ülkü Vehbi Güneri'ye Mektup

18 Şubat 1954

Oğlum Ülkü Bey,

Mektubunuza cevap yazarken bu karşılığı yazı ile değil, bizzat sizi ziyâret sûretiyle yapmayı ne kadar isterdim. Aynı memleket dâhilinde olmadığımıza bunun için esef ettim.

Mektubunuzun başından sonuna kadar, haklı olarak, bir çekingenlik havası hâkim. Esas îtibâriyle ben de hem merdümگیرiz, hem de muhteriz bir insanım; fakat kırk yedi yaşında, yâni sizden bir nesil ileri olmaklığım dolayısıyla, oğlum diye hitap etmekte bir mahzur görmedim, beni de bir ana telâkkî edip etmeyeceğinizi bilmediğim halde.

Kanaatime göre kan akrabâlığı ârızî bir nisbettir; sahih akrabâlık, ruh ve mânâ bilişikliği ve yakınlığıdır. Şu halde birbirleriyle mânâ âleminde îtilâfta olanlar, yâni ezelde anlaşıp bulunanlar, bu dünyâda sayıları ne kadar çok olursa olsun yekdiğerinin yakînidir, dostu ve akrabâsıdır.

Mektubunuzun mukaddemesini okurken, ne diyeyim, içim ezildi; gülmek ile ağlamak arası bir hal... Tahmin ettiğiniz gibi, memleketin her tarafından mektup alırım, on beş senedir de yazı yazıyorum; fakat Cenâb-ı Hakk'ın bir ihsânı olan bu ârızî evsaf, beni âciz ve zaif bir kul parçası olmaktan çıkarmaz. Kulluğun şiârı ise, şefkat ve

zül ve inkisardır. Şu halde kim oluyorum ki bana seslenmek kadirşinaslığında bulunan bir muztarip insanı istihfaf edebileyim? Mübârek dizinin dibinde ömrümü geçirdiğim mürşidim, değil insanların, değil hayvanların, nebâtâtın ve cemâdâtın bile hatırını sayar, hâtırasına hürmet ederdi. Onun yolunda gitmedikten sonra bu dünyâda işim ne?

Sevgili oğlum, hayat hikâyeniz biz insanlara, yâni cemiyet anlayışına göre çok hazin. Fakat Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de: "Asâ en tekrehû şey'en ve hüve hayrûn leküm" buyurur. Yâni senin ikrah ettiğin, hoşlanmadığın bir şey, bakarsın hakkında hayır olur. Nitekim hadîs-i şerifte de Cenâb-ı Resûl: "Hayır olandadır" buyuruyor.

Evet, gerçi vaziyet nâzik ve hazin; fakat öyle görünüyor ki, hayat muhâsebemizi yapabilmek, yâni kendi hakikatimize erebilmek için Allah tarafından mecbûrî bir uzlet verilmiş. Gerçi ortada görünen kullardır; lâkin kul, Hakk'ın bir tasarruf âletinden başka nedir?

Ne felekten ne melekten ne melikten bilirim

Mâlike'l- mülkten olur her kuluna kahr u kerem

diyen kimse ne doğru söylemiştir. Fakat burada, Allah neden kimine cemâliyle, kimine de celâliyle tecellî ediyor, denemez; denir, lâkin pek abes ve acemice bir sual olur. Zîra bu takdirde -hâşâ- o Mâlike'l-mülk'e akıl öğretmeye kalkmak olur. Şunu unutmamalıyız ki insanoğlu binâ-yı hayâtının kendi mîmârıdır. İster şuûrî, ister gayr-ı şuûrî olsun, ef'âlimizle, mukadderâtımız âbidesini işlemekteyiz. Celâl yüzünden olsun, cemal yüzünden olsun, karşılaştığımız hâdiseleri tefsir etmek, yâni onların bizim tekâmülümüz için bir vâsıta olduğunu bilip kabul etmek husûsunda göstereceğimiz basîret, onları bize faydalı veya zararlı kılar. Binâenaleyh bir kahr ve musîbet karşısında: "Yâ Rabbî, bu bana lâzım olmasaydı, tecellîn bu türlü olmazdı, benim bir gizli talebimdir ki siper-i sâika gibi şu hâdiseyi üstüme

çekti, beni isyan etmek acemiliğine düşürme. Sabır, aşk ve lütuf isterim... sen her ne verirsen o bir hayırdır..." diyebilmek, kanaatimce en kestirme karşılık.

Henüz çok gençsiniz; gün olur maddî zararlar telâfi olur, yeter ki mânevî iflasta olmayalım, mânen yoksul ve kimsesiz kalma-
yalım. Bugün insanlık âlemi de Türk milleti de, mânevî iflâsa sürük-
lenmiş, îmânını ve akl-ı selîmini kaybetmiş insanlardan, bu yolunu
şaşmış fikir cereyânından çok muztarip. Din de, millet de, faydalı,
verimli, şuurlu unsurlar bekliyor. Bence herkes, her şart dâhilinde,
etrâfına da kendine de faydalı olabilir. Tabîî içinde bulunduğunuz
ıztırap vaziyetine rağmen siz de.

İnsanlara faydalı olmak ve yolunu şaşırmış olanlara hakîkatin
güzel çehresini tanıtmak bir nevi ibâdettir. Tahsil derecenizi ve şah-
sî kâbiliyet ve istîdatlarınızı bilmiyorum. Okuyunuz, yazınız yâhut
herhangi bir sanat kâbiliyetiniz varsa onu işleyip geliştiriniz. İbrâhim
Hakkı Hz.: "El sanatta gönül hazrette" der. Hakîkî bir müslüman,
"Neme lâzım!" deyip cemiyetin menfaatlerine yan çizemez. Resû-
lullah Efendimiz de "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalış; yarın
ölecekmiş gibi âhiret için çalış!" buyuruyor. Bütün bunlardan çıkan
netîce şu ki, ye'se kapılmadan, bedbin olmadan çalışıp, yepyeni bir
dünya görüşü ve hayat anlayışı ile mâzîyi geride bırakmak, ancak o
geçmiş zamânın tecrübelerinden istifâde etmek gerektir. Şunu da
şahsî hayat hikâyelerinden öğrenmiş bulunuyorum ki, ıztırap ve çi-
lede hepimiz müşterekiz; kimin iç yüzünü araştırarak olsak bin bir
dert ve mihnetle karşılaşırız.

Yazı ile konuşmak, yüz yüze konuşmak gibi rahat olmuyor.
Hele kusura bakmayın, şu yeni harflerle yazmak benim için hem

tatsız, hem zevksiz; hattâ sıkıntılı. Onun için şimdilik bu kadarla iktifâ edelim.

Mürşidim hakkında üç arkadaşla berâber hazırladığımız kitaptan bahsetmediğinize göre, okumamış olduğunuzu tahmin ederek bir adet gönderiyorum. Cenâb-ı Hakk'ın ihsânıyla telif ettiğimiz diğerlerinden hangilerini okudunuzsa isimlerini yazın, okumadıklarınız varsa onları göndereyim. Başka müelliflerin eserlerinden de arzu ettikleriniz varsa, tedârik edebildiğim takdirde onlardan da gönderebilirim.

Annem mübârek bir kadındır; mektubunuzu sordu, meâ-linden bir nebze bahsettim. Gözlerinden yaşlar dökerek “İyi ki söyledin, beş vakitte duâlarım içine biri daha girdi” dedi. Daha da hoş olanı var: Gönderdiğim kitapta müşterek imzamız olan arkadaşım Nezîhe Araz, mektubunuz gelmeden bir gece evvel gördüğü bir rüyâyı anlatarak: “Sâmiha Abla, sen bir tevkifhâneye gitmiş, içerden bir kimse ile konuşuyordun” dedi.

Demek istediğim şu ki: Hiçbir hareketimiz tesâdüfî değil.. hepsi evvelden planlanmış vukûâtın, zamânı gelince zuhûra çıkmasından ibâret. Ortada dönen ise Allâh'ın irâdesi vesselâm..

Annenize ve kendisi vâsıtasıyla mektubumu gönderdiğim arkadaşınıza çok selâmlar... Size de yavrum, Allah'tan hayırlar, feyz ve selâmetler diler, Tanrı'nın birliğine emânet ederim.■

Anneler Annesi¹

Yağmur Tunalı

1993 yılıydı. Nevruz programını çekmek üzere, 2 kameramanla berâber *Bakü*'de görevliydim. *Bakü*, *Şamahı*, *Şeki*, *Gence* güzergâhında çetin şartlarda çalışıp 15 gün önce dönmüştük. *Karabağ Harbinin* en şiddetli devresindeydik. Gaz, petrol, ilâç ve temel ihtiyaç maddeleri sıkıntısı büyüktü. Kış kıyâmetti ve enerji deposu *Âzerbaycan* donuyordu. **Elçibey**, Cumhurbaşkanlığı'nın 2. yılında zor durumdaydı. Bu büyük Türk'ün çilesine en büyük halka eklenmişti: *Âzerbaycan*'ımız yanıyordu. İçimin kaldırmadığı manzaralarla karşılaşmıştım.

Nevruz'a gitmeyi istemedim. Sebebi, bu çetinlikler değildi. Cepheye gitmeye de, savaşmaya da hazır bir ruh hâlindeydim. Fakat bilemediğim bir isteksizlikle kuşatılmıştım. Bunu çevreme söyledim de. Ne çâre, o görevden geri duruş mümkün değildi ve gittim.

Nevruz kutlamaları, savaş şartlarına rağmen iptal edilmemişti. 21 Mart'ta, *Bakü*'nün meşhur küleği (rüzgâr) yana yana esiyordu. *Nizâmî Müzesi* önünden, kale dışına kadar genişleyen gösteriler vardı. Rüzgâr, ara vermiyor ve hız kesmiyordu. Oradan oraya koşa koşa, ine çıka, bir şey kaçırmamaya dikkat ederek akşama kadar çalıştık. Ve gece yarısı beni bir titreme esir aldı. Ateşin, 40 derecenin üstünde seyrettiğini sabah doktor gelince anlayacaktık.

Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin 22 Mart'ta göçtüğü haberi-

¹ Bu metin, yazarın, yakında yayımlanacak olan "Gittiler" adlı eserinde yer alacak denemelerden biridir

ni, işte bu haldeyken aldım. Sevgili **Halil Açıkgöz**, *Âzerbaycan Radyo Televizyon Genel Müdürü*, dostumuz **Memmed İsmail**'in özel kaleminden bana ulaşmıştı. O şartlarda dökülüverdim.²

Evet, **Sâmiha Ayverdi** göçmüştü. Ölüm denen mukadder sonun bütün gerçekliğiyle, bütün ağırlığıyla kalakalmıştık. Öksüzlük, hattâ kimsesizlik duygusu kapımızdaydı. Gâliba, ilk hissimiz buydu. **Semîha Cemal**'in gidişi için Hocasının söylediği "*İçinizde en zor bana oldu!*" meâlindeki cümleyi hatırladım. En çok kime zor olduğunu kestirecek halde miydik? Üstelik, ben... *Bakü*'de...

Haberler, bilenler, tanıyanlar, sevenler, "*Memleket ve insanlık büyük bir değerini kaybetti*" diyorlardı. Onunla ilgili olunca, bu ne kadar sıradan bir cümleydi. Gidenin değeri karşısında, edilecek her cümlenin yavan kalacağı bir çâresizlik hâlindeydik. Kimseden takdir beklemeden yaşanan bir ömür vardı. Ömürlere sığmayacak bir ömürün nesillere yetecek meyveleri hayâtımızda dipdiriyken ve dipdiri kalacakken, kalemin gücü neye yetecekti? Onu övmek ve takdir etmek zâten mümkün değildi. Had ve güç meselesiydi. Ayrıca, övülmekten en büyük günâhı işlemiş gibi kaçtığı sayısız örnekle bilinirken...

Müsâadenizle, sözü kanatlandıracak hüznü bir kenarda bekleteyim ve onu ömürlere sığmayacak yapıp ettiklerinden hareketle, hiç olmazsa bâzı yönleriyle –kendimce- söylemeye çalışayım.

İstanbulu bir bakış

Eserleriyle tanışıklığım gençlik yıllarımdadır. Büyülü bir medeniyeti, büyülü bir dille anlatıyordu. Bu, bizim gibi taşralıların ancak serpintileriyle tanıştığı ve esâsen uzağında yetiştiği muazzam bir

² Açıkgöz âilesi ve konuştuğumuz başka dostlar, Nevruz seyahatine isteksizliğimi bu telâffsiz gidişin geleceğine yordular. Dahası, o günden sonra da defalarca niyetlenmeme rağmen Âzerbaycan'a gidemedim.

târihin, büyük bir kültürün, süsü ve sâdeliği içinde heybetli diliydi. *İstanbul*'dan ve İstanbullu bir bakıştı. Çünkü *İstanbul*, yarattığımız büyük imparatorluğun merkezi, binlerce yılda işlediğimiz kültür ve sanatın, incelmış hayat şekillerinin zirvesiydi. Sevenin gıpta edeceği ve dünyânın kıskandıkça kıskanacağı bir yüksekliği temsil ediyordu. Ve bu medeniyeti anlatış, baştan ayağa Türktü. Türksüz cümle kurmayı neredeyse bir eksiklik sayacak kadar... Bu kadar Türk sevgisini, Türk hayranlığını ve Türk'e inancı pek az yerde, pek az kişide ve pek az yazıcıda bu derece derin bulabileceğimizi düşünerek içimde şimşekler çakarak okurdum.

Kendisiyle tanışıklığım geç târihlerdedir. 1976'dan îtibâren yakınlığı halkasında bulunsam da yüz yüze görüşmemiz 1980 İhtilâl'i'nden sonradır. O târihten îtibâren, belli bir dönemde daha sık olmak üzere huzurlarında bulundum. O bulunuşların, o görüşmelerin bir başka planda, bir başka iklimde ve sanki başka bir âlemde yaşandığını söylemek bugünün düşüncesidir. Göğsünü o diriltici nefesle doldurma yıllarında, yaşanacaklar kendi yoğunluğuyla yaşanır ve adını koyacak bir dikkati ne zihin, ne de gönül isterdi. Böyle bir dikkat, günâha benzer bir duygu gafletine yol açardı ve o kapıda kalıcı değildi. Bu da bugünün anlama gayretiyle söylenmiş bir yakın düşüncedir. Yoksa bu muazzam inşâ döneminde, o kuvvetli çekilişin kalp çarpıntılarını içinde, bu türden çer çöpün dışarı savrulmasının mantığı ve muhâkemesine tenezzül edecek bir ruh hâli, bu yolun yolcusundan uzağa düşerdi.

Şâhâne bir dikkat

Gâliba, sürçmeye yol açacak elemanları bir müddet için kenara çekme, orada duyulan sevgi ve bağlılıkla, gelene verilmiş bir enerji desteği gibiydi ve bu büyük iltifatla kendiliğinden ulaşılan bir hamle gücünün neticesiydi. Yoksa bütün gayrete rağmen, bu ken-

dini boşaltma ve o'nun istediği doluma hazırlama, ferdin kendi başına yapacağı iş olamaz. O vardı. O olmalıydı. Onda olunmalıydı. Demek oluyor ki, yüz o yüzdü, göz o gözdü, söz o sözdü. Daha ileri gidelim: Sözden öte bir sözdü ve kuracağı yüksek mîmârînin temellerini kendi atıyor, harcını kendi karıyordu.

Faal bir gençtim. Hayâtım, hayâtın içinde ve insanlarla dolu geçiyordu. Özellikle benden büyüklerle görüşmek isterdim. O vakte kadar, yüzlerce adı belli, ilim ve sanat mensûbuyla görüşmüştüm. Fakat bu başkaydı. O ziyâretlerin her birinden, faydalandığım ve zevk aldığım görüşmelerden apayrı bir çeşnisi ve mânâsı vardı. Kitaplarda bulunmayan, bilinen ve yaygın yollarla öğrenilmesi, anlaşılması mümkün olmayan, başka türlü bir şarj mekanizması devreye girerdi. Bu, başka bir hayat ve görüş planına geçiş gibi duyulurdu.

Görünüşte fevkalâdelik yoktu

Görüşmeler, bildik konular ağırlıklıydı. Memleket meseleleri başta gelirdi. Tabîî, din, tasavvuf ve özel meseleler değişmez mevzulardı. Çok yönlü bakışın ve bununla berâber, önemli noktanın ne olduğunu anlayacağınız şâhâne bir dikkatin güveni üzerinize sinerdi. Fark, buradaydı ve muazzam bir doyunluğun kapılarını aralardı.

Soru sormak, öğrenmenin ve bu iç âlem münâsebetinin bağına sağlayan bir husus gibi görünürdü. Tek taraflı bir bilgilendirme ve ona göre tâlimatlandırma gibi bir tercihten kaçınıldığı açıktı. Mutlaka ikili veya çoklu bir akış ve alış verişi istenirdi. Böyle canlı bir alış verişi, olmazsa olmaz prensip hâlinde hissedilirdi. Fakat bunların hepsinde hayâtın pratiği öne çıkardı. Çünkü yaşamak ve yaşatmak esastı. Yaşama ve yaşatma üzerinden bir dikkat her zaman hâkimdi. “Boşa dolma” diyebileceğimiz bir işe yaramazlık hâli, bu sıkı dikkatle her zaman uzakta tutuluyor gibiydi. Ancak anlama ve anladığını hayâta geçirmenin bir değeri olabileceği hissediliyordu. Gâliba, eskilerin “hal” dedikleri, bu

pratiğe geçirmenin bir sonucuydu.

Girişilen, muazzam bir tasfiye operasyonuydu. Yoluna düşen her ferdi, kendi imkânları içinde değerlendirip gözetten hârikulâde bir çeşitlilikti. Belki aynı söz, herkese ayrı ayrı ve kendine göre söylenirdi. Belki o sözün, yalnız ona söylendiği ve yalnız o şekilde söylendiği düşünülebilirdi. Bunca insan renkliliği içinde, bunca renklilikle hitap etme, görüp gösterme, başka tür bir seviyeyi ve oradan süzülen terbiye anlayışını yaşatırdı. Düşünen ancak şöyle bir sonuca varabilirdi: Bu bir insanın emrinde sanki sayıya gelmez insanın gözü kulağı, eli ayağı, sözü, sohbeti, dikkati, emeği vardır. Bu da, muhâtabın düşünce kapasitesinin yetmediği, çâresizliğe sığındığı bir noktadır. Çünkü her yoluna çıkana yetişebilmeyi normal ölçülerde bir türlü anlayabilmek ve mânâlandırabilmek imkânı yoktur.

Büyük rûhun prizmasından yansıyan

Vermek esastı. İsteyene de, istemeyene de vermek ise bizim ölçülerimizde anlaşılır bir mesele değildi. Çetin bir süreçle karşı karşıya kalındığı, bu yola girenin yaşadıklarından ve değişmelerinden anlaşılırdı. Tabîî, bunlar, zaman içinde farkedilen, üzerinde düşünüldükçe bulunan, anlaşılmaya çalışılan hususlardı. **Sâmiha Hanım**'ın huzûrunda, düşünmeyi aşan bir düşünme tadılırdı. Belki şunu demek istiyorum: Dinlediklerimiz, anladıklarımız, ondan geldiği için başka bir ruhla içimize dolardı. Biz onu duyardık, onu kendimizce, fakat kendimizde daha önce var olmayan bir duyuş ve düşünüş çeşnişiyle duyardık. Muhakkak olan buydu.

Onda, bilgiden, görgüden, duyuştan, düşünüşten, incelikten örülmüş bir hava eserdi. Bütün bunlardan başka, bunların üstünde, her söz ve fiilin içine karışmış, karılmış ve oradan taşarak hissettiğimiz her şeyde ve her yerde akıp giden bir “hal” vardı ki, belki ona

meftunduk. Asıl çeken de, görüp gözetten de, karıp karıştıran ve yeniden yoğuran da oydu.

Büyük insan, Büyük Terbiyeci, eline gelen insan malzemesini mevzû edinerek kendine alıyor ve kâbiliyeti ölçüsünde kendine benzetiyordu. Ne kadar ve ne ölçüde olabiliyorsa... Onun yanında bunu hissederdiniz. İşte en büyük eser buradan çıkıyordu. İnsan yetiştirmenin yeniden kurma ve inşâ ameliyesi, büyük rûhun prizmasından böyle yansıyor.

Pek de bilemediğim, anlayamadığım noktalara daldığının farkındayım. Konu o olunca, derine dalmak istemek de, dalamamak da, bir milim gidip çıkamamak da var. Daha anlaşılır ve anlatılabilir noktalardan devam edeyim.

Benden çok beni düşünen

Bir gün anladım ki, o benden çok beni düşünendi. Bu sarıp sarmalayan duygu, bilseniz ne kadar büyük bir ihtiyâcın dilinden ses verir!

Hatırladığım misaller çok. Sanırım, en iyi onlardan seçilecekler merâmımı duyuracak: Başıma bir iş getirmiştim. Tatsız bir evlilik, katmerli sıkıntılarla hepimizi üzer hâle gelmişti. Bitti, fakat bitmedi. Başka ve büyük bir problem hâlinde aramıza yayıldı. Bunu, epey geç bir zamanda duyduğum ve anladığımda, üzüntüm, sıkıntım betardı. Bir ziyâretimde, “*Oğlum, her İstanbul’a gelişinde hem bana hem İlhan Abla’na uğra!*” dedi. O sıralarda, her ayın 15-20 gününü, çektiğim kültür belgeselleri için İstanbul’da geçiriyordum. O şartlarda bu çalışma takvîmi meğer ne büyük bir tâlihmiş.

Her gidişimde, arıyor ve uygun vakitlerinde gidiyordum. Çoğunda baş başa oluyorduk. TRT’de yaptığım işlerden, memleket meselelerinden, dünyânın hâlinde konuşuluyordu. Bana ve yaşadıklarına da dokunuyorduk. Her ziyâretten sonra, zayıflığıma kuvvet

geliyordu. Hayâta ve insanlara karşı daha dayanıklı, hattâ daha cesur ve atılgan hissediyordum. Evet, korunuyordum. Apaçık bir korumaya alma (sıyânet), sendeleyeni ayakta tutma, enerji yüklemeye değer görülme olduğu muhakkaktı. Şâir tabiatli, duygularını yoğun yaşayan ve savrulmaya müsâit bir genç adamın, çevrenin târizlerine tenkitlerine, yer yer hakârete varan sözlerine katlanabilmesi, o bâdireden kurtulması, o dehlizden geçmesi, kendisi kalarak, az hasarla yoluna devam edebilmesi ancak öyle mümkündü. Bunu çok sonra anladım. Sonra, sayısız örnekle farkettim ki, hemen herkes için öyleydi.

Hepimize, her yolu düşene bu derin anne sıcaklığını, esirgeme ve benimseme duygusunu nasıl veriyordu? Nasıl, her yere ve herkese yetişiyordu? Bunların anlaşılabilir ve anlatılabilir, bildiğimiz zihin, gönül, zaman ve mekân ölçüleri içinde açıklanabilir bir cevâbı yoktu. Sağlığı elvermediği halde, hem yazılarını aksatmıyor, hem memleket meselelerini yakından tâkip ediyor, hem de içerden dışardan pek çok insanla meşgul oluyordu. Bunu, genel insan ölçüleriyle anlamaya çalışmak beyhûde. Çünkü, zamânın ve hâdiselerin sevkıyla bir tül arkasından hisseder gibi olduk ve öylece anladık ki, bir grup insanın göreceği işleri tek başına ve çok da müsâit görünmeyen şartlarda bile yapabilmek, büyük insanın bir çok ve silinmez damgalarından biriymiş.

En Büyük eseri yetiştirdiği insanlar

Buradan hareketle şu bilinen gerçeği söyleme vaktidir: Onun hayâtı ve sayıya gelmez eseri, her biri zirvede boy gösteren örneklerle doludur. Bunlar içinde, *“Yetiştirdiği insanları ilk sıraya koymak lâzımdır...”* fikri çok söylendi. Evet öyledir. Memleket irfânına kazandırdığı eserler yanında, her biri bir değer olan isimler kattı. Bunlar, hemen her sâhada memleketi mayalamaya devam eden, bilgili, görgülü, devrin gereklerine uyan, bir kısmı dünya çapında isimler-

dir. Bu açıdan bakılınca, yazdıkları, bütün önemine ve nesilleri asırlarca mayalama gücüne rağmen sonra gelir. Başka tür bir irşâdı işâret eden bir haldir. Onlarda, hiç şüphesiz, yeni öğrencileri yetiştirecek ve bir türlü terbiye edileceklerdir. Yazması belki, -belki değil muhakkak- bunun içindir. Kendisine yetişemeyen talebeleri olacak ve bu yoldan ama başka türlü besleneceklerdir.

Bu eserler, yazarın pozisyonu dikkate alınmadan değerlendirilemez. Bu dünya planındaki hayâtında vazîfesi ne ise, bu eserlerin misyonu da o olacaktır. Buradan bakınca, çağın imkânlarının, geleceğe taşıdığı bir insan yetiştirme ameliyesini inşâ ettiğini rahatlıkla düşünebiliriz.

Sanatkârı anlamak çetin mesele

Edebiyâta ve kültür târihine mâlolmuş isimleri anlatmanın belli zorlukları var. İnsan denen meçhûle, bir de sanatkâr denen derin rûhun mâcerâsını anlamak ve anlatmak zorluğu dâhil olur. Birbirine benzemez, orijinal insan tipleridir. Çok özel yaratılmışlardır. Şaşırtıcı çeşitlilik ve renklilikte görünürler. Sanatkârı anlamak çetin meseledir.

Şüphesiz, anlamamanın ve anlatmanın zorluk derecesi hepsinde aynı değildir. Bâzıları, eseri ve hayâtı bakımından çok sâde görünürler. Bu kısma girenlerin, diğerlerine göre işinizi kolay kılan bir tarafı da vardır. Bir türde eser veren, belli seviyelere ulaşmış sanatkâr denen insan grubunun çoğunluğunu oluşturan bu tiplerin ortak özellikleri fazlaca bulunabilir. Nihâyet bir şâiri veya bir romancıyı anlatacaksınız. Bir hikâyeciyi veya bir denemeciyi veya hâtıralarında görünen bir edebî ismi anlatacaksınız. Böyle bir sanatkâr, benzer türde eser verenler arasında ortalama bir yerdedir ve onun üzerinde söz söylemek başka bir iştir, çok yönlü ve çok ileri seviyelerde eser veren bir sanatkâr hakkında konuşmak, bambaşka bir iştir.

Şu anda, bu kolaylıktan hemen her yönüyle mahrum olduğumu söylersem içinde bulunduğum devâsâ zorluklu vaziyeti birazcık hissettirmiş olurum. Çünkü benim işim hemen her edebî türde eser vermiş, hem de sayılmayan daha pek çok sıfatla anılan benzersiz bir ismi anlatmak. Evet, **Sâmiha Ayverdi**, bir edebî sanatkârdan çok öte bir şahsiyettir. Sâdece edebiyat çerçevesinde anlatılması da mümkün değildir. "*Benzersiz*" deyişimi her mânâda düşünmenizi isterim. Çok çeşitli edebî türlerde eser vermesi bakımından düşünmenizi isterim. Bu türlere getirdiği yenilik ve değişiklikler açısından düşünmenizi isterim. Yazışı ve üslûbu dolayısıyla düşünmenizi isterim. Ve nihâyet, eserinden ziyâde kendisine dikkat gösterdiğinizde göreceğiniz, duyacağınız hususlar bakımından düşünmenizi isterim.

Hemen söylemem gereken husus belki de şudur: **Sâmiha Ayverdi**, yazmak için yazarlardan olmamıştır. Denilecektir ki, hemen hiç kimse yazmak için yazmaz ve mutlaka bir şeyler anlatmak, görüp göstermek, duyup duyurmak için yazar. Bu söz, doğrudur, ama eksiktir. Pek çok yazarın hedefi iyi yazmak, güzel yazmak ve yazdığı türde iyi olmakla sınırlıdır. Bu cümlelerin ifâde ettiği mânânın dışında pek az edebî isim vardır.

Burada söylemek istediklerimi, "*O da Bana Kalsın*" adıyla yayımlanan röportajlar kitabında sorulan bir soruya verdiği cevapta kendisi gâyet net anlatır: "*Beni doğrudan doğruya romancılar sınıfına koyamazsınız. Zîra kitaplarımızın büyük bir kısmı, medeniyet târihi ve içtimâî (sosyal) târih husûsiyetini taşımaktadır. Mevzuları edebî bir zemin üzerinde işlemeyi tercih etmişimdir.*"³ Bu satırlar da gösterir ki, **Sâmiha Ayverdi**'de yazışın mânâ ve değeri, çoklarının emellerinin vardıgı son noktadan başlar. Yazmak, onun için sâdece

³ Sâmiha Ayverdi, *O da Bana Kalsın*, 2013: 68

bir vâsıtaadır. Gāye asla değildir. Yükllediği gāye ile mânâ kazanan bir yazıdır. Edebiyat söz konusu ise, elbette güzel yazmak esastır. Ancak, bu olmazsa olmaz şartı aşan bir prensipten bahsediyoruz. Onda, anlatacağı şeylerle güzel yazmak iç içe geçer. Güzel yazmak, yazılan şeyin güzelliğiyle örtüşür. Burada, şaşılacak bir birlik, görünür, duyulur, bilinir hâle gelir.

Her yazanda ve her yazıda, bu cümlelerin duyuracağı mânâdan izler mutlaka bulunur. Nihâyet, yazmak kendisiyle buluşma, ilişme hâlidir. Çok yönlü irtibatlarla, çevreyle, varlıkla, eşyâyla ilgi ve ilişik kurulur. **Sâmiha Ayverdi**'de bu tamdır diyeceğim. Tam bir şuur hâlindeydi diyeceğim. Şuuraltını şuurda buluşturan bir büyük zihin ve gönül operasyonudur, diyeceğim. Edebiyat teorilerinin, psikanaliz vesâir psikolojik mekteplerden (ekollerden) yardım alarak çözmeye çalışacağı bir büyük yapıdan bahsediyorum, diyeceğim. İşin bu kısmı hakîkatinden incelenmeye ve anlaşılmağa muhtaçtır.

Romancılığı

Çok karışık ve karmaşık gelebilecek bu girişten sonra doğrudan eserler üzerinden bâzı notlar vererek devam edelim.

Sâmiha Ayverdi'nin edebiyatta adının duyulması romanla olmuştur, ilk yazdığı eserler roman ve hikâyelerdir. 1938-1946 arasında peşpeşe yazılmışlardır. 8 roman ve bir hikâye. Bu yıllarda araya bir mensur şiir girmiştir: Adı *Yusuçuk* olan bu eserin tasavvuf çeşnisini, zevkini, şevkini duyurması üzerinde durmak lâzımdır.

1948 yılı îtibâriyle, edebiyat dünyâsını bir türlü sarsan ve bu sarsıcılığın şaşkınlığıyla ismi duyulmuş bir **Sâmiha Ayverdi** vardır. Eserlerinin uyandırdığı büyük merâka rağmen, kamuoyu önüne çıkmayı istemediği ve üstelik kendisinden bahsedilmesinden pek hoşlanmadığı da açıktır. *Mülâkatlar* adıyla yayınlanan kitabında, o

sırada, kendisini ziyârete gelen pek çok ünlünün, bu yöndeki ısrarlarını nasıl karşıladığını hayretle okuyoruz. **Mehmet Ali Aynî**'den **Necip Fâzıl**'a kadar devrin entelektüel hayâtı sürükleyen kalemleri, o kitapları yazan "*Hanımefendi*"'yi görmek, duymak isteyen kamuoyunun isteklerini durmadan tekrar ederler.

Sâmiha Hanım, bu taleplere mahviyet derecesine varan bir tevâzu ile cevap verir ve vazîfesinin neredeyse yazmakla sınırlı olduğunu söyler. **Ârif Nihat Asya**'nın, "*Sen yazmayı iste, yazdırırlar*" dediği gibi kendisine "*yazdırıldığını*" söyler. Yine **Ârif Hoca** gibi "*Yok burda ne emrim, ne de nehyim, (...) Ben sâdece bir kâtib-i vahyim*" diyerek, bu işte dahlinin yazmaktan ibâret olduğunu kuvvetle belirtir. Bu muazzam şuûru anlamak, okuyana, dinleyene pek kolay gelmez: Çünkü, tasavvuf düşüncesinin yaşandığı o nokta, pek çoğumuza zihnen bile uzak düşebilir.

Niçin roman?

Sâmiha Ayverdi'nin, edebiyâta romanla adım atmış atmasının sebepleri yaşadığı dönemin şartlarıyla anlaşılabilir bir mesele. Tasavvuf erbâbı, her devirde, zamânın geçerli usûllerini kullanırlar. Yazmakta, söylemekte de bu böyledir. Târihte, tasavvuf öğretileri için edebiyat, her zaman önemli yer tutmuş ve bütün edebiyat sâhasının en güzel eserleri de oradan çıkmıştır. 20. yüzyıla kadar şiirden yürümüşlerdir. **Yûnus, Mevlânâ, Hacı Bektaş, Hacı Bayram**'dan **Ken'an Rîfâî**'ye kadar zincir böyle bağlanır. Sonrasında şiirin hâkimiyeti zayıflar ve 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde, nesir ve özellikle roman öne çıkar.

Evet, 20. yüzyılda, zamânın en yaygın ve geçerli türü romandır. Bir daha söyleyelim, şiirin gücü gittikçe zayıflamaktadır. Tasavvuf teorik kalamaz, hayâtın içindedir. Bu durumda olacak bellidir:

Kendi pratiğini ve düşüncesini anlatmanın yolu, hayâta doğrudan giren eserlerdir; nesrin her türü böyle bir fonksiyon yüklenebilir. Roman, ayrıca büyük bir imkândır; zîra, romanda, hayâtı bütünüyle verebilirsiniz; isterseniz hayatlar kurarsınız; muhtelif teklifleri hayat şekilleri hâlinde sunabilmek imkânı da alabildiğine çeşitlidir. Hâsılı, **Sâmiha Ayverdi**'nin, yazmaya romanla başlamasının 1938 Türkiye'si göz önüne alınırsa, bir bakıma fikren de en uygun türü seçmek olduğu anlaşılır.

Ama nasıl bir roman?

Burada çok başka bir tartışmanın konuları gizlidir. Roman nasıl olmalıdır? Hangi toplumda nasıl bir roman gelişebilir? Ve nihâyet, roman bütün dünyâda, bütün dillerde aynı kânunlarla mı yazılır?

Sâmiha Hanım, bu soruya yazarak cevap vermiştir. Hangi tarafta durduğunu yazdıklarına bakarak pekâlâ anlayabiliriz. Bana öyle gelir ki, kendisi hayâtında yazdıklarının tekniği, usûlü ve üslûbu konusunda pek konuşmamayı tercih ederek, doğrudan doğruya erbâbına bırakmıştır. Bu mesele, henüz halledilmemiş, anlaşılmamış ve anlatılamamıştır.

Bir yerden başlamak lazımdır. Şunu biliyoruz: Yazdıkları romandır, ama bilinen romanlara benzememektedir. Konular bellidir, bilinen, yaşanan hayattan alınmış gerçek hikâyelerdir. Yalnız, konuları bile farklı görünür; çünkü insan ve hayâta bakışı büsbütün başkadır, alışılmamış derinliklere nüfuz ederek yazmaktadır. Yaradılışın değişmez kânûnuna göre, *iyi ve kötü* her eserinde çatışma hâlinindedir. Her ele aldığı konuyu bu temelde işlemesi yaradılışın şifrelerine doğru bir hamledir ve insan için de değişmez merak ve çatışma unsurudur. Öyleyken, kötü ve tasvip edilmeyen tavır, hareket, iş ve durumların anlatılışında hiçbir eksiklik görülmez. Çok canlı anlatılır.

Şaşılabilecek kadar detayları verilir. Ne ise odur. Saf kötü ve saf iyi de yoktur. İyinin de çeşitli bocalamaları, eksikleri, yanlışları açıklıklarla verilir. İki temel fikir ve duygu da aynı rahatlıkla anlatılır. Yazar, elbette iyiden yanadır ve iyi her zaman tasavvuf çeşnili bir inanış ve yaşayıştır. Demek istediğim, dikkatimi çeken nokta şudur: Bunu verirken, iyi ve kötü arasında gözettiği adâlet, muhteşemdir. Yazarın tercihini çok zaman hâdiseler söyler. Olan biten en sonunda o iyi ve iyiliği öne çıkarır; okuyucu da bütün bir hayat görüşüne açılan kapıya gelmiş olur.

Bir nokta üzerinde daha önemle durmam gerekecek: Olağanüstü durum tahlilleri, psikoloji-psikiyatri sâhasının dikkatlerini altüst edecek kadar derindir. İnsan tiplerini bu durum tahlilleri içinden duyulur. Romanda çok büyük yeniliktir. O vakte kadar, böyle bir bakışın örneği yoktur. Böyle bir yazışın da örneği yoktur. Esâsen, **Sâmiha Ayverdi**'yi roman yazıcıları içinde öne çıkaran ve farklı kılan da budur.

Yoksa, bir hayat kesitini vermek bakımından ekseri romancılar birleşirler. Olay örgüsüne dayanmak, entrik unsurlar dediğimiz merâkı uyandıran anlatışlar, düğümler, her romanda vardır. Netîcede yazılan -teknik tâbirle söyleyelim- dramatik bir eserdir. Tiyatro gibi, sinema gibi roman ve hikâye de dramatiktir ve Türk yazıcılığına son iki asırda girip yerleşmiştir.

Türk'ün dramasını yazmak

Şimdi asıl söylemek istediğim husûsa geliyorum: Bilinir ki şark toplumlarında dram yoktur. Türk toplumunda da yoktur. Dram batının îcâdıdır. Doğunun kafası dramın karışıklığını kaldırmaz. Bitmeyen entrikalar, elbette doğuda da vardır. Gücün ve iktidârın olduğu yerlerde kuvvetle vardır. Ancak, o bile doğuda başka türlü yaşanır.

Hani **Cemil Meriç** diyor ya, “*Batıda söz silâhtır.*” : onu silâh hâline getiren de büyük ölçüde dramdır. Dram, çatışmanın dışı vurumudur. Bâzen, bağırsakların dışarıda boşaltılmasıdır, bâzen yatak odası röntgenlenmesidir, hayâtın özelini genelleştiren bir diyalektiğe dayanır. “*Söylenmeyecek söz, edilmeyecek iş yoktur.*” demenin adıdır. Roma, bu dramlar içinden bugüne seslenir. Batı kültür ve medeniyetinin diğer temeli Grek düşünce ve edebiyâtı yine dramla hayâta girer.

Doğu da ferdin dramı olmaz. Hayat acısıyla tatlısıyla yaşanır, fakat dramatize edilmez. Böyle inanılır, böyle yaşanır, isyan yerine olanı kabullenme, tevekkül, kader ve rızâ kültürü ile bilhassa inanış değerlerinin belirlediği kuvvetli hayat görüşü dramı önler. Diğer bir bakışla, dram, iç barışı olmayan kültürlerin ve toplumların malıdır.

Son iki yüz senede, Türk cemiyeti de dramla tanıştı ve dramatik bir hayatla geleneğin yerleştirdiği huzurlu hayâtı çatışır, çatıştırır hâle geldi. Gidişâta göre, bu da kaçınılmazdı.

Şimdi, dediğim önemli noktaya bir soru ile geliyorum: **Sâmiha Ayverdi**, tasavvuf düşüncesini temsil eden, birlik fikrini yaşayan bir kimse olarak, Türk kültürüne aşk derecesinde bağlı bir isimken niçin roman yazarak drama yöneldi?

Bu soru yerindedir ve cevâbı sanatkârimızın dehâ denebilecek yaratıcılığını anlamamıza yol açar. Verdiğim hükmü hemen söyleyip, sonra îzâhına geçeceğim: **Sâmiha Ayverdi**, dramı batının anladığı, yazdığı, söylediği ve yaşadığı tarzdan çıkarıp tamâmen yerli düşünüş ve yaşayışa uygun hâle getirmiştir. Bu çok iddialı gelebilecek sözün delîli 8 roman ve bir hikâye kitabıdır. Bu kitapların hiçbirinde, batılı mânâda bir dram görülmez. Yazış planı tamâmen batılı örnekler gibidir, öyle görünür. Çok sağlamdır ve az evvel söylediğim durum tahlillerinde onları çok çok aşan örneklerle yazılmışlardır. Ve

dramı yerlileştiren, ehlîleştiren de birinci dereceden bu tahlillerdir. Çok dengeli bir ruh tahlîliyle, eski Türk'ün kendi içinde yaşayıp hallettiği dram ve dramatik hal çözümlemesi böyle pasajlarda vardır ve eserlerin bütününe yayılır.

Bu fikrin diğer delîli, daha önce söylemiş olduğum konu sergilemesinde görülür. İyi kötü, iyilik kötülük zıtlığının doğu anlayışlarında olduğu gibi devamlı göz önünde tutulması anlatımın omurgasını teşkil eder.

Bundan dolayı, **Sâmiha Ayverdi**, "*Bir Türk romanı nasıl olmalıdır?*" sorusuna bin yıllık târihe kolayca bağlanabilecek bir yazış tarzı, üslûbu ve tekniği ile cevap bulmuştur, diyebiliyorum.

Bu tarz üzerinden yeni örnekler ve çeşitlemeler çıkabilirdi. Yer yer bunu söyleyebileceğimiz roman örnekleri yazıldığını da görebiliriz.

Bu meselenin bir doktora tezi olmasını çok isterim. Bana çok heyecan veren, ilk okuduğum yıllardan îtibâren düşündüren bir yazıştır. Gerçekten, roman okuyucusu iseniz, bir miktar okumuş ve üzerinde düşünmüşseniz, okuyacağınız ilk **Sâmiha Ayverdi** romanında çarpılırsınız. Geleceğin edebiyat târihi, kurgu ve işlenişiyile bir çığır açan bu eserleri dramın doğuya uyarlanması olarak kaydedeceklerdir. Yeni zamanların, iletişim imkânları ve buna bağlı ortak yaşama alanı çoğalan dünyâsında, hâkim medeniyetin usûllerinden kaçılmaz, kaçınılamazdı. Bugünün dünyâsında romansız, hikâyesiz, tiyatrosuz, sinemasız, televizyonsuz ve internetsiz olunamayacağı açıktır. Bütün bu kültür ve medya unsurlarıyla yerli kültür malzemesinin işlenmesi kaçınılmaz bir iştir.

Hemen her edebî türde eser vermek

Sâmiha Ayverdi, eserleri alt alta sıralandığında ve bilhassa okunduğunda, bu malzemeyi hazırlama işini olağanüstü bir çeşitlilikte yapmış görünür.

Sanırım 2004 yılıydı, bir mültivizyon gösterisi için yazdığım senaryo metninde bu fikri değişik şekilde söylemiştim. Bugün, *İstanbul*'u ve onun etrafında gelişen yüksek Türk kültür ve yaşayışını anlatacak bir film tarzı çalışmada, ona başvurulmadan yapılacak iş çok eksik kalır. Elbette edebiyâtımızın zirvesinde isimler var. **Yahyâ Kemal**'den talebesi **Tanpınar**'a kadar eski hayâtımızı anlatan onlarca isim sayabiliriz. **Sâmiha Hanım**, bunların hepsinden önde sayılacak bir isimdir. Onda, kültürümüzün ve yaşayışımızın, âlet ve edevâtımızın, insan tiplerinin, mekânların, âbidelerin, büyük şahsiyetlerin, her kesimden insanımızın, içneden ipliğe her şeyin resmigeçidi vardır.

Dikkat edilecek başka bir nokta da şudur: **Sâmiha Hanım**, sâdece roman ve hikâyelerinde değil, bütün eserlerinde edebî ölçülerde estetik bir dil kullanır. Romanla girdiği edebiyatta, şiir hâriç hemen her türde eser vererek devam eder. Olağanüstü zenginlikte ve renkli bir dili vardır. Türk dilinin entelektüellerce kullanılan kelimelerini ve tâbirlerini de, kıyıda köşede kalmış halk sözlerini de aynı sevgiyle değerlendirir. Türkçede kullanılan deyimlerden kullandıklarını ve aklına gelenleri bir kenara yazıp biriktirmeyi de ihmal etmez. Talebesi **Prof. Dr. Kâzım Yetiş** tarafından kitaplaştırılan deyimler onlardır. Son yıllarda peş peşe yayımlanan ve vefâtından on yıllar geçmesine rağmen her ay yenileri yayınlanan yazıları da kültür envanteri gibidir. Diğer hâtıra kitap ve yazıları da öyledir.

Mektup edebiyâtına başka bir çehre kazandırdığı üzerinde de önemle durmak lazımdır. Bir büyük cilt hâlinde basılan ve yeni bir

kitap serisi hâlinde yayınlanan mektuplarında seslenen yanan bir gönüldür. Duyulur. Bunlar, devletin en yüksek mevkilerinde bulunanlara, bir sâde vatandaşa veya terbiyesi dâhilindeki birine yazılmış olsa da, söz ve hitaplar dışında aynı ruh bütünlüğünden ve hattâ aynı dilden konuşur. Sâdece yazıldığı zamâna hitap eden metinler değildir. Aradan uzun yıllar geçse de okuyana o güne dâir şeyler söyleyecek fikir ve inanç meselelerini kudretle ifâde ederler.

Edebiyat açısından deneme denebilecek eserleri ağırlıklıdır. *İstanbul Geceleri*, *Boğaziçinde Târih* bunlar içinde *Beş Şehir* yazarı **Tanpınar**'ın denemelerinden daha muhtevâlî bir yazarı ve yazışı söylerler. *Edebî ve Mânevi Dünyâsı İçinde Fâtih*, örnek bir monografidir. Hattâ monografiyi aşan bir biyografi görüşünde olanlar da var. Ben de onlara katılıyorum.

Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, târihten süzme altındır. Bir suur âbidesidir. Okuyana kısa yoldan, dünya ilim âleminin verilerine dayanarak Osmanlı devrini anlatır.

Sâmiha Hanım'ın tasavvuf çeşnisi esas olmak üzere, hayâtın içinde olduğu ve hayâtın her meselesini kucaklayan bir dikkatle yazdığı mâlûmdur. Memleket meseleleri için yüreği yangındır. Her olanla ilgilidir. Olacaklara karşı hazırlıklı ve temkinlidir. Yine târihle bağlantılı *Türk-Rus Münâsebetleri*, *Ermeni Meselesi* üzerine çalışmaları, belgelerin diliyle yazılmış edebî akademik eserlerdir.

Mensûreleri ayrı bir bahistir. Rûhunun yangınını, taşkını söyleyen alevden seslerdir. Şiir tadında fikirlerdir. Vecdin öne çıktığı gönül sızlanışları, yakarışlarıdır. Ve hiç şüphesiz yüksek bir Türkçeyle söylenmişlerdir. Bu metinlerde dil estetiği zirvelerde gezinir.

Onun muazzam rûhundan sızan eserler, bir yeniden diriliş hamlesi yaratacak metinlerdir. Bunu söylemek doğrudur, fakat yine

eksiktir. Olumlu bir yapılanma düşünöldüğünde, bugünden yarını kuracak malzeme arayışına girildiğinde, ilk düşünölecek isimler arasında önde olacağı kesindir.

“Sâmiha Anne”

Yine dönölecek nokta, zihninin ve dikkatinin her gittiği yerden insana dönmesi, onun üzerinde çalışması ve cemiyet planına yayılan terbiyeciliğidir. Bitmez tükenmez bir sevginin sarsılmaz inancıyla her yoluna çıkana kayıtsız şartsız hizmet etmesi üzerinde ısrarla durmak lazımdır. *“Bütün vatan çocuklarını evlâdım olarak görmek anlayış ve zevkinden Allâhım beni mahrûm etmesin!”* deyişindeki gönöl harâreti, şaşmaz bir yaşama prensibidir.

Bu anlayış ve zevkle yetiştirdiği nesillerle, bir âbidenin kâidesini kurarak bir başka plâna geçmiştir. Devraldığı şâhâne temel üzerine, muazzam bir kâide yerleştirdiği bugünün sevgili gerçeğidir.

Niyâzi Yıldırım Gençosmanoğlu, *“Bir anne ki muhterem anneler âleminde/Elli yıl nesilleri emzirdi kaleminden!”* demişti. Şâir sezişiyle bunu duymuş ve duyurmuştu. Kaydedilecek bir gelecek zaman gerçeği de buradan çıkar: **Sâmiha Ayverdi**, hiç şüphesiz, bu mısralardan sonra da, bu satırlardan sonra da bütün vasıflarını seferber ederek nesilleri emzirmeye devam edecek bir *Annedir*. ■

Gönül Adamı, Millî Sanâyici İbrâhim Bodur

Vâhit Erdem

Türkiye'nin ilk sanâyecilerinden Dr.(h.c.) İbrâhim Bodur 23 Mayıs 2016 Pazartesi günü Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdâresi Başkanı iken, 1985 yılında, Riyad'ta yapılacak bir toplantı için resmî bir heyet ile Suudî Arabistan'a gitmiştim. Toplantının bitiminde, İslâm Peygamberi'nin makâmının bulunduğu topraklara ilk defa gelmenin heyecânı ile heyetten ayrılarak Medîne'ye uğramaya karar verdim. Riyad Havaalanı'nda İbrâhim Bodur ve berâberinde Ali Coşkun ile Osman Şekerci Hoca'ya rastladım. Onlar da benim gibi toplantı sonrası istikâmetlerini Medîne'ye çevirmişlerdi. Bu ilk karşılaşmada İbrâhim Bey ile aramızda sıcak bir dostluk oluştu ve kısa sürede sanki ezelden birbirine âşinâ iki dost olduk.

İstanbul Sanâyi Odası Başkanlığı yaptığı dönemde Medîne Sanâyi Odası'nı kardeş oda îlân etmiş bulunuyordu. Medîne'deki berâberlik esnâsında Medîne'yi neden kardeş şehir yaptığını anlama fırsatı da buldum. İbrâhim Bey'de derin bir peygamber aşkı ve Medîne sevgisi vardı. Medîne seyâhatimiz gündüzleri Yüce Peygamberimiz'in huzûrunda tâzimle, akşamları da İbrâhim Bey'in dostlarının ev dâvetlerinde yemek ve sohbet ile geçti.

Medîne’den ayrılırken İbrâhim Bey bana “Vâhit Bey, biz Allah yolunda dost olduk, dostluğumuz ebedî olarak devam edecek” demişti. Gerçekten de öyle oldu.

İbrâhim Bey, Çanakkale’nin Yenice İlçesi’ne bağlı Nevruz Köyü’nde doğmuştu. Köylerinde okul olmadığı için ilkokula Yenice ilçesinde başlamıştı. “Çul adında bir eşeğimiz vardı, sabah ona binerdim, o beni okula götürür ve akşam da getirirdi” diye anlatırdı. Ortaokul ve liseyi Balıkesir’de okumuş ve İstanbul’da Robert Koleji İşletme Bölümü’nü bitirmiş ve oradan iş hayatına atılmıştı.

İbrâhim Bey, tütün tüccarı ve Yenice Gıda Sanâiyi’nin ortaklarından olan babasının işinde çalışmaya başlamış ve birkaç yıl iş tecrübesi kazanmıştır. O, iç dünyasında bu işlerle tatmin olmadığını hissetmiş ve müteşebbis, atak, cesur ve kararlı tabiatı onu yeni bir şey yapmaya sevk etmiştir. Doğduğu bölgenin taşını ve toprağını hammadde olarak kullanacağı ve Türkiye’de bir ilk olacak seramik üretimine karar vermiştir. Zor, meşakkatli ve bütün ömrünü adayacağı sanâyi sektörüne işte böyle başlar.

İbrâhim Bodur, seçtiği üretim dalı ve fabrika yeri itibâriyle farklı bir sanâyici olduğunu en baştan ortaya koymuştur. Ürettiği malın hammaddesi, çalışanı, tekniği tamâmen yerlidir ve tesisleri kendi bölgesindedir. Yâni yerli bir Sanâyicidir, Sanâiyi Anadolu’dan başlatmanın ve bölgesel kalkınmanın ilk ve en önemli temsilcisi ve sembolüdür. Çalışanı ve bölge halkıyla bütünleşen, kazancını paylaşan bir sanâyi modeli uygulamıştır. Çalışanların hakkını fazlası ile veren, bayramlarda ikrâmiye dağıtan, evlenenlerin çeyizini temin eden bir sanâyicidir. İşçi-sanâyici ilişkisi; bir patron-çalışan ilişkisi değil bir baba-evlat ilişkisi şeklinde olmuştur.

Seramik sanâyiine giriş ve fabrikaların kuruluş târihi kabul edilen 27 Temmuz’da her yıl tertiplenen Seramik Bayramları; dev-

let, yerli yabancı sanâyecilerin, çalışanların, bölge halkının buluştuğu, bilgilerin, tecrübelerin, millî kültürümüzün paylaşıldığı büyük bir olaydır. Üç gün süren seramik bayramının birinci gününde, sünnet çağına gelmiş yöre çocuklarının, büyük bir çadırda sünnetleri yapılır, hediyeleri dağıtılır ve sünnet düğünleri icrâ edilir. Akşam ise Fabrika Câmii'nde mevlit okunur. Ertesi gün, büyük bir katılım ile beş, on, on beş, yirmi, yirmi beş, otuz, otuz beş, kırk yılını dolduran çalışanlara hediyeler verilir ve tâkiben bütün katılımcıların huzûrunda, yerli-yabancı sanâyeciler ve devletin üst kademesinden katılanlar konuşmalar yaparlar ve bu toplantı tam bir sempozyum havasında geçer. Sık sık bu toplantıya katılan rahmetli Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel bir konuşmasında şöyle demişti: "Her ilde bir İbrâhim Bodur olsa illerimizin pek çok sorunu çözülür". Bu söz İbrâhim Bey'in sanâyecilik anlayışını çok iyi özetlemektedir.

İbrâhim Bey, millî bir görev kabul ettiği savunma sanâyiine de, 1980'lerin sonlarında Alçak İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi'ne parça üretimi ile daha sonra da çok ortaklı Roket Sanâyii'ne iştirak ederek el atar. Kale Grubu; İstanbul ve İzmir'de kurulan tesisler ile önemli uçak parçaları ve jet motor parçası üretimleri gibi yüksek teknolojili alanlara girerek savunma sanâyii alanındaki faâliyetlerini genişletmeye başlar. İbrâhim Bey bundan yaklaşık altı yıl önce "Türkiye Fatih Sultan Mehmet'ten beri kendi tüfeğini yapamıyor, bunun da acısını çekiyorum, biz bir millî silah geliştirmeliyiz" der ve ilgililere bununla ilgili her türlü kaynağı sağlayacağını ifâde eder. Bunun üzerine Kale Kalıp tarafından geliştirilen prototip kabul görür ve Makine Kimyâ Endüstrisi Kurumu ile bu prototip geliştirilerek seri îsmâlât safhasına getirilir. Böylece Türkiye, modern millî piyâde tüfeğini yerli olarak üretmeye başlar. Kale; ayrıca balistik füze için jet

motor geliştirme projesi, insansız hava aracı üretim ortaklığı gibi yerli proje faaliyetlerine girer.

İbrâhim Bodur sanâyii hayâtında hep zora tâlip olmuş, kolay kazanmaya asla tevessül etmemiştir.

Bulunduğu duruma dâima şükreden İbrâhim Bey, bir gün helikopter ile fabrikalar üzerinde dolaşırken kendi kendine “Ey eşek sırtında okula giden İbrâhim, bu nîmetleri veren Allah’ına şükret ve bu fırsatı sağlayan Türkiye Cumhûriyeti’ne ve cumhûriyetin kurucularına rahmet dile, minnet borcunu dâima hatırla” demiştir.

İbrâhim Bodur Sanâyiciliğinin yanında hayırsever, dost, mütevâzı bir gönül adamıdır. Onun sâdece çalışanlarına ve bölgesine değil, bütün Türkiye’ye hayrı dokunmuştur. Türkiye’nin pek çok câmiinde, okulunda, yurtlarında hibe ettiği seramik ve fayanslara rastlanır. Türk kültür ve sanatına hizmet eden vakıflara ve derneklere de dâima destek olmuştur.

Bu vesîle ile onun vicdânını, insanlığını özetleyecek ve sembolize edecek bir olayı burada zikretmek istiyorum. İbrâhim Bey çalışanları, yakın dostları ve bâyileri ile sık sık Umre ziyâretleri tertiplerdi. Ben de dâvetli olarak çoğu kez bu ziyâretlere katılırdım. Her Mekke’ye gidişinde, Mekke’nin varoşlarında fakir ve sefâlet içinde olan bir mahalleyi ziyâret edermiş. Bu mahallede Türkistan’ dan gelmiş göçmenler yaşıyordu. Mahallede bir de mescit ve hayâtı hep bu mescitte geçen yaşlı bir Türkistanlı bulunuyordu. Bu yaşlı zat mahallede yaşayan Türkistanlı çocuklara dînî bilgi ve kendi kimliklerini korumaları için eğitim veriyordu. İbrâhim Bey bu mahalleye yanında bir hoca ve çok yakın gördüğü birkaç dostuyla gidermiş. İbrâhim Bey ile yaptığım ilk Mekke ziyâretimde ben de bu gruba dâhil oldum ve bu mahalleye birlikte ziyârete gittik. Mahalleye giriş ve orada gördüklerim yürek yakıcıydı. Mahallede yaşayan bütün ço-

cuklar başta olmak üzere mahalleliler sokağa dökülmüşler, sevinçten gözleri parlıyordu. İbrâhim Bey mescitte yapılan duâlardan sonra oranın bir yıllık ihtiyâcını karşılayacak parayı her ziyâretinde olduğu gibi yaşlı Türkistanlı'ya takdim etti ve çocuklara harçlıklarını da bir baba şefkati ile dağıttı. Bu manzaraya ilk şâhit olanların yüreğinin yanmaması, gözyaşlarını tutması mümkün değildi. Petrol zenginini Suudî Arabistan'ın kutsal şehri, İslâm'ın merkezi Mekke'de böyle bir mahalle olabileceğini aklın alması mümkün değildir. Bu zenginlik içinde el uzatılmayan bu fakir insanlara da Nevruz Köyü'nden İbrâhim Bodur kol kanat geriyordu.

İbrâhim Bey'in insan sevgisi, dostluğu ve vefâsı ancak onu tanıyanlar tarafından görülür, yaşanır ve hissedilir. O ferdî hayat yaşamayı sevmez, her şeyi dostları ile paylaşmayı ve yaşamayı arzu ederdi. Hislerini zaman zaman şiirlere dökmüştür. Onlarca şiirleri vardır, bir kısmı bestelenmiş ve çok sevdiği Türk mûsikîsinin arşivine girmiştir. Tek kızı Zeynep'in gelin olmasının arkasından hislerini şu mısralarla dile getiriyor;

Duvağın, telinle güle güle git	Genç kızın tâlihi benzermiş kuşa
Gözlerin ardında kalmasın Zeynep	Hasrete râzıyız, gelse de başa
Mutluluk yoluna bile bile git	Dileriz, ömrünce hep mutlu yaşa
Kirpiğinde yaş olmasın Zeynep	Yüreğin kederle dolmasın Zeynep"

İbrâhim Bey uzun süren bir hastalık sonunda bu dünyâya vedâ etmiştir. O İstanbul'dan, Çanakkale'den ve fabrikalarının bulunduğu Çan'dan, ilçesi Yenice ve köyü Nevruz'dan, Türkiye'nin her tarafından gelen insan seli, gözyaşları ve çiçek yağmuru ile uğurlandı. Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun. 🏠

“Edirne’nin Ardı da Bağlar...”

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Edirne adı zikredilince hatırıma ilk gelen, şüphesiz Mîmar Sinan’ın, “Ustalık eserim” dediği şâheseri Selîmiye Câmii’dir. Başkalarını bilmem ama şahsen ben, Selîmiye’nin de, Edirne’deki diğer târihî eserlerin de önemini Edirne’de yaşarken değil de üniversitede okumak üzere Edirne’den ayrıldıktan çok sonraları farkettim.

Çocukluk yıllarımızda, bugün hurâfe veya bâtil denilen bir kısım inançlarla iç içe yaşayan, hattâ bunları hayatlarının ayrılmaz bir parçası hâline getiren ninelerimiz, Selîmiye Câmii’nin, bizler gibi sıradan bir insan tarafından inşâ edilmiş olabileceğine imkân ve ihtimal vermez; bu muazzam yapının “Erenler, evliyâlar” tarafından yapıldığına dâir bâzı menkıbeler naklederlerdi. Bugün hâlâ câminin dışında kuzey-doğu istikâmetindeki hazîrenin yola bakan duvarındaki büyük bir taş blok üzerindeki ayak izlerini andıran izlerin de, Mîmar Sinan’ın, câmi inşâatını bitirdikten sonra kanatlanıp gökyüzüne doğru uçarken bastığı bir taş olarak kabul edilir ve bu taşın önünde hâlâ dilek tutulup duâ edilir, kandil geceleri de mumlar yakılır. Benim çocukluğumda Edirne insanının muhayyilesinde Mîmar Sinan, bizler gibi basit, sıradan bir insan değil de, gökyüzüne Allah katına yükselmiş bir evliyâ olarak bilinir ve Selîmiye Câmii’nin önünden her geçişte veya câminin içine girildiğinde rûhuna Fâtihalar okunurdu.

Bugün hemen herkes teknolojinin akıl almaz şekilde süratle ilerlemesinin zamânı kısalttığını söylüyor. Günümüzde, özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşayan bizler hemen her Allah’ın günü zamanla âdeta yarış yapıyoruz. Halbuki çocukluğumuzda zaman denilen şey âdeta durmuş gibiydi, ya da nedense bize öyle geliyordu.

İlkokul yıllarımızda gaz lambasının titrek ışığı altında hazırlanan ödevler, bir türlü yanmayan ispirotolu gaz ocakları, kömür ütüsüyle ütölen gömleklerin giyildiği zamanlar; yaz sıcaklığında soğuması için bahçelerdeki kuyulara atılan kavun karpuzlar; dedemin, elinde gemici feneri arkasında bütün ev halkı olduğu halde şehrin tâ öbür ucundaki bir mahallede oturan akrabâlara yapılan gece oturmaları... Henüz koltuk, kanepeler, masa ve sandalyenin bulunmadığı ya da kullanılmadığı, tek katlı ve genellikle iki odalı ahşap evlerde, titrek gaz lambası ışığı altında yapılan gece oturmalarındaki sohbetleri hatırlıyorum da, gözümün önünde sanki bir Ortaçağ hayâtı canlanıyor. Günler, geceler, haftalar, aylar, hattâ yıllar ağır ağır geçer, biz çocuklar sanki hiç büyümeyiz, hep aynı yaşta kalırdık. Zaman denilen şey gerçekten çok ağır geçer ya da biz öyle zannederdik. Çarşıda dolaşan birkaç araba ile doğup büyüdüğüm Kırıkkale Caddesi'nden Lalapaşa ve Süloğlu istikâmetine gidip gelen birkaç külüstür otobüsten başka şehirde motorlu vâsita hemen hemen yok gibiydi. Şehir âdeta büyük bir kasabayı andırıyordu. Araba denilince talika denen at arabalarıyla halkın payton dediği faytonları hatırlıyorum. Kırıkkale'te evimizin hemen karşısındaki Reşat Usta'nın özene bezene yaptığı el emeği göz nûru arabaları, hele bu arabaların yağlı boya ile rengârenk çeşitli motiflerle süslenmesini unutmam mümkün değil! Hatırladığım kadarıyla Reşat Usta'nın oldukça yaşlı, bugün hâlâ hayatta ama o güzelim ahşap arabalardan ısmarlayan yok, onların yerini çoktan traktörler aldı... Bir de evimizin önündeki meydanda yaz aylarında, bugün çocuklarımızın adlarını bile bilmediği, buğdayı sapından ayırmak için tarlada kullanılan düvenler yapılır, üzerine ustalar tarafından belli bir hizâda sırayla çakmak taşları çakılırdı...

Bütün Türkiye gibi Edirne de son yirmi beş otuz yıldır büyük ve hızlı bir değişim içinde. Edirne'ye her gidişimde, bende hâtırası olan, gözüm kapalı bulabileceğimi zannettiğim birtakım binâların ye-

rinde yeller estiğini, yerine koca koca, çirkin blok apartmanlar yapıldığını içim sızlayarak görüyorum. Çocukluk yıllarımda Selîmiye Câmiî'nin etrâfını çevreleyen harap bir mahalle vardı; bizim ilk Kıbrıs mitingini yaptığımız bir Dilâver Bey Parkı vardı; set üstünde bir bayram yerimiz vardı; bunların yerinde de yeller esiyor... Güzelim ağaçlar kesilmiş, onların yerine bir havuz ve ruhsuz bir park yapılmış. Nedense şehrin rûhu mesâbesinde kimliğini teşkil eden eski binâlar yok edildikçe, sanki şehrin târihî hüviyeti de yok oluyor gibime geliyor.

Edirne'de eskiden beri halkın ağzında dolaşan bir tekerleme vardır: Selîmiye'nin yapısı, Eski Câmi'nin yazısı, Üç Şerefeli'nin kapısı denir. Selîmiye, uzun söze hâcet yok, dünyânın en muhteşem mâbetlerinden biri. Ondandır daha eski târihli Eski Câmi'nin dâhilî duvarları ise sanat değeri oldukça yüksek hatlarla süslü. Biri burmalı, diğeri baklava dilimli minâreleriyle farklı bir özelliğe sâhip olan Üç Şerefeli Câmiî'nin ana giriş kapısı ise, yine XV. yüzyıl Osmanlı ahşap oymacılık sanatının bir şâheseri kabul edilmektedir. Zâten bu üç câmi, şehrin göbeğinde âdeta bir sacayağı gibidir. Eskiden Salı günleri sabahdan öğleye kadar Eski Câmi'de mevlitler okunur, özellikle yaşlı nelerimiz ve diğer ev hanımları bu mevlitleri dinlemeyi bir ibâdet gibi telakkî ederlerdi. Henüz okula başlamadığım çocukluk yıllarımda rahmetli ninem elimden tutar, beni de hemen her hafta Eski Câmi'ye mevlitlere götürürdü. Burada, câminin duvarlarını süsleyen adam boyundan büyük iri harflerden meydana gelen yazılarla iç kubbelerdeki XVIII. yüzyıla âit rokoko süslemeleri çocuk muhayyilemde inanılmaz şekillere girer, beni saatlerce oyalardı. Bir yandan mevlidi dinlerken bir yandan da hayaller kurardım. Bir de Ramazanları bu câmide kılınan terâvihler...

Merhum Ziyâ Nur Aksun ağabeyimiz Edirne için "Saltanat-ı Osmâniye'nin taht-ı sâni'si" tâbirini kullanırdı. Gerek Osman Nuri Peremeci'nin *Edirne Târihi*'nde, gerekse Ahmed Bâdî Efendi'nin *Ri-*

*yâz-ı Belde-i Edirne'*sinde, XVIII. yüzyıla kadar Edirne'de sayıları yüzlerle ifâde edilen câmi, mescit, türbe, han, hamam, kervansaray, çeşme, imâret, tekke ve sebil gibi târihî yapılardan söz edilmektedir. Bugün Edirne'deki târihî yapılar, özellikle XVI. ve XVII. yüzyıla âit târihî yapıların sayısı parmakla sayılacak kadar azalmış durumda. Hiç şüphesiz bunda millet olarak târihî ve kültürel değerlerimize karşı olan ilgisizlik kadar, Edirne'nin Balkanlar'a ve Avrupa'ya açılan güzergâh üzerinde bulunmasının; Osmanlı Devleti'nin gerileme süreciyle birlikte mağlûbiyetlerin ve toprak kayıplarının ve özellikle 93 Harbi felâketi ile Balkan bozgununun; hemen arkasından I. Dünya Savaşı'nın etkileri de söz konusu. Hele Balkan bozgunu arkasından Edirne'nin Bulgar işgâline uğraması ne kadar hazin, ne kadar acıdır... Bu işgal sırasında Sarayıçi'ne hapsedilen bir kısım Edirne halkının, açlıktan nasıl ağaç kabuklarını yediklerini, feryat ve figanlarının tâ Edirne içlerine kadar geldiğini çocukluğumuzda büyüklerimizden bir masal gibi dinlerdik.

Balkan bozgunu anılınca, kendisi de bir Edirneli sayılan ve bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Cısr-i Mustafapaşa'da dünyâya gelen Feylesof Rızâ Tefvik'i hatırlamamak mümkün değil! Rızâ Tefvik, 15 Nisan 1914'de Edirne'nin işgal edildiği gün yazdığı "Edirne İçin" adlı şiirinin ilk kıt'asında bu felâket için şunları söyler:

*Ağla sevdiceğim, gül ruhlerinden
Jâleler dökülsün nev-bahâr oldu;
Harâbât ellerin bülbüllerinden
Bu ıssız bahçeler nâlekâr oldu..*

Bulgar ordusunun Edirne'yi muhâsarası sırasında attığı toplardan Eski Câmi ile Selîmiye'nin kubbesine isâbet eden gülle parçaları bugün câmi içlerinde hâlâ muhâfaza edilir ve ziyâretçilere acı bir hâtıra olarak gösterilir. Eski Câmi'de, çocukluğumdan beri dikkatimi çeken başka bir şey daha vardı: Her cuma günü hoca efendi cuma hutbesi okumak üzere minbere bir kılıca dayanarak çıkardı. Böyle bir

uygulama şehrin diğer câmilerinde yoktu da neden burada vardı! Bunun sebebini uzun yıllar merak etmiş, ancak hiç kimseden tatmin edici bir cevap alamamıştım. Nihâyet yıllar sonra rahmetli Orhan Şâ-ik Gökyay hocadan, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde yapılan Türkoloji Kongreleri'nden birinde, Âşık Çelebi hakkında bir tebliğ verirken, kılıçla fethedilen beldelerde, o beldenin en eski câmiinde cemâate sembolik olarak oranın kılıçla fethedilmiş olduğunu hatırlatmak için, cuma hutbesinde minbere kılıca dayanarak çıkılmasının eski bir âdet olduğunu öğrendim. Bir de, gerek ortaokul gerekse lise yıllarımda hafta sonları ödev yapmak üzere sürekli kütüphânesine gittiğim, devrin modası neo-klasik tarzdaki Edirne Halkevi binâsının da, II. Meşrûtiyet'ten sonraki yıllarda İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin idâre merkezi olduğunu da, yine yıllar sonra öğrendim.

Benim çocukluğumda, meşhur "Kehle-i ikbal" fıkrasının kendisine maledildiği, Kânûnî Sultan Süleyman'ın dâmâdı Sadrâzam Rüstem Paşa'nın Mîmar Sinan'a inşâ ettirdiği Rüstem Paşa Hanı'nın önünde Çilingirler Çarşısı diye bir çarşı vardı; bu çarşıdaki kalabalık arasında dumanlar içinden yükselen kızgın demir dövülürken çıkan çekiç seslerini hatırlıyorum. Han restore edilip turistik bir otel hâline getirilirken bu çarşı da ortadan kayboldu. Eski Câmi'nin hemen altındaki otobüs garajı, buranın tam ortasındaki kuyulu ve camlı kahve, biraz aşağıda Tahtakale'de öğle saatlerinde küçücük dük-kânlarda pişirilen köfteler, daracık kunduracılar sokağındaki deri kokusu, makine sesleri; az ileride manavlar, kasaplar, ciğerciler ve kab-zımalların bulunduğu Tahtakale...

Bu caddenin devâmında, yâni Eski İstanbul Yolu üzerinde, II. Abdülhamid devri yapısı olan târihî Edirne Lisesi binâsı, tam üç yılımızın geçtiği bu güzelim binâ 12 Eylül 1980 öncesinde meydana gelen olaylar sırasında bir sabotaj netîcesi cayır cayır yanmıştı, neyse ki bugün tekrar eski hâline döndü. Bu caddenin devâmında, yâni Ayşe-

kadın Caddesi üzerindeki Ekmekçioğlu Kervansarayı da yakın zamâna kadar harap bir halde idi; birkaç yıl önce onun da restore edildiğini gördüm.

Edirne, İstanbul'un fethinden önce devletin başkenti iken, bir de IV. Mehmed'in saltanat yıllarında en müreffeh dönemini yaşamış. XVII. yüzyılın ünlü şâiri Nef'i'nin *"Edrine şehri mi bu ya cennet-i me'vâ mıdır"* mısraıyla başlayan "Edirne Vafındaki Kasîdesi"ndeki benzetmelerde herhalde belli ölçüde de olsa bir gerçeklik payı bulunuyordu.

Eskiden, şehrin Kaleiçi'nden sonra kalburüstü insanların oturduğu Karanfiloğlu, adı gibi, gerçekten nezih bir semtti. Bende birçok hâtırası olan buradaki Kuşdoğan Câmii; sonra Şah Melek Câmii üzerinden Sarayı'ne, Kırkpınar'a gidişler. Osmanlı pâdişahlarının adlarıyla anılan câmilerle dolu Edirne: Çinileriyle ünlü Murâdiye Câmii, Yıldırım ve dârüşşifâsıyla tanınan II. Bayezid'in inşâ ettirdiği Bayezid külliyesi, Yeni İmâret... Şehrin bir başka tarafında XVI. yüzyılın ünlü şâiri Hayâlî'nin kabrinin bulunduğu Kirişhâne semti. Zindanaltı ve Saraçlar Caddesi yoluyla Tunca ve Meriç nehirleri üzerindeki köprülerden geçilerek gidilen Söğütlük ve Karaağaç semti. Karaağaç yolu üzerinde Bulgar işgâli sırasında evi yağmalanarak katledilen Edirneli ressam Hasan Rızâ'nın kabri.. Başka bir yönde, bugünkü Kapıkule yolu üzerindeki Gazimihal Köprüsü ve hemen sol tarafında kendi adını taşıyan câmii. Gâzi Miha, Osmanlılar'ın ilk Rumeli fetihleri sırasında müslüman olan Rum ileri gelenlerinden biri. Adı üzerinde Bostanpazarı denilen ve eskiden civardaki köylerden gelenlerin bostanlarını, yâni kavun karpuzlarını getirip pazarladığı meydanın hemen yanı başında Gülşeniyye tarikatının ikinci pîri kabul edilen Şeyh Hasan Sezâyî-i Gülşenî'nin türbesi. Yanındaki câmi ve tekkenin bugün sâdece temelleri duruyor, bir de yarısı yıkılmış

minâre.. Muhtemelen birçoğu tarîkat mensuplarının kabirlerinin bulunduğu hazîre ise kendi kaderine terkedilmiş...

Bunun gibi, ama biraz daha efsâneyle karışık Kırıyık Caddesi üzerindeki Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'un muhâsarası sırasında kullandığı topları döktürdüğü Tophâne Bayırı'ndaki bir yatırın; Kırıyık semtine adını veren Kırıyık Baba'nın; Sarayı'ndaki Çifte Gelinler'in, Dârülhadcs Câmii avlusundaki başka bir yatırın, Sarıca Paşa Mescidi hazîresindeki Kargı Baba'nın ve nihâyet Hıdır Baba'nın türbe ve makamlarına ahâli hâlâ îtibâr eder, ziyâret edip çaput bağlar, adak adar, Cuma ve kandil geceleri mum yakıp duâ eder..

Bu yazıya başlık teşkil eden "Edirne'nin ardi da bağlar; Meriç akar Tunca da çağlar..." mısralarıyla başlayan Edirne türküsünü bize, ilkokul son sınıfta okurken Edirne Kız Öğretmen Okulu'ndan staj için sınıfımıza gelen Ayşe Tüzüner adında genç bir öğretmen adayı öğretmişti. Bu türküde de vurgulandığı gibi o yıllarda Edirne'nin gerek Dört Kaya, gerekse Hıdırlık civârı içinde kiraz ağaçlarının da bulunduğu üzüm bağlarıyla dolu idi. Son yirmi-otuz yıl içinde oralarda ne bağ kaldı ne de bahçe; o güzelim bağların yerine blok apartmanlar dikildi... Sınır şehri olduğu için yıllarca herhangi bir yatırım yapılmayan, un fabrikasından başka fabrikası olmayan Edirne 70'li yıllara kadar kendi yağıyla kavrulmaya çalışan, herkesin birbirini tanıdığı büyücek bar kasaba görünümünde küçük bir şehirdi. Daha sonra yeni fabrikaların açılması, 80'den sonra Trakya Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte hem şehrin nüfusu arttı, hem de refah düzeyi yükseldi. 60'lı yıllarda, yâni benim çocukluğumun geçtiği yıllarda halkın ağzında bir tekerleme vardı; ben de makâlemi, yeni nesil Edirnelilerin bilmediği bu tekerlemeyle bitireyim:

"Edirne, Edirne edin de ye, edinemezsen dilen de ye!" ■

İkinci Kuşatmanın 333. Yıldönümünde Viyana ve Düşündürdükleri

F. İnci Ayan Birol

14 Temmuz 1683 târihinde, yâni 333 sene evvel, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Viyana'yı ikinci defa kuşatmıştı. Böylece Osmanlılar, Kırım Hanlığı ve Eflak-Boğdan Prensiği'nin de desteği ile Avusturya Arşidüklüğü ve müttefiki Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğuna karşı savaş açarak Viyana kapılarına dayandı. Diğer adıyla Haçlı ordusu olan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, altı ülkenin askerlerinden meydana gelmişti. Ancak Kırım Hânı Murat Giray'ın verdiği sözden dönmesi ve ânîden desteğini çekmesi üzerine ikinci Viyana kuşatması, 12 Eylül de yenilgiyle sonuçlandı ve ordumuz geri çekilmek zorunda kaldı

Ancak 1990 yılının Eylül ayında, Sâmiha Ayverdi annemiz, şu seslenişi ile bizi tesellîden ziyâde, memnûniyetini bildiriyordu: "...Viyana'yı fethedemedik amma, bir Türk çeşmesi ile gürül gürül akan iştiyâkımızı damgaladık¹"

İşte Türk târihinde önemli bir dönüm noktası teşkil eden bu mâcerânın 333.ncü yıldönümünde, aziz vatanın iki nasipli evlâdı olarak, yaşadığımız Viyana hâtıralarından ve bunların düşündürdüklerinden bahis açarak okuyucularla paylaşmak istedik. Gayret bizden, himmet Allah'tan.

Viyana, Avrupa'da yakından tanımak fırsatı bulduğum bir şe-

¹ S. Ayverdi, *İthaflar*, Kubbealtı No.91, 2016, s.52

hirdir. Zîra ilk olarak 1965 yılında eşimin, bir senelik Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı bursunu almasıyla, Viyana'nın kapıları Birol'lara açılmıştı. Bu zaman zarfında eşim Erdener Birol, Viyana'ya 60 Km uzaklıkta bulunan Seibersdorf'daki araştırma reaktöründe, insan vücûdundaki radyoaktiviteyi ölçen sayıcılar üzerinde çalışma yapmıştı. Ben ise, Viyana millî kütüphânesi ve müzelerinde bulunan Osmanlı-Türk eserlerini inceleme fırsatı bulmuştum. Böylece Viyana ile ilk tanışmamız, o târihlerdeki haberleşme zorluğu içinde çekilen ilk sıra hasretine rağmen, hayâtımızın güzel bir dönemiydi.

O günleri düşündüğümde, 1965 yılının Kasım ayında, istasyondaki yakınlarıma vedâ ederek tren ile Viyana'ya gelişimi, dikiş makinem olmadığı halde, yılbaşı balosunda giymek üzere kumaş alıp, elde diktiğim siyah elbisemi, baloda eşimle vals yaparken, hayret ederek şaşkın bakışlarla bizi seyredenlerin alkışlarını hatırlarım. Ne gariptir ki, buraya daha önce gelip, kirâlık ev arayan eşime yardımcı olmak isteyenlerin, müslüman olarak birden fazla hanımı olduğunu düşünerek, "Ev kaç odalı olmalı?" diye sorduklarını duyduğumda, ben de hayret ederek aynı şaşkınlığı yaşamıştım.

Viyana aklıma geldiğinde, Türk Kültür Ataşeliğinde açtığım "Islamische Kunst Aus Der Türkei" (Türkiye'den İslâm Sanatı) isimli, ilk yurt dışı kişisel sergimi hatırlarım. Elçiliğimizde sergi dâvetiyesi hazırlanırken, "Kunstlerin İnci Birol (Sanatkâr İnci Birol)" ismini görünce, o günlerde Türkiye'de meşhur olan, aynı isimdeki dansözün Viyana'ya geldiğini zannedip, sevinmelerine pek bozulmuştum. Nitekim bu olay daha sonra ismimde, kızlık soyadım olan "Ayan" adını da kullanmama sebep olmuştu. Ancak sergi açıldığında, bilhassa Osmanlı saray hanımlarının kıyâfetleri ve incilerle süslü baş modelleri, o târihe kadar Avusturya'da hiç bilinmeyen çiçekli "Necmeddin Eb-rûları" çok ilgi toplamıştı.

Viyana'yı düşündüğümde, Türkenschanzpark ve bu tepede şansları dönerek bozguna uğramış Karamustafa Paşa ordularının, arkalarında bıraktıkları harp ganîmetleri aklıma gelir. Osmanlı'dan kalan bu eşyâları Viyana müzelerinde görmek, beni hem mahzun etmiş, hem de bu fırsatı bulduğumdan dolayı sevindirmişti. Kurulmuş büyük Osmanlı otağını ve imparatorluğa âit bayrakları, ilk defa 1966 senesinde, Viyana'da bulunan "Heeresgeschichtliches, (Arsenal) Müzeum" adındaki Askerî Târih Müze'sinde görüp, yakından tanımıştım. Ne yazık ki, daha sonraki gelişimde, bu yâdigârları tekrar görmek istediğimde, yetkililerden müzenin yeni düzenlenmesi sırasında depoya kaldırılmış olduğunu öğrenmiştim. Halı, kumaş, çini gibi, Türkler'e âit pek çok sanat eserini ise, aynı dönemde, "Angewante Kunst Müzeum" da görmek nasip olmuştu.

O günleri düşündüğümde, evliliğimizin üçüncü yılında doğacak ilk çocuğumuzun müjdesini öğrendiğimde, nasıl sevindiğimizi hatırlarım. Yurda dönüşümüzle aynı târihe rastlayan doğumun selâmeti için, daha önce beni almaya gelen annem ve erkek kardeşim ile Viyana'da geçirdiğimiz o güzel günler, Avusturya'lı ev sâhibimizle aramızda kurulan dostluk ve birlikte yaptığımız mahallî geziler, o târihlerde üniversite talebesi olan teyzemin büyük oğlu Mesut Yılmaz'ı, mütevâzi evimizde misâfir edişimiz, gözlerimin önünde canlanan unutulmaz hâtıralardandır.

Yine Viyana'yı düşündüğümde, Avusturya'nın Burgenland bölgesinde, sarp kayaların üstündeki "Forchtenstein şatosu"nu hatırlarım ve içimi derin bir sızı kaplar. Buraya ilk olarak 5 Mayıs 1966 günü, dış işleri mensûbu bir dostumuzun rehberliğinde gitmiştik. On beşinci yüzyılda, etrafı yeşil bir örtü ile kaplı dik bir tepede yapılmış bulunan şato, Macar asıllı bir âilenin işletmesi ile müze, otel ve lokanta olarak kullanılıyordu. İkinci Viyana kuşatması sıra-

sında Osmanlı ordusu burayı da kuşatmış, lâkin başarılı olamayınca, ardında pek çok esir bırakarak geri çekilmek zorunda kalmıştı. Gezimiz sırasında, şatonun müze kısmında kurulmuş bir Türk çadırını, Osmanlı'nın duvarlardaki kurşun izlerini, vitrinlerde teşhir edilen silâh ve savaş kıyâfetlerini görmüştük. Hele avluda bulunan derin kuyunun yapılması sırasında, Türk esirlerinin çalıştırıldığını ve bu sırada pek çok askerimizin hayâtını kaybettiğini öğrenince, gözlerimiz yaşarmış, içimiz hun olmuştu.

Viyana'da yaşadığım sürpriz bir hâtıra da, Oberlaa caddesindeki Kurcafe-Konditorei adındaki kahvede rastladığım, Mustafa Kugeln adındaki çikolata olmuştu. Osmanlı otağı şeklindeki kutunun içine yerleştirilmiş on adet çikolata bulunuyordu. Mustafa Kugeln çikolatasının özelliği içinde kuru üzüm, fındık, fıstık vs. gibi kuru yemişlerin bulunmasıydı. Temsilen çikolatanın, Türkler'in Viyana'yı terkederken bıraktığı kuru yemişlerle yapıldığı söyleniyordu. Sonraki gelişimde bu çikolatanın da üretimden kaldırıldığını öğrendik.

Viyana'dan evvel yurt dışına ilk çıkışım, 1962 yılında, Türk Kadınları Derneği ile birlikte Paris'e olmuştu. Burada açılacak resim sergisine katılmak üzere tertiplenen bu seyahat, bir nisan günü, çok lüks olmayan bir otobüs ile başlamıştı. Aramızda ressam olan eski başbakanlarımızdan Bülent Ecevit'in annesi ve Orhan Şâik Gökyay'ın eşi de bulunuyordu.

Gidiş güzergâhımız, Yugoslavya, Bulgaristan, Avusturya üzerinden Leoben ve Salzburg'da konaklayarak Paris'te son bulmuştu. Burada kaldığımız bir hafta boyunca, Türkiye'den kadîm komşumuzun kızı piyanist Sevinç ve eşi ressam Erdal Alantar'ların misâfiri olarak Paris'i biraz tanımak ve nişan için bâzı ihtiyaçlarımı buradan temin etmek fırsatı bulmuştum. Özellikle görmeyi arzu ettiğim Louvre müzesindeki, Monaliza'yı, Lise sıralarında kitaplardan tanıdığım em-

presyonist ekolün Van Gogh, Degas, Renoir, Monet, Cezanne gibi ressamlarının gerçek eserlerini yakından görmek imkânım oldu. Ayrıca Picasso Müzesini de, anlayabilme gayreti içinde gezmiştim. Fakat Paris'te beni en çok etkileyen, içini görmek üzere girdiğim Notre Dame Katedrali'nde, tesâdüfen dinlediğim muhteşem orgun lâhûti sesiydi.

Güzel bir havada başlayan yurda dönüş yolculuğu, İtalya üzerinden düşünüldü. Fakat yolumuz, büyük bir kayak merkezinin bulunduğu, 4800m yüksekliğindeki Mont Blanc dağına tırmanarak devam etti. Bir müddet sonra, kendimizi bembeyaz bulutların içinde bulup, etrâfımızı göremez hâle geldiğimizde, yanlış yola sapıldığını farkettilik. Önümüzde, nihâyeti görülmeyen buzla kaplı yol gittikçe daralmış, buzdan sarkıtlar, dönmeye uğraşan ve tekerleklerinde zincir takılı olmayan otobüsümüzün ön camını boydan boya tuzla buz etmişti. Kırık camdan esen soğuk rüzgâra ve yolun genişliğini tahmin bile edememize rağmen, şoförün geri dönmeyi başarması, herkese derin bir nefes aldırmişti. Hattâ hatırladığım kadarıyla, Orhan Şâik Gökay'ın hanımı, daha sonra zatürreye yakalanmasının telâşi içinde bizden ayrılarak yurda uçak ile dönmüştü.

Bu arada Milano, Venedik, Trieste şehirlerini, kısa sürelerle de olsa görmüştük. Milano'da, Duomo (Dom) Katedrali ve duvarında seyrettiğim, Leonardo da Vinci'nin, "Hz. İsa'nın son akşam yemeği resmi", Venedik şehrinin su kanallarından meydana gelen sokaklarında işleyen gondolları, Venedik Sarayı ve vitrinlerinde seyrettiğim, bu şehire has renkli taşlardan yapılmış dekoratif eşyâlar, dönüş yolculuğumuzun zevkli taraflarıydı. Böylece Viyana'dan önce, ilk yurt dışı seyâhatimde tanıdığım şehirler ve yaşadığımız dönüş mâcerâsı, unutamadığım hâtıralardandır.

1970-1973 Seneleri arasında yolumuz İngiltere'ye uğramış, bir yıl Londra ve iki yıl Birmingham şehirlerinde mesken tutmuştuk.

Eşim yüksek lisansını Birmingham Üniversitesi'nde yaparken, ikinci oğlumuz ve kızımız bu ülkede dünyâya geldiler.

Almanya'da Berlin ve Stuttgart, Slovenya'da Lendeva, Danimarka'da Roskilde şehirlerini de, Grup Nokta olarak açtığımız sergiler vesîlesi ile görmek fırsatım olmuştu.

1987 kışında Camberra Şirketi'nin dâvetlisi olarak gittiğimiz Hanfort, New York ve Washington ve Kazakistan'da Almatı şehirlerini saymazsak, Avrupa'da gördüğüm şehirler arasında Viyana'nın hâtıralarımda ayrı bir yeri vardır. Burası benim için dâima, vatanımdan sonra zevkle görmek ve gezmek isteyebileceğim bir belde olmuştur. Ne zaman kendime, Viyana'ya karşı duyduğum bu sempatinin sebebini soruysam, cevap hiç değişmedi. Çünkü bu şehirde, aslı bozulmadan korunan târihî eserleri ve mekânları, orman veya park için ayrılmış uçsuz bucaksız, bakımlı yeşil alanları ve halkının kültürüne karşı gösterdiği bu kadirşinaslığı, hep takdirle seyretmişimdir.

Viyana'ya karşı duyduğum sempati karşılık bulmuş olacak ki, 24 sene sonra yolumuz bu şehir ile tekrar kesişti. Bu sefer eşim, Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak, Türkiye Büyükelçiliği'nde, nükleer konularda bilimsel danışmanlık görevi ile Viyana'da bulunuyordu. 1989 da Mesut Yılmaz'ın Dışişleri Bakanlığı zamânında başlayan üç senelik bu görev, Hikmet Çetin'in başkanlığında da başarı ile devam ederek 1994 yılına kadar sürdü. Ben ise, bu zaman zarfında, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesindeki hocalık görevimden izin alabildiğim kadar eşime refâkat ettim.

19. bölgede kirâladığımız evimiz, Türkenschanzpark'a yakın ve Viyana ormanlarının güzergâhı üzerinde bulunuyordu. Arka cephesi, yeşil avluya bakan iki katlı bloklar içinde eşyâlı bir dâireydi. Burada sıkça rastladığım, muhtelif yükseklikteki bu avlulu bloklar şeklindeki binâlar bana, havuzu veya yeşillikleri ile iç bahçe şeklindeki avlusunu mah-

remine dâhil eden, eski Osmanlı yapılarını hatırlatıyordu.

Kısa zaman evvel, Ermeni terör örgütü Asala'nın, Türk dışişleri mensuplarına yaptığı saldırılar ve verdiğimiz birbirinden kıymetli şehitlerin acısı, tâzeliğini korumaktaydı. Bu terör örgütünün, yıllar sonra organize olarak dünya kamuoyunu, Ermeni soykırımı gibi bir hikâyeye iknâ etmesi, sâde Türkleri değil, asırlarca dost olarak yaşadığımız Ermeni vatandaşlarımızı da huzursuz etmekteydi. İşte gündemden düşmeyen bu Türk düşmanlığı, bilhassa dış işleri mensuplarımızı bâzı tedbirler almaya zorlamıştı. Meselâ eşimin görevine gidiş ve geliş saatlerinde bir sivil polis, koruma amaçlı evimizi gözetliyordu, zilde ise gerçek ismimiz yazılı değildi. Alışmaya çalıştığımız bu tedbirler karşısında; "Takdîrim tedbîrine gülüyor." meâlindeki hikmetli sözü hatırlıyor ve en güzel tedbîrin, Allah'a sığınmak olduğunu düşünmeden edemiyordum.

Gâliba insan, uzunca kalacağı yabancı bir ülkeye gittiğinde, yeni muhîtime alışırken, bulunduğu ülke ile kendi ülkesini, daha iyi mukâyese etmek fırsatı bulabiliyor. Nitekim yeni şartlara alışıp, her şey normal görülmeye başladıkça, bu kıyaslamayı yapmak da zorlaşıyor.

Meselâ mahallemizde ilk dikkatimi çeken, selâmlaşma şekli olmuştu. Taşındıktan birkaç hafta sonra, muhîtimizde sıkça karşılaştığımız mahalle sâkinleri, tanımadıkları halde göz âşinâlığı sebebiyle bize, "Allah'ın Selâmı" mânâsına gelen "Grüss Gott" diyerek selâm vermeye başlamışlardı. Bir yabancı ülkede rastladığım ve ülkemde unutulmaya yüz tutmuş bu eski Türk geleneği, bana Mehmet Âkif'in Almanya'dan döndüğünde, intibâlarını soran dostlarına; "Adamların yaşayışları bizim dînimize, bizim yaşayışımız ise onların dînine benziyor." diyerek verdiği cevâbı hatırlatmıştı.

Evet, nerdeyse çeyrek asır sonra tekrar Viyana'ya geldiğimde,

şehrin genel manzarasında, sosyal düzeninde, halkının gelenekleri ile barışık yaşayış tarzında, yadırgayacağım bir değişme olmamıştı. Bakımlı ormanları, parkları, târihî binâları, temiz caddeleri ile şehir o vakur görünüşünden hiçbir şey kaybetmemişti. Yerin altına yapılan üç katlı metro sistemi, şehrin ulaşımına kolaylık sağlarken, yerin üstünde modaya uyarak Viyana'nın târihî silüetini bozacak gökdelenler yükselmemişti. Millî üslûba uygun, taşdan yapılmış târihî eski köşkler, dış görünüşü ile aynen korunmakta olup, içi son teknoloji ile yenilenmişti.

Varlığı ile Viyana'ya îtibar katan eşimin görev yeri VIC (Viyana Uluslararası Centr), şehrin merkezinden uzak, Tuna nehrine yakın bir semte inşâ edilmiş heybetli bir binâyâ taşınmıştı. Mîmârîsi ile bulunduğu yüzyıla damgasını vurmuş olan bu modern binâ, abartıdan uzak ve şehrin genel görünüşüne uygun sülîeti ile, Viyana'ya ayrı bir değer katmıştı. Türkiye'nin en mûtenâ şehri İstanbul'da doğup, büyümüş bir yetişkin olarak, 24 sene sonra bu şehirde gördüklerimi gıpta ederek seyrediyordum.

Evet, bu ülkede zaman içinde halkına karakter olan millî kültürün nasıl hassâsiyetle korunarak günün şartlarına uygun şekliyle yaşandığına yakından şâhit olmuştum. İkinci Dünya Savaşından sonra, Avusturya'ya yapılan Marshall para yardımının, halkın Rus işgâli altında yaşadığı çileli yılların mahrûmiyetine ve âcil ihtiyaçlarına rağmen, bombalanarak tahrip olmuş sanat eserlerini onarmak için harcandığını öğrendiğim de çok şaşırmıştım. Şehrin sembol binâlarından olan ve bombardımandan çokça nasîbini almış Opera binâsının, nasıl aslına sadık kalınarak tâmir edilmiş olması ibret alınacak örneklerden sâdece bir tânesiydi. Bu tutumun sonunda, ülkede canlanan turizmden kazanılan paraların, savaşın açtığı yaraları kısa zamanda iyileştirdiği, nasıl yadırganabilir ki? İşte kendisiyle ve târihiyle böylesine barışık olan halkın, kültürüne gösterdiği kadirşinas-

lık, bendeki Viyana hayranlığını besleyen en önemli sebepti.

Şüphesiz Viyana'ya karşı duyduğum bu yakınlıkta, kaldığım altı sene süresince ülkeyi yakından tanımış olmamın rolü büyüktü. Meselâ şehirde yaşayan ve çoğunlukla 50 - 80 yaş ortalamasına sâhip halkın davranışı, günün vaktine göre değişen giyim tarzları ve eğlenme şekilleri, yaşamakta oldukları seviyeli, fakat tutumlu yaşama şekilleri ile, geçmişteki imparatorluk yıllarının ihtişamlı saltanatını ve asâletini, o gün de gözler önüne serebiliyordu. Meselâ havaların ısınmasıyla gelen bahar ve yaz aylarında, akşam üzeri Statpark' a giderek, açık hava orkestrasından Mozartı dinlerken, çok yeni olmayan, fakat temiz korunmuş yapma çiçekli kenarlı şapkaları ve vakte uygun seçilmiş elbiseleri ile eşlerinin kollarında vals yapan yaşlı çiftleri, zevkle seyredebiliyorduk.

Çoğunlukla orta yaşı geçmiş yaşlı nüfusun yaşadığı hayatta, yadırgadığım taraflar da olmadı değil. Pek çok ihtiyar halk, tek odalı evlerinde, sosyal yardımların himâyesinde yalnız yaşıyordu. Çünkü toplumdaki sosyal düzen bunu gerektiriyordu. Kısa bir zaman evvel, anne ve babalarını yalnızlığa mahkûm edenler, şimdi aynı hayâtın gerçekleri ile karşı karşıya kalmış, aynı zorluklara göğüs germek mecbûriyetindeydiler. Fakat esas dikkatimi çeken, Viyana'da kaldığımız sürece bu yalnızlığın sonucu, evinde öldüğü aylar sonra fark edilen veya intihar etmiş yaşlıların âkıbetine âit, medyada tek bir kötü haber duymamış olmamızdı. Bu gibi olaylardan, ancak muhîtimizde yaşandığı takdirde haberdar olmuştuk. Devlet üzerine düşeni sessizce yapıyor, fakat halkın huzûrunu bozmamak veya topluma kötü örnek teşkil etmemesi için olacak, bu gibi olaylar ülke çapında medyaya yansımıyordu.

Viyana'da bulunduğumuz 1992 senesinde, Hakk'ın güzel bir lütfu olarak ilk torunumuzu da burada kucağımıza alarak bağrımıza basmıştık.

Viyana dışında da acı, tatlı, Osmanlı-Türk izlerine rastlamak mümkündü. Bu izlere 20. yüzyılda yenisini eklemek arzusu ile Türkenschanzpark'ın içine bir Türk çeşmesi yapılması için harekete geçildi ve teklif, yetkili kurumlara götürüldü. Uzun seneler Viyana'da din dersi öğretmeni olarak hizmet veren, yakın dostumuz Bâki Bilgin'in gayreti ve ısrarlı tâkibi sâyesinde, Türkenschanzpark'ın uygun bir meydanına Türk çeşmesinin yapılması için gerekli izin alınmıştı. Yüksek mîmar Aydın Yüksel'in öncülüğünde, çinileri, taş ustası Türkiye'den getirtilerek güzel bir çeşme yaptırıldı. Tamâmen klasik üslûpta tasarlanan ve dört cephesinde Koca Yûnus'un dostluk mesajı veren mısırâları ile bezenen bu çinili Türk çeşmesi, hakîkaten gürül gürül akan iştîyâkımızın damgası olmuştu. Bu vesîle ile açılış için Viyana'ya gelen İlhan Ayverdi ablamızı, birkaç gün fakirhânede ağırlamak, bu topraklarda bize nasip olan hizmetin en kıymetli hediyesi olmuştu. Dönüşümüze yakın evimizde misâfir ettiğimiz, Meşkûre Sargut ablamız da, bize böyle bir lütufta bulunmuşlardı.

Bu arada kısa seyâhatler yaparak, Budapeşte, Prag, (Çekoslovakya o târihte henüz ayrılmamıştı), Zürih gibi birkaç Avrupa şehri ni daha görmek fırsatımız olmuştu. Lâkin bütün bu şehirler arasında Viyana, gönlümdeki özel yerini hep korudu ve hâfızamda her zaman takdir ettiğim, sempati ile karışık gıptayla hatırladığım bir şehir olarak kaldı. Burada şâhit olup yaşadıklarımı, bir zamanlar dünyâya hükmetmiş güçlü bir imparatorluğun uzantısı olan ülkemde de seyredebilmeyi ne kadar isterdim.

Evet, îtiraf etmek zorundayım ki, ne zaman Viyana'yı düşünsem, ister istemez İstanbul aklıma gelir. Târihimize ve kültürümüze karşı yapılan inkâr ve ihmâlin, bize neler kaybettirdiğini düşündükçe içimi derin bir hüznün kaplar. 🏠

Arz-ı Niyâz

Bâkî Bilgin

Cânâne gönül, hoşça varıp özge selâm et
Mihrâbına yüz sür, öperek arz-ı merâm et

Tâc-âver-i *Levlâk*'i, O Ceddü'l-Hasaneyn'i
Tâ haşre kadar aşk ile tebcîle devâm et

Hassân ve Alî'den beri dîvanlar içinden
Her harf ile bir nât okuyup seyri tamâm et

Olsun sana bilcümle cihan bûlbülü peyrev
Feryâd-ı hüseyinî ile teslîm-i makâm et

Her şâm u seher ravza-i cânân kapısında
Bâkî hele el bağla huzûrunda kıyâm et. 🏠

Ömer Fâruk Akün Hoca ile Ropörtaj-1¹

Zeynep Uluant

Fakülte yıllarımızda bize edisyon kritik dersi veren ve ciddiye-
tiyle dikkatimizi çeken değerli ilim adamı Fâruk Akün Hoca'yı araya-
rak kendisiyle görüşmek istediğimi söyledim. Sağ olsun beni kırma-
yarak talebimi kabul etti ve sıcak bir eylül günü Moda'daki evlerine
gittim. Muhterem zevcesi beni salona aldığı zaman Hocam'ın fakül-
tedeki odasından da yoğun ve masanın üstü tıklım tıklım evrak ve
fişle dolu bir manzara ile karşılaştım. Kendimi âdeta bir arşiv dâire-
sinde hissediyordum. Randevuma, her zamanki acüllüğümden on-
beş dakika erken gitmiştim, halbuki hocam son derece dakik bir in-
sandı. Muhterem eşiyle kendisini beklerken, eski hâtıralar zihnime
hücum etti. Derslerine çok düzenli devam eden Akün Hoca sınıfta
bir dakikayı bile hebâ etmezdi. Sisten vapur seferlerinin aksadığı bir
gün derse on dakika gecikmiş, odasına dahi uğramadan palto ve
şapkasıyla sınıfa girerek derhal derse başlamıştı. Bir keresinde de

¹ 2001 yılının Eylül ayında, hocam Fâruk Akün'ün evinde yaptığım bu mülâkâtı, kendisinin son derece titiz, kılı kırk yaran meşrebi ve çalışma üslûbu dolayısıyla bir türlü yayımlamak nasip olmamıştı. Deşifre ederek kendisine verdiğim röportajı, daha iyi hâle getirmek istediğini, vakte ihtiyacı olduğunu, özürler dileyerek söylüyor fakat bir türlü bu vakit gelmiyordu. Üzerimde büyük emeği olan bu kıymetli hocamın mükemmeliyetçi meşrebine saygı göstererek, kendisini rahatsız etmedim. Sonraları da müteaddit defalar, çeşitli vesilelerle kendisiyle görüştük. Meselâ Kubbaltı Lugatı'nın, Topkapı Sarayı'ndaki tanıtım gecesine, yeni geçirdiği kalp ameliyatı sonrası, ona her işi kolaylayan kıymetli eşi Nebile hanımla birlikte gelmişti. Hattâ kısa bir zaman sonra Lûgat hakkındaki fikirlerini söylemesini ricâ ettiğimde kırmamış, kaydettiğim kısa konuşmayı Akademi Mecmuası'nda yayımlamıştık.

Kendisinin, 2 Mayıs 2016 günü vefat haberini aldığımda ilk aklıma gelen, senelerdir bilgisayarında bekleyen bu röportaj metni oldu. Hüzünle satırlara dalarak, geçmiş günlere gittim. Mülâkâtın bilhassa şiirle ilgili kısmını, bir türlü içine sindiremediği ve bana defalarca bunu söylediği için, titiz ve mükemmeliyetçi rûhuna hürmeten çıkarmayı uygun bulduğumu söylemeliyim. Hocamın yoğun işleri ve titizliği dolayısıyla, kayıt cihazından deşifre ettiğim konuşma metnin karşılıklı kontrolünü yapamadığımızı da belirteyim.

Evinin her köşesine yayılmış arşiv misâli belgeleri göstererek, "Eşim bana tahammül ettiği için evliyadır" dediği Nebile Hanımefendiye, babasına bilhassa son aylarında kesif bir muhabbetle bakan kızı Neslihan'a sabırlar, yüreği, son ânına kadar, vatan millet sevgisi ile çarpan aziz hocama ise Allah'tan rahmet diliyorum. Âlimin ölümü âlemin ölümüdür.

biz öğrencilerin bir kısmının fark dahi etmediği bir gayriciddîliği ânında yakalayarak hepimizi yerinden fırlatan bir ses tonuyla duruma müdâhale ettiğini bugünmüş gibi hatırlıyorum. Üçüncü sınıftayken ise, verdiği, edebiyat târihiyle ilgili bir ödevi göstermek üzere sınıfça odası önünde bekliyorduk. Sıra bana geldiğinde, hoca defterimi dikkatle inceleyerek “Güzel fakat biraz daha teferruatlı olabilirdi” dedi. Ben ise boynumu bükerek: “Haklısınız hocam fakat benim bebeğim var o yüzden vaktim çok kısıtlı” deyiverdim. Hoca’nın yüzü hemen değişiverdi ve “Kaç yaşında?” diye sordu. “Bir buçuk yaşında efendim” deyince iyice yumuşayarak hak veren bir ifâdeyle bana baktığını hissettim. Meğerse kendisinin de aynı yaşlarda bir kızı varmış. İşte yirmi seneyi aşkın bir zaman uzun boylu görüşemediğim kendisiyle, sohbet etmek imkânını nihâyet bulabilmiştim. Hiç değişmeyen dakikliğiyle saat tam ikide salona girerken ben de eski hâtıralardan ancak sıyrılıyordum. Her zamanki nezâketiyle elimi sıktağında senelerin beyazlaştırdığı saçlardan başka pek bir değişiklik olmadığını müşâhede ettim. Hatır sorma faslından sonra sohbetimizin giriş noktası tahmin edileceği üzere Kubbealtı Vakfı ve kuruluşu oldu. Hoca’nın dediğine göre Sâmiha Hanım’ın en faal ve olgunluk çağını idrak ettiği zamanlarda Kubbealtı’na sık sık konferanslar dolayısıyla gittiği günlerde, Nihad Sâmi Banarlı ona, kendisinin bir deste kitabını temin etmişti. Hoca bu girizgâhdan sonra sözlerine şöyle devam etti:

- Vakıf biliyorsunuz kendiliğinden öyle bir iki ufak teşebbüsle ortaya çıkmadı. Büyük gayretlerle meydana getirildi. Üç insanı unutmamak lâzım. Ekrem Hakkı Bey en başta, tabîi o müteşebbis kurucu... Onun arkasında bir güç de vardı. Çevresinin genişliği dolayısıyla bu mühim bir çıkış noktası teşkil etti. Sonra Sâmiha Hanım benim görüşüme göre orada bir kutup gibiydi. Çok insan onun sohbet ve

nasihatlerinden istifade etti. Nihad Bey o titiz gayretiyle orayı tam mânâsıyla ayakta tuttu, bir seviye kazandırdı. Bâzı şeyler hâlâ bugün devam ediyor bâzı şeyler de maalesef hem maddî sebeplerden hem de bizim fikir hayâtımızın şartları dolayısıyla durdu. Meselâ İstanbul ve Fetih Dergisi o ilmî bir eserdi ama birkaç sayıdan sonra devam edemedi.

- Efendim sizin öğrenim hayâtınızı ve okuduğunuz hocaları öğrenmek benim için büyük bir zevk olacak.

- Benim okuduğum devre Kabataş Lisesi'nin en parlak devrine denk geldi. Allah'ın bir lütfu olarak. Hemen hemen hocalarımızın hepsi örnek alınacak insanlardı. Sâdece değerli, iyi hoca olmak ölçüsünden de öteye tipleriyle, muâmeleleriyle halleriyle hattâ giyinişleriyle örnek alınacak şahsiyetlerdi. Hepsi de devirlerinin sivrilmiş isimleriydi. Meselâ edebiyat hocalarımız. Nihad Sâmi Bey, Fâruk Nâfiz, Hıfzı Tevfik Gönensay, Zeki Ömer Defne. Bunlar birinci sınıf insanlardı ve ben hepsine kalben bağlıydım. Ama bende ilk hareketi meydana getiren ve yönümü tâyinde en fazla tesiri olan Zeki Bey oldu. Nihad Sâmi Bey ile daha sonra tanıştık. Hattâ ben hocaların yüzünden bir sene sınıfta kaldım, edebiyat hocası beğenmemem yüzünden... Orta mektebe Zeki Ömer Defne ile başladım. Üç sene onda okudum, onun derslerinin tadına sınıf olarak doyamamıştık. O duygularla liseyi geçtik. Fakat liseye geçtiğimizde edebiyat hocamız hiç hoşuma gitmedi. Fevzi Ulusoy adında bir zattı. O da bir devrin insanıdır ve bilhassa mizâhî yazılarıyla tanınmıştır. Fakat Allah rahmet eylesin biraz mızırık bir adamdı o. Zeki Bey'in gür havası yerine uyutucu bir tip olarak karşımda gördüm. Bir hafta on gün tahammül edebildim. O vakitler Zeki Bey liselere gitmiyordu. Yaşı ileriye ama henüz fakülteyi bitirmemişti. Kendisi ilk mektepten hocalığa başlamıştı böyle şartları yara yara, taşranın güç şartları içinde kendisini

yetiştirmiş bir insandı. Sonra Fuad Köprülü zamânında Türkoloji'ye girmişti. Orada da ilerliyordu. Bize geldiğinde artık son sınıftaydım. Onunla edebiyat dersinin zevkine vararak edebiyat hocası nasıl olmak gerekir onu görmüştük. Fakat sınıf değiştirmeye idâre pek hoş bakmıyordu. Ama ricâmı kırmayarak “olur” dedi. Öyle bir sınıfa düştük ki tam tâbiriyle en belâlî hocalar vardı. Matematik hocası Sallabaş Kemal çok meşhurdu ve gâyet sıkı bir adamdı. Fizik, kimyâ hocalarımız da hep belâlî denen takımdandı. Değerli hocalar ama sert insanlardı. Müsâmahası olmayan matematik hocamız benim gibi edebiyatla çok uğraşanlara hoş bakmazdı. Bunlara havâiyatla uğraşan işe yaramaz insanlar nazarıyla bakardı. O yüzden bana karşı tuhaf bir tavır takındı ve ben o sene matematikten gürültüye gittim. Yalnız bir sene kaybettim ama iyi oldu. Ondan sonra Nihad Sâmi Bey, Suphi Tevfik Bey, Fâruk Nafiz Bey'le tanıştık amma en devamlısı Nihad Sâmi Bey oldu. İlk derslerden sonra benim bâzı suallerim onu çok şaşırtmıştı. Tavrını, hayretini çok zarif bir şekilde ifâde ederdi. Ondan sonra talebelik hocalık durumu aşıldı. Her hafta Bebek'te oturduğu yere giderdim. Nihad Sâmi Bey orada verimli oldu.

- Çalışmaya mı giderdiniz?

- Hayır sohbet... Nihad Sâmi Bey sohbetten hoşlanırdı. Seçerdi, herkese açılmazdı. Fevkalâde mükemmel bir âile hayâtı vardı. Emsâli nâdir bulunabilecek belki de bulunamayacak bir İstanbul efendisi idi. İstanbul efendisi dâima seçkindir ama o bunların içinde de yüksek bir noktadaydı. Onda bir de şu vardı. Hep ilmî ve fikrî mevzûlar konuşulurdu. Ben onun dedikodu yaptığına şahit olmadım. Bu görüşmeler harâretle devam etti, üniversitede de ama sonra araya mesâfeler girmeye başladı. Benim askere gitmem, başka telâşlar içine girmem ve Nihad Sâmi Bey de idârî vazîfeler üzeri-

ne almıştı bir ara... Çapa'da Eğitim Enstitüsü müdürüydü. Eskisine nazaran temaslarımız biraz hafifledi. Yalnız çok şükür son senelerde tekrar canlanma oldu. Nihad Sâmi Bey'in o ızdırâbı benim içimde bir yara açtıydı. Hem rahatsızlığının getirdiği bir çöküş vardı hem de etraftan ve sözde milliyetçi çevreden gördüğü birtakım ayak oyunları... *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, Nihad Sâmi Bey'in Edebiyat Fakültesi talebeliğinde teşekkül etmeye başlamıştı. Kafasında o ihtiyaç, o hedefler talebeliği esnâsında belirmişti. Fuat Köprülü'nün tabîi bunda çok hayırlı bir tesiri oldu. Nihad Sâmi Bey çok genç yaşta Edirne'deki Muallim Mektebi'nde hocalığa başlamıştı. Oradaki dersleri bu eserin çekirdeğini teşkil etmiştir. Biz lise birinci sınıfta onunla karşılaştığımızda artık kâğıda geçmek üzereydi ve Hıfzı Tevfik ile birlikte ilk baskı çıktı. Hıfzı Tevfik'in esâsında o kitapta büyük hissesi yoktu, basılma imkânını temin etmişti. Onun hatırı için o imzâ konmuştur. Kendisi Boğaziçi Lisesinin müdürü ve sâhibiydi. Maddî imkânları Nihad Bey'e göre çok fazlaydı. Sonra muhîtinde tesiri de vardı. Bâbîali vs. Remzi Kitabevi de daha Nihad Bey'i tanımıyordu. Ortada, şurada burada yazdığı birkaç makâle hâriç neşriyat yoktu. Hıfzı Tevfik onu lanse etmiş vaziyetteydi, nitekim ikinci baskıda ismi kalktı. Hayatta olmasına rağmen buna hiçbir reaksiyonu olmadı çünkü eserde hemen hemen hissesi yok gibiydi. Belki fikir teâtîsinde bulunmuşlardır. İşte Nihad Bey daha sonraki baskılarda eseri dâimâ geliştirdi ve olgunlaştırdı. Bu bir ömür boyunca eseridir. Bir noktaya kadar, Tevfik Fikret'e kadar ondan sonra ne yazık ki ömrü yetmedi. Bâzı müsveddeleri vardı ama son şeklini almış değildi. O eserin basılmasına karar verildiğinde Millî Eğitim Bakanlığı ile temas için Ankara'ya gittiğinde şahit olduğu bir vak'ayı bana nakletti. Onu yıkan hususlardan birisidir bu. Hikmet İlaydın, o da bizim eski mezunlardandır. İyi bir edebiyat hocasıydı. Yayın işleriyle meşgul birkaç arkadaşı, bizim fakülteden de birkaç kişi arkaları dönük konuşma

hâlindeyken kendi aleyhine konuşulduğuna şâhit olmuş. Birisi böyle bir esere nasıl olur da bu kadar para verirsiniz diyor ve Nihad Sâmi Bey kendini hissettirince fena halde bozuluyorlar. O engeller aşıldıktan sonra eserin basımına geçildi. Fakat devlet matbaasında oyun oynandı. Nihad Bey artık emekli olmuştu bütün vaktini esere vererek, gelen tashihleri o gün içinde yaparak gönderiyordu. Ama bâzen aylar geçiyor formalar geri geliyordu. Bunlar onu çok üzüyordu. Tesellîye çalıştım. “Hocam” dedim “Karar çıktığına göre nasılsa basılacak.” Hiç unutmam. Pantolonunu sıyırdı bacağına göstererek “Ben eriyorum. Bu şekilde bitiremeyeceğim” dedi.

- Endîşesi bu yüzdendi demek hizmet edememektendi.

- Telâffuza korkuyorum bir ince dal hâlini almıştı. Çok da yıkılmış olarak yanımdan ayrıldı. O kadar ki halsizliği, daktilo dahi kullanamıyordu. O zamanlar fazla yaygın olmamasına rağmen bir elektrikli daktilo temin ettiler de yürütme imkânı bulabildi. Ama bu oyunlar onu çok yıpratmıştı. Halbuki daha gayret edilip eserin basımı çabuklaştırılmış olsaydı Nihad Bey rûhen de serbest olurdu. Gerçi Şeymâ (Güngör) vardı, rahmetli Nermin Hanım (Nermin Suner Pekin) vardı yardımcı olarak ama yine de daha geniş yardım olabilirdi. Yalnız Nermin Hanım çok iyi talebeler yetiştirdi. Nihad Sâmi Bey ile olan mesâîsi tesâdüfî değildir.

- Nermin Hanım, Nihad Sâmi Bey’e çok düşküdü, çok hürmeti ve muhabbeti vardı. Son nefesine kadar da çalışmıştır.

- Tam bir kalbî sadâkatle bağlıydı. Çok nesil yetiştirdi. Kubbealtı’na epey emeği dokunanlardandır.

- Hocam anladığım kadarıyla siz yolunuzu ortaokulda çizmişsiniz.

- Tamâmen. Altıncı sınıftan sonra yolumu bulmuştum. Tabîî benim içimde de bu işe hazır bir taraf vardı ama bunun yanında Ze-

ki Ömer Bey'in hissesi büyüktür. O edebiyâtı bana çok sevdirdi. Aynı zamanda lisede de en seçme edebiyat hocaları ile karşılaştık. Diğer hocalar da öyle... Meselâ felsefe hocamız Hâtemî Senih vardı. Yalnız hoca derken akla hemen iyi ders veren, dersleri iyi nakleden hoca tipi gelir. Hâtemî Senih hiçbir sûrette ders vermezdi. Şöyle bir sınıfı süzer arka arkaya on beş soru yazdırdıktan sonra “önümüzdeki ders müzâkere edeceğim, öğrenip geleceksiniz” derdi. Kitap yok. Evvelki senelerin sınıflarından defterleri alır kopya ederdik. Bütün ders müzâkereyle geçerdi. Son sınıftayken ufak ufak kitapları çıktı da onlardan çalışmaya başladık.

Bizim zamânımızda olgunluk imtihanı vardı şimdiki üniversite imtihanının yerine... Sorular da okkalıydı basit değildi. Lisemizin de muazzam salonları vardı. İmtihanlar o salonlarda olurdu. Dağıtılan kâğıtlar imtihan sonunda toplanarak muallimler odasında herkese dağıtılırdı. Hâtemî Bey kâğıtları okkalarmış elinde... Ağırlıklarına göre bu çalışmış, öteki çalışmamış diye kendine göre tasnif edermiş. Hiç anlatmadığı halde o fevkalâde notları ve kitapları ile bizim talebe felsefe, mantık, psikoloji, sosyoloji, estetik konusunda mükemmel yetişmişlerdi. Fen hocalarımız da değerliydi.

- Edebiyâtı seçmeniz konusunda size âilenizden bir destek geldi mi?

- Âile muhîinde edebiyatçı yoktu yalnız kültüre açık insanlar vardı. Babamın çok güzel eski yazısı vardı, hüsnühattı... Ama hiçbir zaman bir edebiyatçı yâhut kalem sâhibi değildi. Büyük amcamın oğlu Tûrancıydı. Ben ufacak çocuktum, o zaman Yıldız'da oturuyorduk. Perşembe günleri öğleden sonra Kuleli'den arkadaşları gelirdi. Evde Âzerbaycan bayrakları filân asılır Tûran marşları söylenirdi. Onun kültüre, târihe çok ilgisi vardı. Ama onun dışında amcalarımın ikisi de Osmanlı ordusunda subaydı ve târihî şahsiyetlerin içinden geliyorlardı. Ortanca amcam yıllarca Makedonya'da çetelerle uğraş-

mış jandarma subayı olarak. Umûmî Harpte merkez kumandanı olmuş en son da İngilizlere esir düşmüş. Sonra Alman subaylarıyla birlikte kaçarak Millî Mücadele'ye iştirak etmişler. Eskişehir Merkez komutanı olmuş. Ondan çok şey öğrenmiştim. Otuz bir Mart İhtilâlinde sonra gelen orduyla birlikte topçu bataryasına kumanda ediyormuş. Vilâyetin orada çok çetin bir mukâvemetle karşılaşmış. Yanında kaç kişi şehit olmuş. Tabîî topçu ateşi yapmak lazım. Öyle bir hesap yapmış ki bugünkü İran sefâretinin bir penceresinden girip öbür penceresinden düşecek şekilde topları nişanlamışlar. İstanbul Kız Lisesi'nin orda adım adım ilerlerken büyük bir ateş altında kalmışlar ve çok zâyiat vermişler. Ondan sonra adım adım ilerleyerek o binâyı teslim alıyorlar. Yanındaki çavuş teslim olanları hemen tabancasını çekip oracıkta vurarak "kumandanım karışma bunlar kaç kişiyi şehit etti" diyor. Çerkez Ethem meselesini iyi bilir ve onun için "tam Ali kıran baş kesendir" derdi. Sabah kalktıklarında hükûmet meydanında birkaç zenginin asılmış bedenleriyle karşılaşmış. İstenen parayı vermedikleri için. Ali Fuat Paşa Eskişehir'e sık sık gelirmiş. Bir keresinde "Paşam" demiş "bana müsaade ederseniz bunu bir gece içinde yok ederim. Yoksa size büyük dert olacak." Fakat Ali Fuat Paşa "O bize lâzım" diyerek ötelemiş. Daha sonra da istîfâyı basarak Aksaray'da bir attar dükkanı açmış. Amcam da bahriye subayıydı. Midilli'nin bir ara, çarkcısı olmuş. Umûmî Harbi onlardan çok dinlemiştim. Yâni âilemden edindiğim kazandığım şeyler edebiyattan ziyâde târih oldu, biraz da kültür. Yazılı bir belge yok ama "Küçük Mehmedoğulları" diye bir âileye mensup olduğumuz söylenir. Gene âileden nakledilenlere göre biz İstanbul'un fethine Kastamonu'dan gelmişiz. Ben Beşiktaş'da Yıldız'da doğdum ve o civarda dolaştım. İlkokulu Akaretler Otuz sekizinci Okul'da okudum. O devrin maârifî çok kaliteliydi. Bir devre Bursa'da okudum. Oranın târihî havası bana çok tesir etmişti. Evimizin yanındaki câmi ve

türbeleri ziyârete gelenler farkında olmadan bana târih şûuru kazandırdılar. Daha sonra Sultanahmet'te Akbıyık semtinde oturduk. Ne tesâdüfdür ki askerî doktor olan dayım, Fuat Köprülü'nün evinin karşısında güzel bir konağa yerleşmişti. Fuat Köprülü İstanbul Lisesi'nde edebiyat hocasıymış. Bir gün evinden çıkmış. O kadar zekî bir insan ki aradan yıllar geçmiş, dayım da üniformayla, hemen tanımış. Bir gece dayımı dâvet etmiş. Biz de gittik kardeşimle. Böyle muazzam bir kütüphâneyi ilk defa görüyordum. Ve orada bizim için başka bir hayat başladı. Bâbîâlî'ye yakındı. Kardeşimle birlikte ikide bir Bâbîâlî'ye giderdik ucuz kitap almaya... Meselâ Resimli Ay Matbaası vardı. Ebussuut Caddesinde, yayınlarında büyük tenzîlât yapardı. Babamla sık sık sahaflara giderdik ve henüz orası özelliklerini kaybetmemişti. Yere halılar serilmiş, sedirlere oturulur sohbet edilirdi. En son zamâna kadar Râif Yelkenci Allah rahmet eylesin buralardaydı. Bursa ve Sultanahmet benim uyanışımда önemli rol oynamıştır..

- Pekiyi üniversite hocalarınız kimlerdi?

- Ben daha lise son sınıftayken üniversite hocalarımın bir kısmını tanıyordum. Arkadaşım da edebiyâtı sevdiği için hiç düşünmeden Türkoloji'ye yazıldı. Son sınıftayken ben de fırsat buldukça Câferoğlu'nun falan derslerine girerdim. Ayrıca onuncu sınıftayken ben artık kendimi tutamayıp birçok kütüphâneye gidiyordum. Nihad Sâmi Bey'e Türkiyat Enstitüsüne gitmek istediğimi ancak çekindiğimi söylemiştim. Kendisi derhal bir yazı yazarak benim için izin almıştı. O yaz hep Enstitü'ye devam ettim. Saâdettin Buluç o zaman asistandı. Hiç unutmam Nigâr Hanım vardı. Rus asilzâdeleri gibi mâvi gözlü bir hanımdı ve aynı zamanda İsmâil Gaspıralı'nın kızıydı. Görseniz ülkenin kraliyet âilesine mensup biri derdiniz. Gittiğimde her türlü kolaylığı gösterirlerdi. Bir gün Âli'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ını istedim. Az sonra beni içeriden çağırdılar. "Oğlum" dedi.

“Sen bu eseri istedin ama eski yazı bilir misin?” Ben de kendi kendime öğrenmiştim. Sökemediğim bâzı şeyleri babama sorardım. Ortalama iki ayda söktüm. O zaman da eski yazı bilenlerin sayısı gittikçe azalıyordu. Ancak İmam Hatipler açıldıktan sonradır ki okuyanların sayısı çoğaldı. Benim talebe harçlığımla yaklaşabildiğim kitaplar vardı. Bütün haftalığımı kitaplara verdikten sonra Beşiktaş’tan Beyazıt’a yürüyerek giderdim. Daha sonra Saâdettin Nüzhet gelmişti vazîfeli olarak. O, tek başına kendi imkânlarıyla o muazzam ansiklopediyi *Türk Edebiyatçıları Ansiklopedisi*’ni, neşretti. Bâbîâli’de bu tek yerde satılırdı. Büyük Postahâne’den Bâbîâli’ye doğru kıvrılırken köşede İnkılâp Kitabevi vardı. O vitrinine koyardı bu eseri (on beş günde bir çıkardı) ve benim bütün haftalığım buna giderdi. Saâdettin Nüzhet tüberkülozdu, kan kusuyordu ve hiçbir yardım görmeden eserini tamamladı. Kaç sene sonra Fâruk Kadri Timurtaş, Saadettin Nüzhet’in Maltepe taraflarında oturan oğlundan bir dâvet gelmesi üzerine evlerine gitmiş. Atılmamış müsveddeler orada yığılı duruyormuş. Fakat içinden çıkılır gibi değilmiş, parça kâğıtlar hâlinde ve darmadağın haldeymiş. Son derece değerli eserler, o eserler ne oldu acaba? Onların da âkıbeti meçhul, inşâallah zâyiat yoktur, fakat kitapların en kötü şartlarda tutulması korkunç bir şey. Maalesef tâmiratta da isteksizlik var. Daha önceki müdürlerden biri, kütüphâneçilik mezûnu, tahsîlini İsviçre’de yapmış bir hanım müdür, Nûreddin Bey’in yerine gelen (Nûreddin Bey naklettiydi ağlayarak) demiş ki: “Elimden gelse bütün bu ortaçağ kitaplarını yaktırırdım” İşte o bakımdan ben sözü Kubbealtı’na getireyim. Çok hizmeti olmuştur, yıllarca haftada iki konferans olurdu. İlhan Hanım’a hep söylemişimdir “Siz devletin yapamadığını yaptınız” diye... Bizim kültürümüz maalesef memlekette üvey evlât muâmelesi görüyor. Bugünkü gençler de bu durumdan nasîbini alıyor. Liseler çok zayıf. Şimdi fakülteye gelelim. Eskiden, eski arkadaşım, rahmetli Fâruk

Kadri Timurtaş. Çok iyi vukuflu bir dil hocasıydı. Şahsiyetini ve efendiliğini bir tarafa bırakıyorum. Talebeye hürmetkârdı, odasına talebe girdiği zaman ayağa kalkardı. Okulda beni görünce şapkasını çıkarırdı. Ahmet Hamdi Tanpınar iki defa geldi gitti. Fuat Köprülü ile mukâyese etmiyorum. Meselâ Kaplan Bey Hamdi Bey'den sonra bir düşüş yaşatmadı kürsüye... Fakat o nesillerden sonra gelenler için aynı şeyi söyleyemeyeceğim. Benim ayrılmama yakın yıllarda müşâhedem şunlardı. Eski harfler çok zayıflamıştı. Hurûf-i şemsiyye ve kameriyyeyi bilmeyen talebe vardı. Bilmiyorum bu durum devam ediyor mu?

- Efendim hocalarınızı isim olarak saysanız, kimlerdi hocalarınız?

- En yakını Kaplan Beydir ama onun hocalığı fazla olmadı. Bir kere sizin okuduğunuz hocaların hemen hepsi vardı. Ben sizin zamânınıza intikal etmeyenlerden başlayayım. Râgıp Hulûsi büyük bir filologdu, yirmi iki yabancı dil bilirdi. Ali Cânîp, İsmâil Hikmet de hocalarımızdı. Albdülvahap Tarzi Farsça hocamızdı. Kendisi Afgan kraliyet âilesindendi. Laboratuarları olan Pâkize Tarzi Hanım da o âiledendir. Kilisli Rifat, Arapça hocamızdı. Bu kıymetli hocaları maalesef ilk iki sene içinde kaybettik ve o devre hep cenâzeye gittik Türkoloji olarak... Hocalarımızın ve büyük edebiyatçıların yaprak dökümünü yaşadık. Hâlit Ziyâ, Hüseyin Rahmi, İbrâhim Necmi... Daha sonraki yıllarda da İbnül Emin Mahmut Kemal gibi Ebulûlâ Mardin gibi nesillerin tükenişini gördük.

Kaplan Bey ilk sene geldi. Kaplan Bey'in dersleri çok parlaktı. Sâdece Türkoloji talebesine değil... İngiliz, Alman ve Fransız filologilerine o devirde Yeni Türk Edebiyatı dersi mecbûriydi. Buna mukâbil bizler de filolojiden sertifika alırdık. Ben meselâ Alman Filolojisi'nde okudum. Franz gibi Riegman gibi büyük şöhretlerde okuduk. Talebesi olmadık ama felsefede büyük hocaların Von Asser'in

derslerine devâm ederdik. Fındıklı'daki binânın en büyük salonunda felsefe târihi verirdi. Mâcit Gökberk de Türkçeye çevirirdi. Kranz vardı. Meselâ bunlar dünya filoloji târihinin sayılı adamlarıydı. Pedagojiye İngiliz Profesör Feyders gelirdi. Yan ders olarak da büyük çaplı hocalarda okuduk. Osmanlıcaya Rıfkı Melûl Meriç gelirdi. O da Osmanlı kültür ve târihini içine sindirmiş bir adamdı. Onun içinde yaşıyordu. Bakın bir şey anlatayım daha iyi hissetmeniz için... Ahmet Hamdi Bey'in arkadaşı Lütfü Bey vardı. Topkapı Sarayı'nın ikinci müdürüydü. Bir gün onunla berâber gittik. Haremi açtırdı, harem o zaman tamâmen kapalıydı ve dökülüyordu bâzı kısımları. Üst katına çıktı, benim de kulağımda o zaman ârıza yok. "Fâruk dinle bu geçmiş zamandır" dedi ve gösterdi. Baktım bir kurt kornişi kemiriyordu. Rıfkı Melûl, ve daha başkaları Necmeddin Halil vs. biz âlemler yapardık derdi. Hattâ Üçüncü Selim'in yıkandığı hamamda bile yıkanmışlar. Topkapı Sarayı'nı yaşamışlar. Talebelik zamânında tabîî Yahya Kemal'in büyük bir tesîri oluyor. O vesileyle söylüyorum. Topkapı Sarayı Rıfkı Melûl Meriç'in evi gibiydi. Her tarafıyla biliyordu. Osmanlı târihi hâfızasındaydı, her tarafıyla yaşamıştı. Sonra tarîkat muhîti çok genişti. Tabîî onların yetiştiği çağda her tekke faâliyettediydi. Sonra Saadeddin Nüzhet arkadaşları oluyor. O, şeyhdir aynı zamanda. Saadeddin Nüzhet Üsküdar'da bir tekkenin şeyhidir. Sonra bakınız Abdülbâki Gölpınarlı vardı ki kütüphânede çalıştığım günlerde kendisiyle tanışma fırsatını yakaladım. Bu zat aslen Şîî Câferî olmasına rağmen tam bir Mevlânâ muhibbiydi. Hazreti Mevlânâ'nın adının geçmesi dahi onu heyecanlandırmaya ve ağlatmaya yeterdi. Maalesef çok istemesine rağmen Konya'ya defnetmediler. Kendisinin bence en büyük hizmeti zamânın Türkçesiyle *Mesnevî*'yi kazandırmış olmasıdır. ■

*** Röportajın devâmını bir sonraki sayımızda okuyabilirsiniz.**

Balkanların Osmanlı Medeniyetindeki Yeri¹

Doç. Dr. Fâtih Şeker

Osmanlıların gözünde Rumeli, Avrupa'nın en güzel köşesidir. Hayâtı baştan aşağı şiir yapan unsur bu topraklardır. Bu iklimin suyu leziz, havası temiz, insanı aziz ve zariftir. Bilindiği üzere Kosovalılar ve Türkler uzun süre aynı târihi paylaşırlar. Prizren Osmanlı'da tasavvufî hayâtın toplanış noktalarından biridir. Üçüncü devre Melâmîliğinin kurucusu olan Muhammed Nûru'l-Arabî'nin faâliyet merkezlerinin başında Prizren gelir. Vaziyet bu olduğuna göre sözümüze Hz. Mevlânâ ile devam edelim: *Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran ney'iz*. Manzara bundan daha iyi dile getirilemez. 1354'de başlayan, devamlı olarak tâzelenen ve asırlara yayılan bir münâsebet haritasından bahsediyoruz. Osmanlı hâkimiyeti 31 Ekim 1912'de biter. Fakat I. Murad Priştine'de, Abdurrahman Arnavut Paşa Budin'de şimdilik hâtıralara türbedarlık ettiklerine göre münâsebetimiz kıyâmete kadar sürecektir. Sırplar kendilerini nasıl Miloş'ta bulurlarsa bizim hüviyetimiz de Murad Hüdâvendigâr türbesinde toplanır. İslâm târih felsefesi belki de en iyi ifâdesini "târihte bir defa İslâm toprağı olan bir yer kıyâmete kadar öyledir" sözünde bulur. Ortak taraflarımızın ne olup ne olmadığı sorusunun cevâbı buradadır. Her iki ülke de birbiri için ehemmiyetlidir. Birini anlamak için diğerini de anlamak gerekir. O hâlde Osmanlı, benliğinin bir parça-

¹ 15 Kasım 2015'te Kosova/Prizren'de (İdea Derneği) Arnavut talebelere verilen konferansın metnidir.

sını da Rumeli topraklarına borçlu olduğuna göre pekâlâ Hüdâvendigâr toprağına kök salan Osmanlı târihini Balkanlardan hareketle de okuyabiliriz. Kurucu unsurunu Türklerin oluşturduğu Osmanlıların târihi nasıl İslâm târihinin bir devâmı ise aynı zamanda Avrupa ve dünya târihinin mühim bir aşamasıdır. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın hâkan, halîfe ve kayzer ünvanlarını toplamasında bu durum çok belirgindir.

Prizren'e indiğimde Manisa'dan yâhut da Amasya'dan bir manzara karşısında kaldığımı îtiraf etmek isterim. Prizrenli de Manisa'ya veya Amasya'ya gittiğinde muhtemelen Kosova'dan bir manzarayla karşılaşacaktır. Aynı şekilde bir Makedonyalı Bursa'ya gittiğinde Üsküp'e geldiğini zanneder. Üsküp'ün ihtiyarlarından bahseden Yahyâ Kemal diyor ki: *Seciyeleri ve sıhhatleri demir gibi olan bu ihtiyarları gören bir İstanbullu, onları Na'imâ Târihi'nin sahifelerinden fırlamış zannederdi.* İstanbul kurulduktan sonra Haliç kenarında Üsküplü Mahallesi kurulur. İstanbul'un fethinde Rumeli'den getirilen askerler ehemmiyetli bir yere sâhiptir. Fethi müteâkip iskân edilen insanların bir kısmının Rumeli toprağından olması da bu cümledir. Bu demektir ki İstanbul nasıl Balkanlardan hareketle mayalanırsa Balkanlar da İstanbul, Anadolu ve Türkistan'dan gelenlerden hareketle mayalanır. Meselâ Sarı Saltuk daha Osmanlı kurulmadan bu bölgeye, Dobruca ve Babadağ'a gelip yerleşir. Bu geliş, hâdisenin sâdece siyâsî değil sosyal boyutlara da sâhip olduğunu gösterir. Horasan'dan gelerek Balkanlara doğru uzanmanın bir başka örneği Derviş Otman Baba'dır. Semerkand'a giden Kütahya-Simav'lı Molla İlâhî de eskiden Makedonya'da şimdi Yunanistan sınırları içinde yer alan Vardaryenicesi'ne yerleşir. Şeyh Bedreddin'in *Vâridât*'ına yazdığı şerhte görüleceği üzere vahdet-i vücud düşüncesini Rumeli'de yayan isimlerden biri olur. Eliot'un ifâdesiyle "Büyük şâir kendi dilini büyük kılar" sözünü ete kemiğe büründüren Yûnus Emre'yle aynı

dili terennüm eden Amasyalı yâhut da Ispartalı Gül Baba Budin’de yatar. Halepli Naîmâ Patras/Balya (Badra)’da gömülüdür. 1520’de Prizren’de doğan, hayâtının önemli bir aşamasını Bursa’da idrak eden, 1572’de Üsküp’te vefat eden Âşık Çelebi Prizren’li’dir. *Meşâî-ru’ş-Şuarâ*’da şöyle diyor: *Rivâyet ederler ki, Prizren’de oğlan doğsa adından akdem mahlas korlar. Vardaryenicesi’nde doğan oğlan baba diyecek vakit Fârisî söyler. Priştine’de oğlan doğsa diviti belinde doğar derler. Binâen alâ-zâlik, Prizren şâir menbaı, Yenice Fârisî ocağı, Priştine kâtip yatağıdır.*

Türk İstiklal Marşı’nı yazan Mehmed Âkif de baba tarafından Arnavut, anne tarafından Buhârâ’lıdır. Yâni Batı ile Doğu’nun bir sentezidir. *Kâmûs-ı Türkî*’yi yazan Şemsettin Sâmî de bir Arnavuttur. Arnavutlar Yeniçeri Ocağı’nda da mühim bir yere sâhiptir. Hegel, *Târih Felsefesi*’nde Osmanlı’yı Yeniçeri Ocağı ile eşitler. Yahyâ Kemal bu gerçeği şöyle ifâde eder: “Hakîkatte askerlik, Türklüğün tek meziyeti değil, inkâr olunmayan tek meziyetidir”. Bektâşîliğin Arnavutluk’ta yaygın olmasına biraz da bu gözle bakmak lâzımdır. Zâten Bektâşîliğin ikinci kurucusu (pîr-i sâni) Kızıl Deli Sultan tekkesi şeyhi Balım Sultan, Dimetoka’lıdır. Koçi Bey de bir Arnavut’tur. IV. Murat, yıkılmak üzere olan Osmanlı Devleti’ni yeni baştan intizâma sokar, bu nedenle II. Yavuz olarak görülür. Bunu biraz da Koçi Bey’in siyâsetnâmesine borçludur. Koçi Bey’in askeriyeledeki Arnavut gücüne dâir değerlendirmesi şöyledir: “Gazâlarda İslâm askerleri on kere kırılıp yenilse de Allah’ın izniyle asla Devlet-i Aliyye ve Dîn-i Muhammedî bozulmaz ve sarsılmaz; zîra birisi gitse yerine onu gelir. Bu devlette altın, gümüş ve bakır mâdeni olduğu gibi güya benî-âdem mâdeni de vardır. Meselâ Arnavut diyârında öyle âdemler vardır ki hepsi on beş yirmi, kılıca gelir şahbâz ve dilâver oğlanlardır. En aşağısına iltifat edilip dirlik verilse her birinin insan yiyen arslan olacağı, sâhipsiz kalan bir dirliğe on beş yirmi âdemin tâlip olmasından belli-

dir”. Bütün bunların mânâsı şudur: Osmanlı târihi aynı zamanda Arnavutların da târihidir.

İşte çizmeye çalıştığımız bu karşılıklı münâsebetler sâyesinde dünya görüşü denilen şey, realist bir temele oturur. Çeşitli ırk, medeniyet ve çevrelerle ilişki içine girilerek kabîle olmaktan çıkılır, millet olma aşamasına intikal edilir. Yahyâ Kemal’in belki de tek halefi olan Tanpınar’ın da dikkat çektiği üzere, millet denen şeyi kabîle olmaktan kurtaran ve asıl zenginliğini veren şey biraz da bu karışmalardır. Nitekim Osmanlı Devleti’nin yapısında bunu görmek mümkündür. Osmanlı tüm ırkları bir araya getiren bir devlettir. Hâliyle Osmanlı, belki de târihin görüp göreceği en bereketli devlettir. Bu bereketin sebebi çok çeşitli unsurları içine alabilmesinde toplanır. Söz konusu zenginlik hareket hâlindeki dil ve düşüncede kendini gösterir. Oldukça farklı kaynaklardan gelen unsurları potasında eriten bu devletin dışarıya açılarak kendi üstüne kapanışı fikir ve histe de kendini gösterir. Târihçi ve diplomat Thiers’in Şark meselesi etrâfında gündeme getirdiği gibi “Eğer bir Türk devleti olmasaydı yaratmak îcap ederdi” sözündeki isâbet ortadadır. Hem siyâsî hem fikrî ufkı açısından bugünün dünyâsına hapsolanların anlamayacağı genişlik ve derinlikte olan Osmanlı kelimesi, tanımlayarak değil resmederek idrak edebileceğimiz bir zihniyet havzasına işâret eder. Kırk yıl bir kazanda kaynasa kaynamayacak unsurları bir arada tutabilen bir mayadan bahsettiğimiz ortadadır. Osmanlılar bunu adâletle temin ederler. Her şey gelip adâlet dâiresinde toplanır. Hâliyle adâlet kelimesi hem Allah’ı, hem adâletin fiiliyâta geçirilişini ve pratik hayattaki tezâhürünü, hem de hakîkatî bünyesinde eriterek her şeye istikâmet verir. Yarın Hakk’ın dîvânına varınca, karıncanın bile hakkını alacağına inanan ve buna uygun davranan bir incelik söz konusudur. Karıncanın bile hakkını görüp gözetken bu dikkat ve rikkat, Aydoslu Bursevî’ye göre, Türkçe’yi kemâle erdiren Yûnus Emre’nin

benim bir karıncaya bir ulu nazarım vardır sözünde şaha kalkar. Adâleti gerçekleştirmenin en etkili vâsıtaları da kalemle kılıçtır. Çünkü memleket kılıç ile alınır, kalem ile muhâfaza edilir. Sarı Saltuk İslâmlaşmada kalem, gönül ve kılıcın ne derecede mühim bir yer tuttuğunu gösterir. Bu nedendir ki mağluplar gâliplerin dînini benimseler. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnâsında Mihail'in Müslümanlığa intisap etmesi de bu zemin üzerinde mânâlanır. Bununla berâber kalem kılıçtan üstündür. Osmanlı hayat görüşünü îmar eden *Fusûs* geleneğine göre, Allah devlet ve peygamberliği ilmi tercih edene verir. Esas olan kalem olduğuna göre bu demektir ki bir devletin devâmını sağlayan şey siyâset ve düşüncedir. Onun için bütün hükümdarlar babalarının değil hocalarının çocuklarıdır.

Osmanlı Devleti kuruluşunu Türkistanlıların kılıcına, kemâle ermesini mühim bir cephesiyle de Balkanların kalemine borçludur. Cihat; kılıç ve kalemle Allah'a gitmek demektir. Bu noktada en bereketli kaynaklardan biri de Balkanlardır. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın İstanbul'u fethetmesinden başlayarak Osmanlı'da idârecilerin mühim bir kısmı Balkan kökenlidir. Osmanlı îtiyad ve muvâzene perspektifini Rumeli'nin açtığı imkânlarla kazanır; zîra Rumelili olmak realitenin en çıplak ikliminde yaşama sanatına sâhip olma demektir. Bu görüşü siyâset etrâfında müşahhas hâle getirecek olursak söylecekler bellidir: Osmanlı'nın belki de en kudretli sadrâzamı Sokullu Mehmed Paşa Boşnak kökenlidir. O Selçuklu'daki Fars menşeli Nizâmü'l-mülk'e benzer. Bir başka ifâdeyle Nizâmü'l-mülk Selçuklu'da neye tekâbü'l ederse Sokullu Mehmed Paşa da Osmanlı'da aynı şeye tekâbü'l eder. Her ikisi de nesebî asabiyetlerini sebebî asabiyet içinde eritirler. Rumelili Sokullu, Anadolulu Mîmar Sinan gibi Osmanlıya meşale olur. Kânûnî kılıca, Sinan taşta tuğlaya, Sokullu amelî hikmette, Yahyâ Kemal kaleme sarılır. İrâdeyle samîmiyet birbirine refâkat eder. Sokullu Eyüp Sultan'da, Sinan Süleymaniye'de kıyâmeti bek-

ler. Her şey Osmanlı'da cem olur. Bu unsurların cümlesi Osmanlılığın tetimmâtındandır. Çekirdeğini Türklerin oluşturduğu Osmanlılar Rumeli coğrafyasında tam mânâsıyla yaratıcı eylemlerinin zirvesine çıkarlar. Aynı vaziyet Hırvat bir baba ile Rum bir annenin çocuğu olan Mahmud Paşa-yı Velî'de de karşımıza çıkar. Mahmud Paşa semtine ismini veren ve hakkında menkıbeler îcad edilen bu zat, Hurûfleri ateşe attırırken Osmanlı kimliğinde fânî olmanın ne demek olduğunu inkâra mahal bırakmadan sergiler. Bir başka örnek gene Kânûnî Sultan Süleyman Hân'ın sadrâzamı Arnavut Lütî Paşa'dır. Düşündüklerini pâdişahın yüzüne söylemekten imtinâ etmeyen bir adamdır. Burada pek sözlü bir adam olan Paşa'nın Edirne'de Sultan'la konuşmasını hatırlayabiliriz. Sadrâzam hükümdârın kızkardeşi olan nikâhlısını topuzla döver. Bu sebepten azledilir. Edirne yakınlarında bir çiftliğe yerleşir. Bir zaman sonra Kânûnî, kendini ilzam etmek için ava çıktığı vakit Lütî Paşa'yı emreder. Paşa âdet ve kânun üzere gelir, selâma durur: Pâdişah, Paşa'ya sual eder: *Lütî lala, senin zamânında taşra olan hazîne kubbeleri dolu değil idi; şimdi Rûstem lalamin zamânında taşra hazîne kubbelerinde akça koyacak yir kalmadığı gibi Yedi Kulle'ye de nice yük akçalar konuldu. Senin zamânında niçün böyle gayret edilmedi, işin aslı nedür?* Lütî Paşa orada öküzüyle çift süren köylüyü gösterir. *Benim zamânımda dört çift öküz koşan şu adam şimdi iki çift koşar oldu iki çifti olanın bir çift dahi koşmaya kudreti kalmadı. İstanbul yakınında böyle olunca diğer memleketleri varın buna kıyas eyleyin. İmdi devletlü pâdişâhım, hazîne dedikleri halktır, koyun olmayınca süt olmaz. Bu kulları zamânında koyun ile kurd yürürdü, şimdi ise koyun kurda yidürölmeğe başladı. Eğer bu hâl üzre gider ise az zamanda ne Yedi Kulle'de olan hazîne ve ne taşrada olan hazîne kalur, berbâd olması mukarrerdir.*

Yüz kırk beş yıllık Macaristan hâkimiyetinin son vâlisi de yet-

miş yaşında savaşıarak şehit olan Arnavut Abdurrahman Paşa'dır. Bugün Budapeşte'de medfundur. Kabir taşını berâber okuyalım: "Yüz kırk beş yıllık Türk egemenliğinin son Buda vâlisi Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa bu yerin yakınında 1686 Eylül ayının ikinci günü öğleden sonra yaşamının 70. yılında maktul düştü. Kahraman düşmandı. Rahat uyusun".

Balkanlar siyâsette olduğu gibi düşüncede de yaman bir kudrete sâhiptir. Bosnalı Abdullah, İslâm düşüncesinin en büyük düşünürlerinden biri olan İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'unun en mühim şârihlerinden biridir. Şerh yer yer metnin kendisinden daha derindir. Bir başka isim Osmanlı düşüncesinin tamâmını kendisinde bulabileceğimiz Aydoslu İsmail Hakkı Bursevî'dir. Osmanlı'nın siyâsî olarak çökmeye başladığı iddia edilen bir dönemde fikren hâlâ ne derecede kudretli olduğunu gösterir. Onun Gelibolulu Yazıcı-zâde'nin *Muhammediyye*'si üzerine *Ferâhu'r-Rûh* ismiyle kaleme aldığı şerh bile tek başına İslâm düşüncesini yeni baştan ihyâ etmeyi mümkün kılabilir. Üçüncü isim de Osmanlı'nın belki de en büyük târihçisi olan mütefekkir Cevdet Paşa'dır. Görüleceği üzere zeval alâmetlerinin gizlenemediği, yitti bitti denilen bir zamanda Balkanlar bereketli bir ocak vazîfesi görmeye devam eder.

Yakın döneme gelelim. Türk şiirinin mezar taşlarından biri olan Yahyâ Kemal Üsküp'lüdür. Üsküp mîmarîde ve ruhta Bursa'nın muâdilidir. Şâirimiz Fâtih devrinin metin Müslümanlığını Üsküp'teki İshâkiye Câmii'nin mîmârîsine geçmiş gibi görür. Bu coğrafyadan aldığı terbiye ile Mîmar Sinan'ın taş ve toprağa yüklediği fonksiyonu kaleme yükler. Üstâdın *Süleymâniye'de Bayram Sabahı* başlığıyla nazmettiği şiiri Süleymâniye Câmii kadar kıymetlidir. Bu bakımdan Yahyâ Kemal şiirin Mîmar Sinan'ıdır. Sinan da mîmârînin Yahyâ Kemal'idir. O düşünce dünyâsını menkıbe, târih, ilâhiyat ve felsefeden oluşan bir çatıya dayandırır ve bunları şiire dönüştürür. Bundan

böyle mısra hâlini alan her şey artık örf ve âdet hükmündedir, zihniyet dünyamızla hayat felsefemizin tabîî bir unsurudur. Yazdığı her satır, inşâ ettiği her mısra fikir hayatımızın îtimat senedidir. Üsküp'lü Yahyâ Kemal, bir Arnavut kızı olan Zeynep dadının elinde büyür. Yıllar sonra memleketi Üsküp'e gelir. Bayezid'in kızı Beyhan Sultan türbesini ziyâret eder. Beyhan Sultan'ın Beyan baba olduğunu, Bâyezid-ı Velî'nin kızının tenâsühe uğradığını görür. Hintli bir derviş olan türbedâra *bu kimin türbesidir?* diye sorar. Cevap *Arnavud Baba*'dır. "Arnavutlar ki, Osmanlı saltanatı, şarkın en asil, en hür, en mağrur milletlerini bir araya topladığı asırlarda, başlarını dâima dik, dâima eğilmez, dâima yüksek tuttular" diyen Yahyâ Kemal'in dikkati yerindedir: "Arnavut kelimesi onların dünyâsında sağlam müslüman mânâsına gelen bir sıfattır". Dikkat edilirse şâirimiz burada Üsküp, Bursa, Fâtih Sultan Mehmed, Hintli, Arnavut ve Müslüman kelimelerini birbirinin yerine kullanır. Türk'le müslümanı ay-nîleştiren perspektif bu coğrafyada yerini Arnavutlara bırakır. Diğer bir ifâdeyle Rumeli'nin İslâmlaşma süreci Osmanlı'da sebebî asabiyet etrafında mânâlanır. Buna göre Anadolu'daki nesebî asabiyet, Balkan coğrafyasında yerini sebebî asabiyete bırakır. Aynı perspektif Prizren, İstanbul ve Kahire'yi birleştiren Kosovalı meşhur Melâmî Hacı Ömer Lütfî Paşa (ö. 1929)'da da karşımıza çıkar. Bu zat tahsil hayatını idrak ettiği her üç şehri de bir bütün olarak görür. O hem tekke şeyhi, hem siyâset adamı, hem de düşünürdür. Bizim Ahmed Midhat Efendi gibi gazeteyi fikirlerini yaymanın bir vâsıtası hâline getirir. Bu noktada duralım ve Rıfkı Melûl'e kulak verelim: *Tahkîk ile bin netîce öğrendim ki/İslâmiyetle birdir insâniyet*. Eşrefoğlu Rûmî de şöyle diyor: *Gâhi Türk ü gâhi Arap gâh Acem/Gâhi Hindû gâhi Yunan olmuşam*.

Kendi başına bir kıt'a gibi gözükse de Osmanlı'nın siyâsetini tâyin eden coğrafyalardan biri olan Rumeli'yi Anadolu'ya bağlayan

bin bir sebep vardır. Lâkin biri pek kuvvetlidir. Rumeli'nin asâlet titri *evlâd-ı fâtiḥân* tâbiridir. Burada Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya geçişimizi anlatan mısırâlarını hatırlayalım: *Velâyet gösterip suya seccâde salmışsın/Yakasın Rumeli'nin dest-i takvâ ile almışsın*. Rume-
li'ye geçiş *Mevlid-i Şerif*'in yazarı Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un ifâde ettiği gibi suya seccâde salma, suya seccâde ser-
me hâdisesidir. Bu gözle baktığımız zaman başta dağ taş ve su ol-
mak üzere her şeyin kendi diliyle konuştuğunu müşâhede etmemek
imkânsızdır. Âdeta "deryâ-yı muhit cûşa gelir". *Kibleye tutmuş yüzü-
nü bir Müselmandır Tuna* mısırâı da bu cümledendir. Yahyâ Kemal'in
de dile getirdiği üzere *bir Türk'ün gönlünde nehir varsa Tuna'dır,
dağ varsa Balkan'dır*. Süleyman Çelebi'nin *Mevlîd-i Şerif*'i hem Ana-
dolu'yu hem de Rumeli'yi besleyen kaynaklardan biridir. İslâm'ın
gurbet zamanlarında Müslümanlığı canlı tutan kanal mevlîd tören-
leridir. Bu nedenle hem Rumeli'de hem de Anadolu'da Selefî-
Vehhâbî zihniyet Müslümanlıkla olan problemini *Mevlîd* üzerinden
âşikâr hâle getirir. Kosova eşrâfından, Prizren'in has evlâdı Beni
Kizzollî'nin feryâdına kulak verelim: "Arnavutluk'ta medyanın oto-
rite hâline getirdiği din adamlarının cümlesi selefidir. Türkçe bilme-
miz bizi selefi olmaktan kurtardı". Buradan bakıldığında görülür ki
Arnavutlar millî kimliklerini Râhibe Teresa veya Priştine meydanın-
daki heykeller üzerinden değil, tabîî bir unsur oldukları Osmanlılar
dolayısıyla da İslâm üzerinden inşâ edeceklerdir. Unutmayalım: Ar-
navutlar ve Boşnaklar dillerini, ırklarını ve kendilerine mahsus husû-
siyetlerini Müslümanlıkları sâyesinde muhâfaza edebildiler. Pek çok
kişi sırf bu nedenle bölgeyi fikrî ve kültürel olarak kendi içinde erit-
mediği gerekçesiyle Osmanlıyı suçlar. Aynı şekilde Üsküplüler de
millî kimliklerini Makedonyalı İskender'de değil, annesinden Üs-
küp'te *Kur'ân* ve *Muhammediyye* okuyan Yahyâ Kemal'de bulacak-
lardır. Nitekim Prizren'de Sinan Paşa Câmii'ni gezen Nato'da vazîfeli

Amerikalı Albay şunu îtiraf etmekten çekinmez: “Osmanlılar buraya gelip bu kadar eser verdiklerine ve bu eserler asırlara dayandığına göre onların samîmî adamlar olduklarını söylemekten çekinmemek lâzımdır”. Amerikalı Albay’ın bu ifâdesi bize Mütâreke’nin ilk senesinde Moda’dan İstanbul’u mahyalarıyla, minârelerinin şerefelerindeki kandilleriyle seyreden bir ecnebînin şu sözünü hatırlatır: “Bu şehir Türk’tür ve Türk olmasa, insâniyet güzelliğinden bir âlem kaybeder”.

Eskiden Anadolu ile Balkanlar arasında böyle bir irtibat vardı. Peki şimdi? Zağra vakasını anlatan kitaptaki şu mısra, mevcut vaziyeti olduğu gibi resmeder: *Azîz-i vakt idik a’dâ zelîl kıldı bizi*. O hâlde Refik Hâlid gibi “târih, çok defa iyi niyetle işe başlayıp sonunu pek fenâ getirenlerin hikâyesi değil midir?” diyerek bitirelim ve “günü gününe siyâset, siyâsetsizliğin ta kendidir” diyen Üsküplü Yahyâ Kemal’le tekrar edelim: “Gözleri arkada olanlar mâzurdurlar. Çünkü o kadar asırlık hudutsuz bir saltanatın kendi gidince bile uzun bir zaman vehmi kalır. Süleyman-ı Kânûnî o kadar uzun bir saltanattan sonra öldüğü zaman uzun seneler halk hâlâ yaşadığına inanmış; bütün bir saltanata göre bu hâdise daha ziyâde böyle tecellî eder, bunun için mâzurdurlar”. 🏠

Emrehan Küey¹ İçin Birkaç Satır...

ÖZCAN ERGİYDİREN'DEN BİRKAÇ SATIR:

Ablam Perihan'ın üç çocuğundan ortanca olanı Emrehan, Manisa'da doğdu...

Eniştem Manisa Ticâret Borsasında çalışırdı. Dürüst, konuşurken kendinizi toparlamak zorunda hissettiğiniz, beyefendi bir insandı. Herkes tarafından hürmet görür, herkese nezâket gösterirdi. Hiç dedikodu etmez, kimse aleyhinde konuşmazdı. Edebî zevki çok gelişmiş bir insandı. Bir hayli şiiri vardı hattâ yıllarca edebiyâta dâir “*Spil*” isminde bir mecmua çıkarmıştı. Çok zengin kütüphânesi vefâtından sonra Manisa Celâl Bayar Üniversitesine hibe edildi. Vefâtına kadar da Manisa Yüksek Tahsil Talebe Derneği'nin idâre heyetinde bulundu.

Ablam ise son derece iyi kalpli, nâzik ve samîmî, herkesin derdini paylaşan, elinden gelen yardımı yapan ve konuşmayı seven, neşeli, rûhundaki incelik elişlerine de yansıyan bir ince zevk insanıdır. Şehit ve gâzilerle dolu bir âileden gelen Emrehan, babası ile annesinin bâzı vasıflarını almış; bu iki karakterin bir halîtası olmuştur.

Emrehan yaradılıştan lider vasıflı bir insandı. Daha talebelik yıllarında pek çok genç ile meşgul olmuş, onları âdeta irşad etmişti. Kendisi zirâat mühendisi olmasına rağmen, çok kısa bir müddet hâriç bu mesleği icrâ etmedi; kitapları çok severdi, onun için

¹ Emrehan Küey (1955-2006) Ziraat Yüksek Mühendisi.

Bornova’da kitapçılık yaptı. Bu dükkânın arka kısmında bir yerde, kalacak yeri olmayan bâzı gençler kalır, yer, içerdi. Bâzen üç dört kişilik bir grupla eve gelir; ablam onları yedirir içirir, salona yataklar serer ve günlerce misâfir eder, eniştemse buna kat’iyen îtiraz etmezdi. O gençlerin hepsi büyüyüp koca adamlar oldular ama hâlâ ablamın yemeklerinin tadını unutamadıklarını söylerler.

Emrehan’ın millî ve dînî duyguları çok canlı idi. Hayâtının son döneminde Manisa’da ikâmet ediyordu. Orada henüz ilkokula yeni başlamış veya başlamamış bir grup çocuğa birkaç sûre öğretir, onlara peygamber efendimizin hayat hikâyesini anlatır ve şiirler ezberletirdi.

Kendisine yaklaşmak kolaydı. Yardım sever yapısı insanların ona kolayca yaklaşmasını sağlardı. İşte böyle etrâfında toplanan kimsesiz yaşlı hanımların bütün işlerini yapıyor veya yaptırıyordu. Meselâ Kurban Bayramı gelince kurban kesmek isteyenlerin parasını toplar, her birinin isteğine göre bir kurbanlık alır, kestirir temizletir ve kim hangi parçayı isterse ona göre tanzim ettirir ve adreslerine ulaştırırdı. Arada bir bu yaşlı insanları kaplıca gibi uzak yerlere, gezmeye götürürdü.

Kendisi 1980 ihtilâli sırasında Polatlı’da Topçu Okulu’nda yedek subay talebesiydi. O sırada ben de Ankara’daydım. Onu ziyârete gittim. İhtilâl olunca o da bir kısım Ülkücü genç gibi tutuklandı. Kısa bir müddet hapishânede yattı ve sonra berâat edip çıktı. Hapishânede de mahkûmlara din, îman, Kur’an eğitimi yaptırmış. Emrehan’ın önemli bir husûsiyeti şu idi ki bir vesîle ile tanıştığı ve katkıda bulunduğu insanlarla irtibâtı sürdürürdü. Vefâkâr ve kadirşinastı.

Mevzûları mizâhî tarafından ele alan, annesi gibi canlandırarak, heyecan katarak anlatan bir insandı. Onun hasbîliği, samîmiyeti, güzelliği, dürüstlüğü, fedâkârlığı ve bir örnek insan hâli içinde bulunması sâyesinde birçok genç insan hebâ olmaktan kurtulmuş ve hizmet ehli olmuştur. Emrehan, aynı yaşadığı gibi çok hızlı bir şekilde, elim bir trafik kazâsı sonrasında bizlerden ayrıldı. Mekânı cennet olsun...

LEVENT HÜRYOL'DAN BİRKAÇ SATIR...

Sıcak bir yaz günüydü Akademi Kitabevi'nden çıktık. Manisa'ya gitmek için otobüse bindik. Yolculuk sırasında bir ara saat kaç oldu, diye sordu. Saati söyledim. Sonra Peygamber hakkında bir menkıbe anlattı. Sesindeki âhenk, vurgular, anlatım tarzı beni öylesine etkiledi ki sanki biz bir başka âleme kanat açmış bir çift martı gibiydik. Menkıbe bittiğinde bana tekrar saati sordu; sâdece on beş dakika geçmişti. Bana baktı ve sanki aklımdan geçeni okur gibi:

-Ne çok şey konuştuk ama sâdece on beş dakika geçmiş. Peygamberden söz eden insanların ömrü uzarmış. Bak bizim de uzadı, dedi.

Ey konuştuğunda nefesinde kelimeler yanan, başka âlemlerin kapılarını açan... Ey aklımın direği... Ey gönlümün kubbesi... Ey Hakk'a giden yol aşktır, diye bana belleten, Hak'la ilişkimi korkudan aşka eviren... Seni tanıdığım günden beri ömrüm hep uzadı...

CÜNEYT KAVUNCU'DAN BİRKAÇ SATIR...

Dost... Dost'a götüren... Dost'u bildiren Dost... Hak dostu âşık insan... Emrehan Ağabeyim... Daha önce ancak adını duyduğum bir sihirli dünyâya elimden tutarak beni götüren dost...

Tanışmak kısmet olduğunda Fethi Gemuhluoğlu Beyin “Dostluk Üzerine” sohbetinin aşk meclislerindeki sürâhilerden taşarak döküldüğü zamanlardı. Hemen anlayamadığım, hep anlama gayreti içinde olduğum ancak ucundan kıyısından nasiplendikçe “bu da ne yâhu, ne güzel! ” bile diyemeden ayaklarınızın yerden kesildiği hâdiseler zinciri... İnsanlar... Öyle bir Dost ki Emrehan Ağabeyim; şâhidi olduğu hazîneyi tanıtmak, paylaşmak için gayret kemerini kuşanmış, müsâadeleri ve iltifatları almış, hep koşturma içinde olmuş bir âşık. Dünya malı ve mevkii konularında ilgisiz, isteksiz, bilgisiz ama aşk sâhibi bir insan olarak mânevî değerlerin en küçük kırıntısına karşı bile çok kıskanç olan Emrehan Ağabeyim... Emrehan Ağabey gibi bir insanı anlamak kolay değildi. Hakk’a yürüyünce daha iyi idrak ettik ki; dostlarının sevinçlerine ve üzüntülerine ülkenin bir ucundan hiç yorulmadan koşturmuş; onların ikbâli ve istikbâli için hep arka planda kalmayı şiar edinmiş sonuna kadar da yüklerini sırtlanmıştı...

Emrehan Ağabeyimin ilk isminin Hüseyin olduğunu ise tanıştıktan otuz yıl sonra kızım Aslınur sâyesinde öğrendim. Aslınur’un çocuk saflığı ile sorduğu “Emrehan Dede, sizin diğer adınız ne?” sorusuna “Hüseyin” cevâbını almıştık. “Ağabey, biz yıllardır bunu öğrenememiştik” dediğimde ise “Çocuk doğru soruyu sordu; doğruyu öğrendi...” demişti.

Doğru soruyu sorabilmemiz konusunda çok hassastı Emrehan Ağabey... Dost insan, iki cihanda da Allah senden ayırmasın...

Zaman Boyutunda

Râmi Ayas

Zaman boyutunda gidip geliyordu rûhum
İleri geri
Birbiriyle bağlantılı canlı görgüleri

Aydınlanıyordu büyük ruhlar
Selâmlaşıyorlardı derin bakışlarla
Ergin olgun insan örneği
Ve mûsikînin iç içe geçmiş
dalgalı sürekliliği
içinde

târihin inişli yokuşlu
girintili
engebeli
sürekli akışında insanlar görünüyordu
parlak yıldızlar gibi

...

Derinleşiyordu mûsikînin iç içeliği
Fârâbî, Safiyyuddin Urmevî, Abdulkâdir-i Merâgî
Gâzî Giray Han, Tanbûrî İzak, Mustafa İtrî
Ve şiirin gözdeleri
Yûnus Emre, Seyyid Nesîmî, Pîr Sultan Abdal, Fuzûlî
Hacı Bayram Velî, Kaygusuz Abdal, Şeyhü'l-İslâm Yahyâ
Şeyh Gâlip ve niceleri

Rûhum dolaşıyordu birer birer
Rûhum ki
giysileri eskimiş
genç bir dervişe benzer

Bayram Yüksel ile Mülâkat

Dr. Fâtih Erbaş

Efendim, bu sayıdaki sohbet misâfirimiz, Prof. Dr. Bayram Yüksel, tanınan adı ile “Bayram Hoca”, elektronik mektup adı ile “hocabayram”. Bayram Bey, kısa boylu, rastladığınız zaman yorgun olduğunu düşüneceğiniz ama tanıdıktan ve konuştuktan iki dakîka sonra bitmeyen bir enerjiye sâhip olduğunu idrak edeceğiniz bir büyüğümüzdür. Gözlerinde yaramaz bir çocuğun enerjisini görürsünüz; zâten onunla sohbet edince, küçükken yaramaz bir çocuk olduğunu da öğreniyorsunuz. İşte şimdi bu kıymetli büyüğümüz ile yaptığımız mülâkâtı okuyacaksınız. Haydi, buyurun efendim.

-Hocam, nerede, ne zaman doğdunuz?

-Ben doğum târihim 2007 yılına kadar net olarak bilemedim. Her ne kadar nüfus kaydında 16 Şubat 1939 yazıyor ise de rahmetli anamın dediğine göre, ana tarafından akrabamız ve halamızın kızı rahmetli Gülseren Tıkmak ile kırıımız karışmış ve ben ondan küçük-müşüm. O ise Atatürk öldüğünde on günlük imiş. Ayrıca bayramın birinci günü doğmuşum ve bu sebebe ilâveten babamın dedesinin adı da Bayram olduğu için adımın Bayram olmasına karar verilmiş. Babam rahmetli ben doğduğum târihte, o zamanlar Aksekililer tarafından topluca Aydın diye isimlendirilen Ege’nin Manisa’sında “Kasaba” denen ve resmî adı da Turgutlu olan vatan parçasında gurbette imiş. Velhâsıl târihleri çevirme kılavuzundan faydalanarak doğum târihimin 23 Kasım 1938 Ramazan Bayramı’nın birinci çarşamba günü olduğunu kat’î olarak öğrenmiş bulunuyorum. Bu konuda rahmetli anamın “Gocana” dediğimiz babaannemin anlattığı-

na göre başka bir isim koymak istemişler fakat babamın dedesi Bayram Dede, Gocanamın rüyâsına girip bana kendi adının verilmesini ihtar etmiş imiş. (*Köyümüzde anne yerine ana ve babaanne yerine de gocana, anneanne yerine de ebe, baba yerine de buba demek âdet idi*)

-Babanızdan bahseder misiniz?

-Babam rahmetli; dedem Rifat Yüksel'in ilk çocuğu ve en büyük oğlu idi. Sınıf arkadaşı olan rahmetli Akseki Müftüsü Sâlim Efendiyi çok sevdiği için onun adını vermiş ve Ahmet Sâlim koymuş. O kadar birbirlerine düşkünmüşler ki soyadı kânûnu çıkınca Sâlim Efendi dedeme hangi soyadını alalım diye sorunca dedem, "*Yüksel olsun!*" demiş o da kabul etmiş. Bu kelime dedemin adı olan Rif'at'ın Türkçe karşılığı imiş. Bu durum dolayısıyla zaman zaman aralarında latîfeleşirlermiş. Bu hâdiseler sonra Müftü Efendi'nin torunu arkadaşım Dr. Y. Mîmar Aydın Yüksel ile yarı şaka yarı ciddî latîfeleşmelerimize vesîle olmuştur.

-Küçükken başınızdan geçen hâdiselerden birini anlatır mısınız?

-Biz küçükken, hasta olan halam bizim evde bakıldığı için ağabeyim Ahmet Nûri ve ben halamızın hastalığının tesiriyle zâfiyet geçirmişiz. Bu sebeple de iyileşmemiz için bala dövülmüş köpek kafatası kemiği tozu karıştırılarak sabahları aç karnına yedirdiklerini hatırlıyorum. Belki de bana anlatıldığı için hâfızamda böyle kalmış. Bunun sebebi de vücûda kalsiyum takviyesi yapıp verem mikrobunun etrâfını kireç tabakası ile kapatmakmış. Organik kalsiyum olduğu için muhtemelen tasarlanan sonuç verdi ki hayâtım boyunca ciğerlerimden hiç sıkıntı ve rahatsızlık çekmedim.

Bana anlatıldığına göre Anam ve Gocanam bağa, dağa odun getirmeye, tarlaya ekin biçmeye, harman dövmeye, harman savur-

maya, davar sağmaya ve benzeri işleri yapmak üzere gittikleri zaman; beni iki katlı evimizin üst katındaki bir mekâna konmuş bulunan beşiğe beleyip giderlermiş. Bir defasında oğlak veya keçilerden biri benim bulunduğum yere kadar çıkıp elimi yalamaya, kemirmeye başlamış. Tam bu sırada yukarı çıkan birisi elimi keçinin ağzından alıp kurtarmış. Dolayısıyla kelâmım kıtca olmuş.

Daha da büyüyüp kendi başıma bağa tarlaya gidebilecek yaşa ve bâzı işleri yapabilecek becerikliliğe erişince her köy çocuğu gibi bana da bâzı hizmetleri gördürmeye başladılar.

Bunlardan biri ve hâlâ da çok sevdiğim mutfak işleri idi. Sülâlemizde kız doğumu pek azdır. Dedemler üç erkek iki kız kardeş, babamlar da üç erkek bir kız kardeş idiler. Biz ise dört erkek kardeşтик. Kâmil amcamın Nazmi, Rifat ve Orhan adında üç oğlu, Mahmut amcamın da biri çocukken ölen iki kızından biri olan Gönül ile Ergun adında bir oğlu var idi. Bu sebepten de erkek işi kız işi diye ayırmaya imkân kalmaz eli eren, işin gerektirdiği kadar becerikliliğe sâhip herkesin her işin ucundan tutması şart idi. Yemek için gerekli işleri yoluna ve sırasına koyup malzemeleri îcâbınca hazırlamak ve pişirmekte hep yardım ederdim. Bu faâliyetin sonraları çok faydasını gördüm ve hiçbir zaman aç kalmadım, yemek ve yiyecek seçmedim. Daha da önemlisi ömrünü dînine, îmânına, ibâdullâha, millettine, millî kültürüne ve devletine hizmetle geçiren Sâmiha Ayverdi'yi hoşnut edecek becerikliliğe sâhip olduğumdan, senelik toplantıların, iftarların ve çocuk iftarlarının aşçısı olmuş; bu sâyede de o mübârek insanın epeyce hayır duâsını almıştım. Bu sebepten Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu ağabeyimiz bana “Aşçı Dede” diye seslenirdi. Meğer bu ünvan dergâhlarda bir mertebe imiş. İnşallah lâıyk olmuşumdur.

Ortak işlerden bir diğeri evdeki davar gübresinin tarlaya bağa götürülüp çuvalların boşaltılması ve gübrenin toprağa yayılması idi. Büyükler gübre çuvallarını eşeğe yüklerler beni de bindirirler ve tarlaya bağa yollarlardı. Gittiğim yerde eşeğin semerini devirmeden çuvalların ikisinin birden semerden ayrılıp yere düşmesini sağlar, boşaltır ve eve dönerdim. Bütün bunları yaparken dört yaş civârında idim ve boyum da seksen santim var yok idi.

İkinci Cihan Harbi sırasında amcalarım asker, babam da gurbette yâni köyümüzde söylendiği gibi Aydın'da idi. Ağabeyim de dizlerindeki bir rahatsızlıktan dolayı ağır işleri yapamazdı. Yemen'de yedi sene olmak üzere, toplam on altı sene askerlik yapmış olan dedem Rif'at Yüksel rahmetli de mîde ağrısından kıvrandığı için iki kilometre uzaklıktaki kazâ merkezimiz olan Marla'daki buharlı değirmene buğdayları götürüp, öğüttürüp unları köye getirmek benim vazîfemdi. Bir defasında değirmenci amcalar çuvalları iyi bağlamamış olacaklar ki eşeğin yükü bir tarafa ağdı (kayarak yığıldı), yıkılmasın diye ağlaya ağlaya Allah'a yalvararak aşağı yoldan köye getirdiğimi hatırlıyorum.

Köydeki yaşadıklarım arasında en canlı olarak hatırladıklarım-dan biri de evimizin önündeki dut ağacının altında o zaman "Îmike" dediğim anamın sırtında ebişmiş (büzüşmüş) vaziyette iken, sordüğüm "*davarların kuyruğu niye dik durur?*", "*koçların boynuzu neden olur?*" gibi sorular ve benzerleri idi. Rahmetli anama neden Îmike dediğimizi hatırlamıyorum. Bir ara da Gocaana'dan benzetme veya mantık ile Güccükana dediğimizi hatırlıyorum. Rahmetli anama ömrüm boyunca bir defa olsun ağız ve yürek dolusu ana diyemedim ve hâlâ da bunun acısını, ağırlığını içimde hissedirim. Aynı hissin devâmı olarak mükemmel bir insan olan rahmetli kayın vâlidem Münevver hanıma da ana diyemedim ve bunun ezikliğini sık sık hissetmişimdir.

Daha üç dört yaşında iken insanların değişik davranışlarını hemen fark eder ve yanımdakilere sorardım. Bir defasında iki tarafına yalpalaya yalpalaya yürüyen bir hanım için “*bu kadın niye gelin gibi sallanıyor*” diye sormuş ve büyüklerden susmam için azar işitmiştim. Halbuki kadıncağızın kalça çıkığı sebebiyle öyle yürüdüğünü çok sonraları öğrendim, ancak iş işten geçmiş olacaktı. Velhâsıl etrâfında olup bitenler arasındaki farklılıklar ve değişiklikler hemen dikkatimi çeker ve sorardım; hep böyle gitti. Bu özelliğin bir bakıma iyi bir bakıma da insana ve etrâfına rahatsızlık verici olduğunu anladığımda ise huyumu değiştirmeye çok uğraşmış isem de pek becerebildiğimi söylemem mümkün değil... Ne demişler; can çıkar huy çıkmaz. Ancak müslüman olmanın temel îcaplarından birinin; huylarını düzeltmek, düzene koymak, kendine ve etrâfına rahatsızlık verenlerini törpülemek, tersi huyları da geliştirmek olduğunu on sekiz yaşında İstanbul’a üniversitede okumak için geldiğimde bir “*Ulu Kişi*” den duymuş ve birazcık da öğrenmiş, bunu hal edinmeye gayret etmiştim, hâlâ da gayret etmekteyim...

Köyümüz Toroslar’ın bir silsilesinin güneye bakan yamacında kurulu ve bütün yolları yokuşlu, inişli çıkışlı idi ve rahmetli anam buralarda hareket etmekte zorluk çekerdi. Rahmetli babam da kasabayı kastederek “avrat seni düz bir yere götüreceğim, orada yaşayacağız” dermiş. Sonraları öğrendiğimize göre anacağızımızın kardiyo siroz yâni kalp ve karaciğer rahatsızlığı var imiş. Memleketimizde umûmiyetle, erkekler hanımlarına “*avrat*”, hanımlar ise kocalarına “*adam*” diye hitap ederlerdi. Anamın köyümüzün yollarında yürüme sıkıntısı zihnimde iyice yer etmiş olacak ki 1953’de, orta sonda fizik ve benzeri dersleri okuyup hareketler ve makinalar hakkında birazcık fikrim olunca anamın rahat etmesi için yürüyen kaldırımlar yapmayı düşünmüştüm. Seneler sonra bu düşüncem başkaları tarafından gerçekleştirildi.

Kışın bağ tarla, hayvan, hasat işi pek az olduğundan çoğu zaman kartopu ve saklambaç oynayarak, kaydırak kayarak ve diğer oyunlarla vaktimizi geçirirdik. Maalesef köyümüz çocuklarının çoğunun sevdiği oyunlardan biri de duman tüten bacalardan o evin içine kartopu atıp ağzı açık tenceredeki yemeğin içine düşürmeye çalışmaktı. Ben bunu hiç yapmadım. Ufak tefek kısa boylu olduğumdan mı yoksa insanların zaaflarından, zayıf noktalarından faydalanıp, eğlenmekten, onları kızdırmaktan zevk almadığım için mi bilemiyorum?

Köyümüzde oynanan oyunlardan biri kasaba ve çevresinde “*yakan top*” denen “*dâire top*” idi. Bir duvarın önüne geniş bir yarım dâire çizilir, çocuklar ikiye ayrılır, kura ile veya toplaşılarak içerdekiler ve dışarıdakiler eşit sayıda olmak üzere takımlar belirlenir. Dışarıdakiler içerdekileri bez veya sığır, hayvan kılından kendi yaptığımız keçe toplanla vurmaya çalışır. Vurulan veya vuramayan oyun dışı kalır. Böylece yanmadan kalan son oyuncu hangi takımdan ise o takım yenmiş olur. Bunun sonucunda nasıl bir cezâ veya mükâfat olurdu hatırlamıyorum. Maksudımız hemen hemen sâdece eğlenmek ve kazanmak idi diye düşünüyorum.

En çok sevdiğim ve muvaffak olduğum oyunlardan biri “*esir almaca*” idi. Çocuklar yine iki takım olur ve aralarında kırk elli metre mesâfe bulunan iki çizginin arkasında sıralanırlar. Her iki gruptan kura veya kararlaştırılan bir usûlle esirler belirlenip kale dediğimiz çizginin beş altı metre önünde ve oyun sâhasının içinde olan hâpishâneye konur. Yine belirlenen bir usûl ile taraflardan bir çocuk karşı takımda esir olan arkadaşını kurtarmaya gittiğini veya geldiğini yüksek sesle söyler ve esir arkadaşına dokunmaya çalışır. Bu arada da kendisini esir etmek için üzerine hücum eden karşı takımın oyuncusuna yakalanmamaya gayret eder ve yakalanırsa esir olarak karşı

takımın hapishânesine gider ve oyun böylece devam eder. Bütün oyuncular esir olan takım oyunu kaybetmiş olur. Bu oyun bize, organize olmayı, tam zamânında gerekeni yapmayı, îcap ediyorsa kaçmayı, îcap ediyorsa kovalamayı ve bunları nasıl ve ne zaman yapmak gerektiğinin kararını ânında verip hemencecik harekete geçmeyi öğretir ve tâlim ettirirdi. Böylece ilerdeki hayâtımızda hâdiseler karşısında nasıl davranmamız gerektiği husûsunda hızla düşünüp, durumu inceleyip, şartları değerlendirip çabucak karar verip hemen harekete geçmeyi öğrenmiş olurduk. Her zaman çok hızlı karar verip, çok sür’atle harekete geçmeyi alışkanlık ve bir hayat tarzı hâline getirmiştım. Sonraki zamanlarda bu davranışımın dolayı bilhassa hanımım Aysel ve çocuklarım, Mahmut, Ayşe ve Kerrar tarafından “*Atom karınca*” diye isim takmalarına, bâzen de rahatsız olmalarına, “*acelen ne*” deyip seslenmelerine ve zaman zaman da bir hayli gülüşmemize sebep olmuştu.

Yine çok sevdiğim ve zannederim çok muvaffak olduğum oyunlarımızdan biri de köyümüzde “çellik”, Kasaba’da ise “çelik çomak” denen oyundu. Vatanımızda çok yaygın bir çocuk ve delikanlı oyunu olan bu oyun; yere kazılan bir çukurun üstüne konan bir-bir buçuk karış boyunda çellik dediğimiz ve iki tarafı birbirine zıt olacak şekilde üç dört santim uzunluğunda yarıya kadar yontulmasıyla elde edilen bir çubuğun çukurdan, altına sokulan bir çomakla kaldırılıp mümkün olduğunca ortasına vurularak uzağa atılması ve ikinci ve üçüncü seferlerde de uçlardaki yontulmuş kısımdan faydalanıp tam ucuna vurarak çelliği havalandırıp vurarak ve üç vuruşun sonunda düştüğü yerden îtibâren çelliği kullanan takımın oyuncularını, çelliği yakalamaya çalışan takımdakiler sırtlarında çukura kadar taşımaları şeklinde cezâlandırılırlardı. Eğer çellik atıldığı zaman karşı takımın oyuncularını tarafından yere düşmeden yakalanırsa çukurdaki takımın oyuncusu yanar ve takımlar yer değiştirirdi.

Bu çelik çomak oyununda kasabadaki çocuklara kıyasla daha ustalaşmış olmalıyım ki; 1945 in 23 Nisan’ında oraya göçtüğümüz zaman mahalledeki hemşerilerimin takımının üyesi oldum ve Kasabalılarla oynamaya başladık. Kasabalıların çelliği; gideceğini tahmin ettikleri mesâfenin iki üç misli uzağına onların üzerinden aşırarak yolladığım için hiçbir zaman havada yakalayamadılar ve bizi sırtlarında taşımak mecbûriyetinde kaldılar. Bizleri “Manavlar” diye isimlendirirlerdi ve benim bulunduğum takımla bir daha hiç oynamadılar ve tabî ben de oyun hârici kaldım.

Köyümüzde oynanan oyunların bir diğeri de bizim “birimbirlik”, kasabalıların “birdirbir” dedikleri oyundu. Kasabada oyun sayısı yirmi civârında idi, köyümüzde ise elli ikiye kadar çıktığımızı hatırlıyorsam da nasıl oynadığımızı ve neler söylediğimizi tam canlandıramadım. Yalnız bir tânesi “Nasreddin Hoca’nın keseri minâreden düştü” derdik ve ebenin havaya fırlattığı taşın yere düşmesinden önce belli konumlara gidip yerleşmek mecbûriyetinde olduğumuzu hatırlıyorum.

Bir ikinci vakti de Bahçebağ dediğimiz bağımızdan köye dönerken yürümekte olduğum yamaçtaki irice taşları yerlerinden söküp dereye yuvarlarken taşı aldığım yerden bir yılan, başını uzattığında elimdeki çubuğu vurmaya çalışınca geri çekilirdi. Bu hâli birkaç defa tekrar ettim ve yılan kayboldu. Seneler sonra ortaokulda tabiat bilgisi dersinde hayvanları okurken sayfadaki yılan resminin başında bir H harfi olduğunu görmemle çocukluğumda ürkütmeye çalıştığım yılanın bir engerek yılanı olduğunu öğrenmem üzerine tüylerim ürpermiş idi. Öldürmeyen Allah öldürmez sözü tam bu duruma göre olsa gerek.

Köydeki yaşadıklarımın en canlı hatırladıklarım arasında rahmetli Rif’at Dedem’in kışın köy çocuklarına babamın kundura

diktiği ve semer adını verdiğimiz jimnastik derslerinde takla atmak ve atlamak için kullanılan sandığa benzer nesnenin üzerine oturup din dersleri ve dînî bilgiler verirken, yaramaz ve hareketli bir çocuk olmama rağmen ses çıkarmadan dinlemem idi. Verdiği bu din derslerinin ücreti ise her çocuğun gelirken koltuğunun altında yakmak üzere bir demet çalı getirmesi idi ve böylece ısınmak mümkün olurdu. Bu derslerden kulağımda kalan bilgiler ve düzgün Türkçem dolayısıyla seneler sonra “Sen İstanbul’da hiç bulundun mu?” suâlîne muhâtap olacaktım. Tabîî bu son yazdığım husûsun seneler sonra farkına varacaktım.

Sâir zamanlarda çok hareketli ve gerekli olan sessizliği bozduğum için misâfirler rahatsız olmasın diye dedem rahmetli Naslânön (*Neslihangillerin*) Evi halamızın oğlu Ahmet Ağabeyin yardımı ile beni organla bağlayıp sucuk gibi sardığını ve yine de zıplaya zıplaya etrafta dolaştığımı da hatırlıyorum. Fakat dedem beni azarlamadı. Halbuki rahmetli, köyümüzde sinirliliği ve sertliği ile tanınırdı. Köyümüzün kadınları sokakta durup uzun uzun hoşbeş edemezlerdi. Rahmetli dedikoduyu hiç sevmez ve yaptırmazdı.

Bu yıllara âit en canlı hâtıralarımdan biri de haftada bir gün yakın olan ebemin evinde gece yatısına gitmemiz ve kalmamız idi. Hacıminnön Zala (Hacı Eminlerin Zelîha) diye bilinen ebemiz köyümüze Marla’dan gelin gelmiş ve o zamanki harflerle yazılmış kitapları okuyabilirdi. Gece yatmadan önce makamı olarak *Muhammedîye* okurdu. O zamandan beri Resûlullah ve Ehl-i Beyt muhabbeti gönlümüzde adamakıllı yer etmiş bulunmaktadır. Şükürler olsun ve yollarında gitmek nasip olsun. Bu okumaların bir diğer faydası da Türkçeyi çok iyi öğrenmemize, hemen hemen hiç telaffuz hatâsı yapmamamızı sağlamıştır.

1940'lı yılların ortalarına kadar İkinci Cihan Harbî'nin ağır tesirleri, geçim sıkıntıları, yokluklar, kıtlıklar devam etti. Bunlardan biri ve en mühimi buğday kıtlığı idi. Mahsul her zaman iyi olmadığı için halk zar zor geçinecek kadar buğday ya alıyor ya alamıyordu... Devlet de harmandaki buğdayın epeyce bir bölümüne hemen el koyuyordu. Halkın bir bölümü kendi buğdayını devletten kaçırmak için âdeta çalıyordu. Başka da çâresi yoktu. Bu durum dolayısıyla babamın küçük amcası rahmetli Osman Amcam kendi buğdayının bir kısmını yeniden samanla karıştırıp devletten saklamaya çalıştı. Fakat devletin haberi olmuş ve bu suçtan dolayı da hapis yatmıştı... Ne yapsın ki evdeki buğday nisan mayıs'ta biterdi. Süpürge darısının tohumlarını buğdaya karıştırıp öğütürerek un elde ettiğimizi hatırlıyorum...

Gaz ve kibrit bulunmazdı bunun bedelini ben de ağır bir şekilde ödedim. Şöyle ki; bir akşam, ertesi güne saklayacak büyüklükte kor kalmadığı için küçücük bir kor parçasını kullanarak çıra yakmaya çalışırken, kor maşadan kurtuldu ve yakamdan içime girdi. Çamaşırlarımı çıkarıncaya kadar göbeğimin altından kasıklarımaya kadar olan bölge tamamen yandı ve cılk yara oldu. O zamanın şartlarında ilâç bulunamadı. Yanmış motor yağı bile sürüldü. Evde dört ay kadar dört ayak üstünde yürümek mecbûriyetinde kaldım. Zîra derimin gerginliğinden doğrulamıyordum. En sonunda adını hatırlamadığım birisinin târifiyle sönmüş kirecin üstündeki tabakayı sıyrıp zeytinyağı ile çırparak elde edilen merhem sürüldüğünde kısa zamanda diyebileceğim bir müddet içinde iyileştim. O yanığın izleri hâlâ karnımda durur.

Bir defasında da sol ayağımın başparmağı iltihaplandı. Fakat bir türlü olgunlaşıp patlamadı ve oldukça ağrıyordu. Nihâyet Gocanam, fermangırat (potasyum permanganat) bağladı ve olgunlaşan çıbanı, beni sırtüstü yatırıp iki üç kadın göğsüme ve bacaklarıma

oturup kollarımı da sımsıkı tutmak sûretiyle, kızdırdığı yorgan iğnesini yaraya batırdı ve kenarından jiletle kesti ve sonra da cerâhat boşaldı, tabîî rahatladım.

Yine o yıllara dâir diğer bir hâtıram da çok meraklı oluşumun bir nevi cezâsı gibi idi. Sıcak bir yaz günü ağabeyimle bağdan geliyorduk. Bizim köyde eşek arısı denen sarı arıların girip çıktığı bir kayaya deliği gördük. Arıları rahatsız edip kızdırmak için ağabeyim bir çubuk alıp arı yuvasına soktu ve karıştırıp koşarak bir çalılığın arkasına saklandı. Ben meraklı, akıllı da yuvanın bir iki metre uzağına yere yatıp seyretmeye başladım. Tabîî kızdırılmış arılar başıma üşüşüp omuz ve ensemin arasını delik deşik ettiler. Ben ağlaya ağlaya eve geldim. Rabia teyzem arıların iğnelerini çıkarırken saydı tam yirmi bir tâne idi. Göremedikleri de herhalde vardı. On beş gün kadar kabakulaklı gibi dolaştım. Daha sonra 1955 yazında kasabadaki bağımızda çalışırken bir bal arısı ayak parmağımdan soktu ve tuhaftır yarım gün kaşıntıdan mahvoldum. Dört yaşlarında iken o kadar eşek arısının zehri bir şey yapmadı da bir tânecik bal arısının iflâhımı kesti.

İlkokula 1944’de Akseki’de başladım. O zamanlar defter, kalem, silgi ve benzeri eğitim malzemelerini bulmak pek mümkün olmadığından, helvacılardan helva sarmakta kullandıkları kendinden çizgili yağlı sarı kâğıt alıp katlayıp defter yapardık. Yanlış yazılırsa silmek mümkün değildi. Bu sebeple dikkatli ve hatâsız yazmaya mecburdurduk. Böylece hem kâğıt defter ve benzerlerini, hem de kalem silgi ve diğer malzemeleri boşuna harcamadan kullanmayı öğrendik ve buna alıştık.

- *Babanızın eğitimi ne?*
- Babam enteresan bir adamdı. 1910 doğumlu. Dedem, Yemen isyânını bastırmaya gidenlerden. Yedi sene oralarda kalmış. Babamı

ilkokul üçüncü sınıftan okula almışlar. Çünkü okumayı biliyor. Dedem Toroslarda seyyar esnafılık yaparmış,

- *Biz çerçi deriz, öyle mi?*

- Hayır, tam çerçi sayılmaz. Biraz daha büyükçe... Diyelim ki bir köyün bir şeye ihtiyacı var onu temin ediyor, onlardan başka bir şey alıyor, başka köye satıyor vs.

- *Tüccar yâni.*

- Evet, sayılır. Bir defasında bir eşkıyâ soyuyor dedemi, eşkıyâ başı da bir kadınmış. Sirtından bıçaklamış. Dedem bakmış bu hayat zor, babamı okuldan almış kunduracının yanına vermiş. Babam çok iyi kundura dikerdi.

- *Sülâle Aksekili öyle mi?*

- İkinci Mahmud'a kadar tespit ettik, ondan öncesini bilmiyoruz.

- *Kitap okuma ile aranız nasıldı? Nâzik Hoca'nın bir etkisi oldu mu?*

- Kitap okumayı severdim ama babam rahmetli okutmadı, sapıtırız diye. O zamanlar, bu devletin kitaplarını okuyan dinden çıkar diye bir anlayış vardı.

- *Okula gönderiyordu ama?*

- Evet evet. Kendisi okumak istemiş, okuyamamış bizi okuttu. Kendisi de devamlı Kur'an ve tefsir okurdu. Akseki'de kalsak orta-okul olmadığı için, hem de gönderecek durumu olmadığı için okula devam edemezdik. Onun için Turgutlu'ya göçtük. Ben ilkokulu bitirmiştim. Babama demişler ki, "Sâlim Hoca, büyük oğlunda treni kaçırdın, şu çocuğu İmam-Hatip'e ver de dînini öğrensin." Babam da "Ben onlara dinlerini öğrettim. Okusunlar, adam olsunlar" demiş. Ve babam okuttu bizi. Babam seyyar manifaturacılıkla bizi okuttu.

- *Nâzik Hoca ile nasıl tanıştınız?*
- Lisede edebiyat hocamızdı. 1953'te Manisa'da liseye başladık. Nâzik Hoca ile orada tanıştım. Bana çok tesiri oldu.
- *Bâzı talebelerle mi ilgilenirdi? Bütün talebelerle mi?*
- Zıpırlarla çok ilgilenirdi. Ben çok yaramazdım. Bizim tâbirimiz öyleydi. Ya zıpırlarla, ya sanat tarafı gelişmiş talebelerle ilgilenirdi. Meselâ Özcan ağabey ile o sebepten ilgilenirdi.
- *Siz çok mu hareketliydiniz?*
- Çook. Yerimde duramazdım.
- *Ama çalışkan, notları iyi?*
- Tabîî tabîî notlarım her zaman iyi idi. En azından ilk üç içindeydim. Edebiyat hâriç?
- *Nâzik Hoca'ya rağmen?*
- Evet. Çünkü kalemim yoktur benim.
- *Sevmez miydiniz?*
- Sevmemek değil de, yetişme tarzı, karakter... Elâlemin üç sayfada yazdığını ben üç cümlede söylerim. Meselâ abim de Nâzik hanımın talebesiydi, o çok iyi not alırdı. Nâzik Hanımdan on alan sekiz on talebeden biridir.
- *Nâzik Hoca derslerde ne yapardı? Sâmiha Hanım'dan mı bahsederdi, kitaplarını mı okurdu?*
- Yok, doğrudan bahsetmezdi. Bizim sınıf 5-D idi. İpten kazıktan kurtulmuşların sınıfı... Yatılılar, Manisa'nın kazâlarından trenle gelip gidenler... Bizim sınıfta hiç kız yoktu. Mektebin en haşarı sınıfıydık. Çok yaramazdık ama bir şey yapamazlardı. Çünkü yakalan-

mazdık. Fakat o haşarı sınıftan Nâzik Hanımın dersinde çıt çıkmazdı. Teneffüse bile çıkmazdık. Hele Yûnus Emre'yi filan anlatırken...

- *Yaşardınız yâni...*

- Yaşatırdı. Kızdı bir gün bana sınıfta. Kâfiyeyi anlatıyor: Kulak kâfiyesi, göz kâfiyesi vs. Burada ne kâfiyesi var dedi. Ben cevâbı verdim. Kızdı bana: “Ulen, biliyorsun, neden konuşmuyorsun?” diye.

- *Siz Nâzik Hanıma neden yaklaşma gereği duydunuz?*

- Yaklaşma gereği duymadım, şartlar getirdi bizi bir araya. İstanbul'da stajdaydım. 7 Temmuz 1957, bayramın birinci günüydü. Öğlen vakti geldi. Bir minâre gördüm. Namaza gideyim dedim. Câminin girişini arıyorum, bulamadım.

- *Namaz kılıyor muydunuz o zaman?*

- Kıldım. Bulaşıktı (arada sırada, düzensiz) ama kıldım.

- *Estağfirullah (ikimiz de gülüyoruz.)*

- Câminin kapısını bulamadım. Fâtih Câmii'ne geldim. Namazı kıldım. Vakit ikindiye yakındı. Câminin içini gezeyim dedim. Tam mihrapta Nâzik Hanımla burun buruna geldik. “Ulen, ne yapıyorsunuz?” dedi. Öyle hitap ederdi. Seninle akşam Malta'daki muhalbecide buluşalım dedi. Buluştuk, öyle gitti.

- *Aldı gitti sizi öyle mi?*

- Yok. Önce Bâhir Bey vardı. Mevlevî. Onunla tanıştırdı.

- Nâzik Hoca beni önce Bâhir Bey'e götürdü. Daha sonra Çağaloğlu'na Mehmet Amcanın, İlhan Ablaların evine getirdi. Beni onlarla tanıştırdı. “12 Temmuz Cuma, filân saatte, falan yerde buluşalım” dedi. Nâzik Hoca ile buluştuk. Ekrem Amcalar o zaman Yeniköy'de, yazlıktalar. Oraya

gittik. Sâmiha Anneyi ilk defa orada gördüm. Ama bir fikrim yok. Meselâ “Müslüman denir mi denmez mi” diye merak ediyordum?

- *Neden?*

- Bilmiyordum ki ne yaptıklarını. Oturduk şöyle, Sâmiha Anne-ciğimin sağ tarafı denize dönük oturuyordu. “Nâzik Hanımcığım, bugün ikindi namazını iki defa kıldım. Tam namazımı kılmıştım, ezan okundu, bir daha kıldım.” deyince ben anlayacağımı anladım. Bu “namaz kıl” demekti. Aklımdaki sorular gitti ve bir daha ayrılmadım. Caymadım. Belki, caydırmadılar demek lâzım. Vallâhi nasipse oluyor. Çok şükür.

- *Sâmiha hanımla yakın çalışmanız oldu mu?*

- Yok, eşim Aysel gibi olmadı. Yalnız meselâ *Kölelikten Efendiliğe* kitabının bâzı kısımlarını Sâmiha Anne söyledi ben yazdım, bâzı kısımlarını Zafer (Öztürk) yazdı. Bâzı kısımlarını da gâliba Aysel yazdı.

- *Sâmiha hanımda sizi etkileyen hal ve tavrından birkaç hâtıranızı paylaşır mısınız?*

- Bir gün Sâmiha Anneme gittim. “Ben sana kimseye söyleme demedim mi?” dedi. Kendisi tarafından yapılan bir iyiliğin başkasına söylenmesi ile ilgili bana kızmıştı. Hiç istemezdi, bilinmesini... Bir şey diyemedim, Ben kimseye söylememiştim ama bir şey de diyemedim. Ertesi gün evine gittim. “Oğlum senden özür dilerim. Sana îtimat etmedim.” dedi. Yerin dibine girdim. “Estağfirullah efendim, benim size karşı kabahatim var” dedim.

Bir gün rahatsızdı. Yerinden kalkmak istedi, terliğini önüne koymak istedim. “Oğlum, ben sizin hakkınızı nasıl ödeyeceğim?” dedi. Ben “Efendim, bizim size hakkımız geçmez ki...” dedim, başka bir şey diyemedim. Çünkü düşünsenize, akşam demedik kapısını çaldık, gündüz demedik kapısını çaldık, hasta demedik kapısını çaldık, çal-

dık Allah çaldık. Bir kere bile îtiraz etmedi. Böyle bir insanın bize nasıl hakkı geçer? Cevap çok enteresan ama *“Oğlum, doğduğumdan beri hak ödüyorum ben.”* dedi. Ne anlarsın bu sözden? Uzun uzun düşündüm bunu... Hani Hz.Ayşe vâlidemizle ilgili bir mesel vardır. Efendimize diyor ki: *“Ya Resûlullah (s.a.v.) senin gelmiş geçmiş bütün günahların affedilmişken, gece gündüz ibâdet edersin, ne anlama gelmektedir bu?”* Efendimiz cevap veriyor: *“Şükreden bir kul da mı olmayayım yâ Ayşe?”*

- *Başka bir âlem değil mi? Biz bu ahlâkı bugünkü nesle nasıl anlatacağız?*

- Zamânı gelince anlarlar efendim. Zamânı gelince anlarlar... Rahmetli dedem öyle derdi? *“Şimdi anlamaz görünürsünüz ama o sizin zihninizde yer eder.”* derdi. Ama esas bunu anlamak için Japon Toşihiko İzutsu’nun bir kitabı vardır: *“Kur’andaki Anahtar Kelimeler”* Siz onu duymadınız galiba?

- *Hayır efendim.*

- Tam sizlik bir kitap. Onu okuyana kadar çok şeyi anlamamışım. Hadi hiçbir şeyi demeyeyim ama çok şeyi o kitabı okuyunca anladım.

- *Efendim, sizin semâzen olduğunuza da biliyoruz. Sizi semâzen olmaya da Sâmiha Hanım mı teşvik etti? Şöyle bir şey duydum, o gençleri Türk kültürünün yaşatılmasına yönelik faâliyet alanlarına yönlendirmiş değil mi?*

- Evet. Teşvik ederdi. Kâbiliyeti olanları çeşitli kollara teşvik ederdi. Hat, tezhip, semâ, mûsikî...

- *Semâzenliğiniz nasıl oldu?*

- 1958'di. Gâliba Özcan abi ile ay farkı başladık. Ben, rahmetli Erol Olgaç, Fevzi Samuk, Yılmaz Kafadar, Ömer Yılmaz, Aydın Yüksel.

- *Nerede yapardınız?*

- Haftanın belli günleri Bâhir beye giderdik.

- *Konya'daki Şeb-i Arus faâliyetlerine katıldınız mı?*

- Evet. 1959, 60, 61 ve 62'de gittik. Sonra gitmedik.

- *Tennûreniz duruyor mu?*

- Duruyor, küçük oğlum aldı.

- *Kitapları siz mi seçerdiniz, tavsiye üzerine mi okurdunuz?*

- Ben seçerdim, Sâmiha Annenin tavsiye ettiklerini okurdum. Bir de o sıralar Sâmiha Anne *Türk Târihinde Osmanlı Asırları'nın* hazırlıklarını yapıyordu. Her hafta bana üç dört kitap alırdı. Ben önce o kitapları okur, sonra ona verirdim. Sonra sonra kitap aldım ve devamlı okudum.

İşte Sâmiha Annem ile tanıştığım ilk döneme kadarki hayat hikâyem böyle...

- *Bayram Bey, bize vakit ayırdığınız için müteşekkirimiz.*

Efendim, bilirsiniz her mülâkattan sonra bir yerden çıkar Köprülü Medresesi'ne doğru gider ve yürürken de düşünürdüm, ama bu sefer mülâkâtı zâten Köprülü Medresesi'nde yaptığım için bir yere gidemedi; ama yine öyle yazmak zorunda hissediyorum, kendimi... Sohbet bitince kalktık ve ayrıldık. Köprülü Medresesi'nden çıktım, Sultanahmet'e doğru yürüdüm ve tekrar Köprülü Medresesi'ne doğru dönerken bir yandan da düşünüyordum, insan hem yorgun görünüp de nasıl böyle dinamik olabilir diye. Allah Bayram Bey'e ve onun gibi büyüklerimize sağlıklı uzun ömür versin de biz de onların ışığı ile aydınlanalım. 🌟